BARNETS VELFÆRD I CENTRUM
- ICS Håndbog

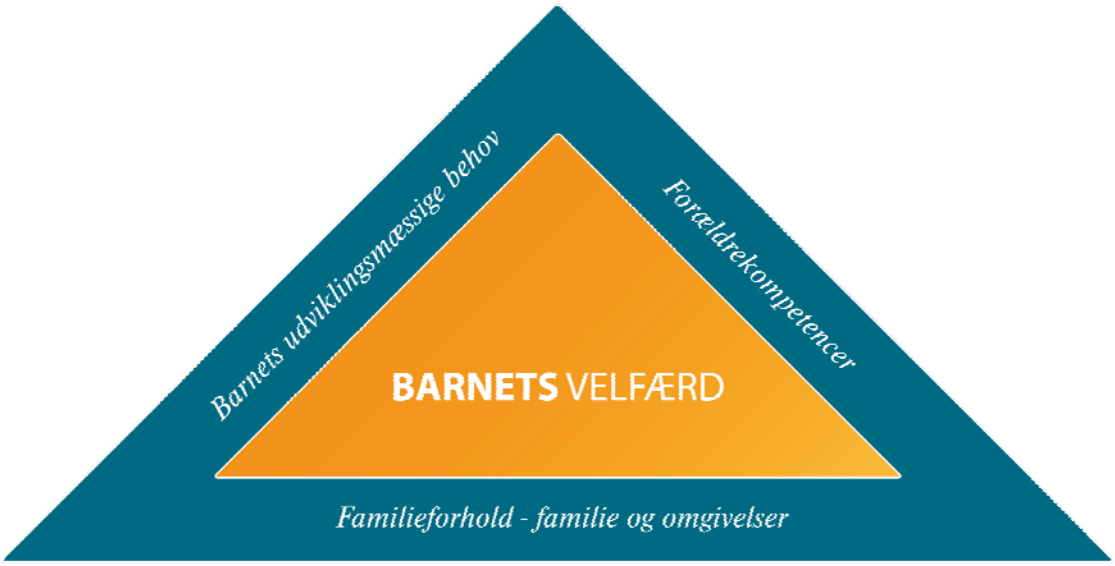

Udarbejdet i et samarbejde mellem

Den sociale Højskole i Odense
&
Den sociale Højskole i København

ICS HÅNDBOGEN

Barnets velfærd i centrum

Håndbogen er udarbejdet i et samarbejde

mellem

Den Social Højskole i Odense

&

Den Sociale Højskole i København

Forord

Inddragelse, helhedstænkning og ressourceorienteret tilgang er plusord, som alle, der arbejder med udsatte børn og unge, gerne vil have er en integreret del af arbejdet. Men hvordan kombinerer man de bløde værdier med øgede krav til systematik, kvalitet og dokumentation i en hverdag præget af pres fra mange sider.

Det er denne problemstilling, som KL, Socialministeriet og seks pilotkommuner har arbejdet med siden 2005 i projekt DUBU (Digitalisering – Udsatte Børn og Unge). Formålet er udviklig af et IT system, som skal guide sagsbehandlerne gennem sagsbehandlingsprocessen, på en måde, så processer og dokumentation understøtter det socialfaglige arbejde og giver rum for socialfaglige vurderinger.

IT kan imidlertid ikke stå alene, men må understøttes af en socialfaglig ramme, som giver fælles begreber i det tværfaglige samarbejde, - er i tråd med Anbringelsesreformen og er fagligt velfunderet – gerne internationalt. Dette er baggrunden for valget af den socialfaglige metode "Integrated Children's System" (ICS).

ICS er forskningsbaseret og udviklet i Storbritannien, men tilpasset dansk lovgivning og danske forhold – herunder Anbringelsesreformen.

Fra januar 2007 har sagsbehandlerne i de seks kommuner Frederiksberg, Holbæk, Middelfart, Næstved, Roskilde og Silkeborg anvendt ICS som en faglig forståelsesramme for undersøgelser af udsatte børn og unges forhold og ved iværksættelse af og opfølgning på eventuelle indsatser. Indtil IT systemet er færdigudviklet arbejdes der med manuelle blanketter.

Denne håndbog er tænkt som en vejledning og praktisk indføring i ICS for sagsbehandlerne, som arbejder med udsatte børn og unge. Det er hensigten, at håndbogen kan fungere dels som et centralt arbejdsredskab for sagsbehandlere, der har deltaget i et grundkursus i ICS, dels som introduktion af ICS til nyansatte sagsbehandlere i kommuner, der anvender ICS.

Håndbogen er udarbejdet af de sociale højskoler i København og Odense, som led i de undervisningsforløb for sagsbehandlere i ICS, som er rekvireret og finansieret af Velfærdsministeriet, som led i projekt DUBU. Håndbogen er til brug i de kommuner, som anvender ICS.

1 LÆSEVEJLEDNING 6

2 BAGGRUNDEN FOR INTEGRATED CHILDREN SYSTEM (ICS) 8

3 ICS-HÅNDBOGEN 9

4 DET TEORETISKE FUNDAMENT I ICS 10

5 ICS TREKANTEN 12

5.1 MERE VIDEN 14

6 ICS KUNDSKABSGRUNDLAG 15

6.1 MERE VIDEN 16

7 ICS - INDLEDNING TIL DET KONKRETE ARBEJDE OG BLANKETTERNE 17

7.1 SAMMENHÆNGEN MELLEM ICS-TREKANTEN OG -BLANKETTERNE 18

8 HENVENDELSE/UNDERRETNING 19

8.1 METODER 20
8.2 MERE VIDEN 21
8.3 DEN INDLEDENDE VURDERING 21

9 § 50 UNDERSØGELSEN 22

9.1 PLANLÆGNING AF § 50 UNDERSØGELSEN 22
9.2 SAMARBEJDSPARTNERNES ROLLE 23
9.2.1 MERE VIDEN 24
9.3 ICS SYSTEMATIKKEN I § 50 UNDERSØGELSEN 25
9.3.1 METODE 26
9.3.2 MERE VIDEN 26
9.4 BARNETS UDVIKLINGSMÆSSIGE BEHOV – TREKANTENS VENSTRE SIDE 27
9.4.1 SUNDHEDSFORHOLD 27
9.4.1.1 Ideer til udforskning af sundhed: 27
9.4.1.2 Mere viden 28
9.4.2 SKOLEFORHOLD OG LÆRING 28
9.4.2.1 Ideer til udforskning af skoleforhold og læring: 28
9.4.2.2 Metode 29
9.4.2.3 Mere viden 29
9.4.3 FRITIDSFORHOLD OG VENSKABER 30
9.4.3.1 Ideer til udforskning af fritidsforhold og venskaber 30
9.4.3.2 Metode: 31

9.4.3.3 Mere viden: 31
9.4.4 UDVIKLING OG ADFÆRD 31
9.4.4.1 Følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling 32
9.4.4.2 Identitet 34
9.4.4.3 Social fremtræden 36
9.4.4.4 Selvstændighed 37
9.4.5 FAMILIEFORHOLD – FAMILIERELATIONER 39
9.4.5.1 Ideer til udforskning af familieforhold og familierelationer 39
9.4.5.2 Metode 39
9.5 FORÆLDREKOMPETENCER - TREKANTENS HØJRE SIDE 40
9.5.1 GRUNDLÆGGENDE OMSORG 41
9.5.1.1 Metode 41
9.5.1.2 Mere viden 42
9.5.2 SIKKERHEDSASPEKTER 42
9.5.2.1 Metode 43
9.5.2.2 Mere viden 43
9.5.3 FØLELSESMÆSSIG VARME 43
9.5.3.1 Metode 44
9.5.3.2 Mere viden 45
9.5.4 STIMULERING 45
9.5.4.1 Metode 46
9.5.4.2 Mere viden 46
9.5.5 VEJLEDNING OG GRÆNSESÆTNING 46
9.5.5.1 Metoder 47
9.5.5.2 Mere viden 47
9.5.6 STABILITET 47
9.5.6.1 Metoder 48
9.5.6.2 Mere viden 48
9.6 FAMILIEFORHOLD – FAMILIE OG OMGIVELSER – TREKANTENS BUND 49
9.6.1 FAMILIENS HISTORIE OG FUNKTION 49
9.6.1.1 Metode 51
9.6.1.2 Mere viden 51
9.6.2 SLÆGTNINGE OG ANDRE I FAMILIENS NETVÆRK 51
9.6.2.1 Metode 52
9.6.2.2 Mere viden: 53
9.6.3 BOLIG 53
9.6.3.1 Metode 54
9.6.3.2 Mere Viden 54
9.6.4 BESKÆFTIGELSE 54
9.6.4.1 Metode 55
9.6.4.2 Mere viden 55
9.6.5 ØKONOMI 55
9.6.5.1 Metode 56
9.6.5.2 Mere viden 56
9.6.6 FAMILIENS RELATIONER TIL OMGIVELSERNE 56
9.6.6.1 Familiens sociale integration 56
9.6.6.2 Lokalsamfundsressourcer 57
9.7 ICS TREKANTEN SAMLES 58
9.7.1 METODE 59
9.7.2 EKSEMPLIFICERING 59
9.7.2.1 Case til eksemplificering 59
9.7.2.2 Eksempel på analyse 61
9.7.2.3 Eksempel på socialfaglig vurdering 62

9.7.3 EKSEMPEL PÅ VISUALISERING AF VURDERINGEN 63

10 VISITATIONSPROCESSEN 65

10.1 EKSEMPEL PÅ MÅL I FORHOLD TIL GRUNDLÆGGENDE OMSORG 66
10.2 EKSEMPEL PÅ MÅL UNDER PUNKTET FRITIDSFORHOLD OG VENSKABER 66

11 INDSATS OG OPFØLGNING 68

11.1 ÆNDRING I HANDLEPLAN 69
11.2 DET GODE SAGSARBEJDE 69

12 ARBEJDET MED HANDICAPPEDE BØRN OG FAMILIER 70

12.1 MERE VIDEN 72

13 SAMLET OVERSIGT OVER REFERENCER, DER ER NÆVNT I HÅNDBOGEN 73

1 Læsevejledning

Formålet med håndbogen er, at sagsbehandleren får en grundlæggende viden om og forståelse af ICS og kendskab til redskaber og overvejelser, som er relevante i det daglige arbejde med ICS, og det tilhørende blanketmateriale. Derudover skal håndbogen også pege på muligheder for at søge uddybende viden, både i de artikler, som findes bag i håndbogen, og via de referencer, der optræder i teksten.

I håndbogen benyttes en trekant (ICS-trekanten) som analyseredskab.

- Farven blå symboliserer barnets udviklingsmæssige behov (venstre side).
- Farven rød symboliserer forældrekompetencer (højre side).
- Farven grøn symboliserer familieforhold - familie og omgivelser (bunden).

I trekanterne benyttes desuden pile der symboliserer relationer, forbindelser eller andre forhold. Pilene følger samme farver som ovenfor.

Håndbogen kan læses samlet eller i dele, den giver mulighed for at hente faglig viden til interne og eksterne møder og kan anvendes som opslagsværk for den enkelte socialfaglige medarbejder.

De enkelte kapitler

Kap. 2-6 præsenterer baggrunden og forudsætningerne for ICS, efterfulgt af en introduktion til centrale elementer i ICS samt det kundskabsgrundlag der bringes i spil i arbejdet med ICS.

Kap 7-11 præsenterer det konkrete arbejde med ICS, herunder de tilhørende blanketter. Dette er håndbogens centrale kapitler, forstået sådan at her er en detaljeret gennemgang af ICS tænkningen med direkte reference til det socialfaglige arbejde og *sagsbehandlingsprocessen*, herunder beskrivelse, analyse og vurdering i den socialfaglige undersøgelse samt det at opstille mål og delmål og følge op på dem.

Håndbogen følger her arbejdsgangen i en sag, og afsnittene er struktureret således, at de indeholder:

→ en overordnet/generel del,
→ en specifik del, hvor der kan hentes konkrete værktøjer til det praktiske arbejde
→ en metodedel, hvor der gives forslag til konkrete socialfaglige metoder, der evt. kan anvendes, og som kan spille sammen med ICS.

Herudover suppleres de enkelte afsnit med <u>en case-del</u> med praksiseksempler, hvorefter afsnittet afsluttes med informationer om, hvor der kan hentes "<u>Mere viden</u>". For både metodedelen og informationer om mere viden gælder det, at selv om de er nævnt under specifikke emner, kan de ofte være relevante for andre emner også.

ICS trekantens sider og underliggende punkter gennemgås i afsnit 9.4-6 med henblik på at introducere de socialfaglige overvejelser, som sagsbehandleren vil støde på i arbejdet med ICS[1]:

→ I afsnit 9.4 gennemgås **venstre side af trekanten**.
→ I afsnit 9.5 gennemgås **højre side af trekanten**.
→ I afsnit 9.6 gennemgås **bunden af trekanten**.

Gennemgangen sker eksemplificeret ved § 50 undersøgelsen. Under hvert af punkterne i ICS trekanten udfoldes hvilke af barnets forhold, der kan beskrives der. Dernæst gives der idéer til, hvordan sagsbehandleren kan udforske punktet i samtalen med barnet/den unge og forældrene samt ved indhentning af oplysninger fra samarbejdspartnere.

Kap. 12 præsenterer praksisanvendelsen af ICS i forhold til arbejdet med handicappede børn og deres forældre, idet pilotperioden har vist sig at rumme særlige udfordringer i forhold til denne målgruppe.

Kap. 13 – bagerst i håndbogen – finder du en samlet oversigt over referencer, der er anvendt i håndbogen.

[1] For en egentlig definition af trekantens sider og punkter henvises til *Vejledning til 3.2 version af ICS blanketter.*

2 Baggrunden for Integrated Children System (ICS)

Integrated Children System (**ICS**) er en socialfaglig metode og analyseramme, som er udviklet for at støtte sagsbehandlerens socialfaglige arbejde med udsatte børn og unge og deres familier. Formålet med ICS er at sikre en *systematisk* og *helhedsorienteret* indsats overfor børn og unge, der har behov for hjælp.

Udover helhedssynet på barnets eller den unges velfærd er ICS karakteriseret ved 3 centrale principper:

1. **Ressourceorienteret tilgang** i arbejdet med udsatte børn og unge.
2. **Inddragelse af barnets eller den unges synspunkter** som en central del af indsatsen
3. **Dialogen med forældre og netværk.**

Alle disse principper er i overensstemmelse med Lov om social service.

Med ICS ved hånden og i baghovedet vil sagsbehandleren kunne inddrage, relatere og indtænke de mange kundskaber og erfaringer, der allerede findes i de kommunale forvaltninger. Målet er, at eksisterende viden og ICS sammenkobles, og at kvaliteten i det socialfaglige arbejde derved udvikles og styrkes. Det betyder i sagens natur, at ICS langt fra kan stå alene: Det er fortsat sagsbehandlerens faglighed og udviklingsorientering, der er det afgørende omdrejningspunkt i den socialfaglige praksis i forvaltningerne.

ICS er i gennem de sidste 20 år udviklet i Storbritannien. Udviklingen er sket i en erkendelse af, at indsatsen over for særligt udsatte børn og unge ikke blev den støtte, som den i udgangspunktet var tænkt. Problemstillingerne fra Storbritannien var ikke unikke, og blandt andet har Sverige igennem de sidste 10 år udviklet og implementeret ICS og anvender i dag Barnets Behov i Centrum (BBIC) som socialfagligt redskab i knap 200 kommuner.

ICS er forskningsbaseret og tager bl.a. udgangspunkt i Uri Bronfenbrenners økologiske systemteori. Her ses barnets eller den unges udvikling og trivsel, forældrenes kompetencer og netværket som et samlet hele, hvilket gør at udfordringer og løsninger anskues ud fra flere perspektiver, hvor interaktions- og samspilsperspektivet tillægges en afgørende betydning. Derudover tager ICS også udgangspunkt i resiliensforskning, udviklingspsykologi og tilknytningsteori.[2]

ICS i Danmark er tilpasset danske forhold og dansk lovgivning. Den danske version af ICS skal således ses som en videreudvikling af tidligere erfaringer med ICS og er således - på trods af navnefællesskabet - forskellig fra både den engelske ICS og den svenske BBIC.
ICS er i forbindelse med projekt DUBU (Digitalisering – Udsatte Børn og Unge) indført i seks pilotkommuner fra januar 2007.[3]

---

[2] For en uddybende beskrivelse af den teoretiske baggrund for ICS henvises til kap. 4, samt den samlede referenceoversigt, kap. 13, bagerst i herværende håndbog. For en gennemgang af baggrunden for ICS i Storbritannien og den første tilpasning til danske forhold se Jill Mehlbye: *En vurdering af børns behov og udvikling: Integrated Children's System (ICS)*.
[3] Frederiksberg, Roskilde, Holbæk, Næstved, Middelfart og Silkeborg kommuner.

3 ICS-håndbogen

Det er erfaringerne fra projekt DUBU, der danner baggrund for håndbogen, men også viden om brugen af ICS fra Storbritannien og Sverige inddrages. På det konkrete plan er der endnu kun få danske erfaringer med indførelsen af ICS-tænkningen og brugen af de tilhørende blanketter. Håndbogen skal således ses som en første udgave og en 'work in progress'. Den skal udvikles efterhånden, som der kommer flere erfaringer i de danske kommuner.

Erfaringer fra udviklingsprojektet har vist, at ICS kan betragtes ud fra to niveauer.
1. Fra *et overordnet niveau* som en teoribaseret tænkning og et sæt af principper for socialfagligt arbejde med udsatte børn og unge, og 2. fra *et konkret niveau* som en model med tre centrale fokusområder i barnets situation, hver med en række underpunkter, der også afspejler anbringelsesreformens seks punkter. Denne model er illustreret i en trekant og indarbejdet i tilhørende blanketter.

Begge niveauer er relevante for det socialfaglige arbejde, men det kan være vigtigt at afklare, hvilket niveau der anlægges hvornår.

Håndbogen tager afsæt i begge niveauer, men følger strukturen i *det konkrete niveau* og vægter således den praktiske indføring i anvendelsen af ICS.[4]

§ 50 undersøgelsen, er et væsentligt grundlag for det socialfaglige arbejde. I det konkrete arbejde med ICS har det været vigtigt at flytte undersøgelsens fokus fra forældre til barnet, og at kvalificere opgaven med at opsætte mål og delmål i forhold til indsats og opfølgning. Derfor har disse elementer fået en fremtrædende plads i håndbogen.

For de sagsbehandlere, der allerede har deltaget i ICS-grundkurset, er Håndbogen et supplement til ICS kursusmappen.

[4] ICS Håndbogen gennemgår dog ikke ICS blanketterne. For en felt-for-felt gennemgang af blanketterne henvises til *Vejledning til version 3.2 af ICS blanketter.*

4 Det teoretiske fundament i ICS

Udførelsen af det konkrete socialfaglige arbejde er baseret på en række centrale elementer, som kommer til udtryk i:

- Et overordnet analyseredskab der består af Bronfenbrenners såkaldte Mikro, Meso, Ekso, Makro og Kronar system (introduceres herefter)
- En trekant (introduceres i kap. 5) hvor også Anbringelsesreformens punkter kædes sammen med en række teoretiske forståelser af børn, unge og forældre.

Udgangspunktet i ICS er en tænkning og forståelse af, at barnet udvikler sig i interaktion med dets omverden - ofte beskrevet som *en kompleks omverden*. I denne tænkning inddrages begreber som tilknytning, økologisk udviklingsforståelse samt resiliens/mestring.

Som et overordnet redskab til at analysere en kompleks omverden anvendes i ICS følgende analyseredskab udarbejdet af Urie Bronfenbrenner:

- **Mikro = face-2-face Interaktion.**
- **Meso = relation mellem to eller flere mikrosystemer**
- **Exo = to eller flere mikrosystemer der ikke er i direkte kontakt med barnet, men som påvirker barnet ex. forældrenes arbejdsplads**
- **Makro = sætter markører for hvordan de andre systemer skal forholde sig ex. Ideologi, kultur, børnepolitik**

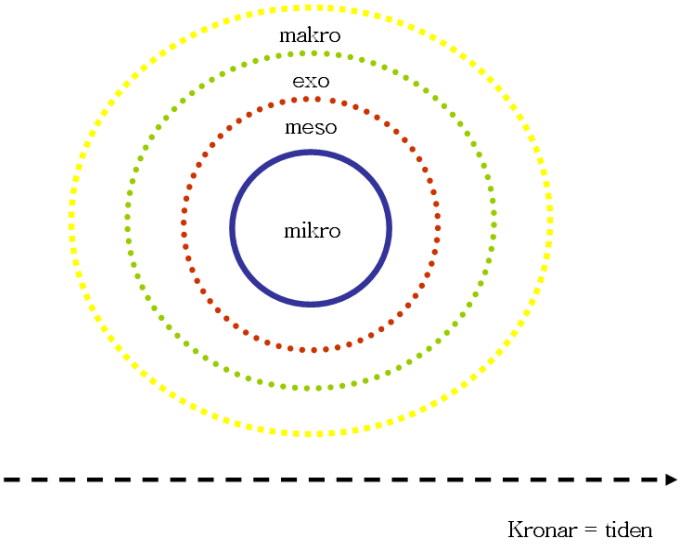

Figur 1

Modellen beskriver og analyserer barnets opvækst i et foranderligt miljø/samfund, samtidig med at den lægger vægt på helheden og sammenhængen i udviklingen. Bronfenbrenner beskriver miljøet som koncentriske cirkler, der indbyrdes er forbundet til hinanden og påvirker hinanden. Cirklerne er altid i bevægelse og influerer gensidigt hinanden.

Han inddeler miljøet ud fra, hvilken nærhed det har til barnet, og beskriver, hvordan miljøet i den umiddelbare nærhed hænger sammen med det, som er længere væk. På baggrund af dette, laver han et system, hvor han skelner mellem mikro, meso, exo, makro samt kronar (tiden).

Brugen af begrebet økologi skal fremhæve *samspillets* betydning.

Udgangspunktet er, at selv før barnet er født indgår det i relationer og påvirkes af det miljø, som det fødes ind i. Når barnet fødes, påvirkes det af forældrene, og forældrene påvirkes af barnet; eksempelvis, barnets døgnrytme i forhold til forældrenes mulighed for at sove om natten, forældrenes måde at forstå og give gensvar på barnets gråd, barselsgangens rytme m.v. Når barnet bliver ældre udvides dette mønster og inddrager flere relationssammenhænge. Barnet påvirker og bliver påvirket af disse sammenhænge/kontekster. Denne gensidige interaktion mellem barnet og dets omgivelser illustrerer Bronfenbrenner som russiske dukker eller som førnævnt i cirkler, der indbydes er forbundet til hinanden og påvirker hinanden. Cirklerne er altid i bevægelse og influerer gensidigt hinanden.

Nedenfor gennemgås kort de forskellige niveauer i Bronfenbrenners økologiske system teori.

Mikrosystemet eller ”face to face” refererer til det konkrete udviklingsmiljø, hvor barnet eller den unge gør sine erfaringer sammen med andre og skaber et billede af sig selv og sin omverden. En konkret beskrivelse af barnets vigtige opvækstmiljø indgår som vidensgrundlag i den beskrivelse, som ICS blanketterne lægger op til.

Barnets eller den unges relation til en anden person, eksempelvis far eller mor, er et eksempel på et mikrosystem; relationen mellem barnet og barnets bedste ven i skolen et andet; de relationer som barnet har til naboen i det nære lokalmiljø et tredje. Hvert af disse mikromiljøer har deres specifikke aktiviteter. Mikrosystemet er dér, hvor barnet selv direkte indgår i et samspil/interaktion med en anden, der hvor barnet er til stede. Mikrosystemet kan desuden afgrænses fysisk, hvilket ikke er så enkelt for de andre niveauer.

Mesosystemet er det sted, hvor mikrosystemerne samles. Et mesosystem kan være familien, fodboldholdet, børnehaven, klassen, fritidsjobbet, netcaféen eller når vennerne på netcaféen samles sammen med barnets familie.

Exosystemet er der, hvor barnet ikke selv er til stede, eksempelvis forældrenes arbejdsplads, mødregruppen og forvaltningens møde om barnet. Et fjerde eksempel: Moderen er indlagt på hospital i en længere periode fx på grund af præmatur fødsel, da påvirker hospitalsopholdet moderen, og det får igen indflydelse på, hvorledes hun møder barnet, når de er i mikrosystemet.

Makrosystemet er et overordnet system, som barnet både kan indgå i, og som barnet kan påvirkes af. Eksempelvis børnepolitikken, kulturen, børnekonventionen. Makrosystemet repræsenterer således de overordnede institutionelle og organisatoriske forhold, politiske systemer, lovgivningen m.v. Barnet er som regel ikke til stede, men påvirkes af de beslutninger der træffes, den måde hvorpå roller bliver defineret, menneskesynet der betinger den overordnede organisering af samspilsrelationerne m.v. Eksempelvis vil en beslutning om lukkedage i børnehaven have indflydelse på både meso- og mikrosystemet; bedsteforældrene skal muligvis ind og passe barnet, diskussionen mellem forældrene om, hvem der eventuel skal blive hjemme vil påvirke barnet o. lign.

Kronar (tiden) refererer til forandringen over tid, udtrykt som dels udviklingstid, dels historisk tid og dels generationsværdier.

5 ICS Trekanten

ICS trekanten refererer til at udviklingen hos barnet/den unge formes i et samspil mellem tre centrale fokusområder:

Barnets udviklingsmæssige behov, trekantens venstre side: Denne side er barnets/den unges side og barnet/den unge er derfor en central informant. Der er fokus på både ressourcer og problemer. Siden indeholder fem af de punkter, der er angivet som fokuspunkter i Serviceloven.[5] Et af punkterne er udfoldet til fire underpunkter, hvorved der i alt er otte punkter i venstre side af trekanten.

Forældrekompetencer, trekantens højre side: Denne side bidrager til at kortlægge forældrenes (omsorgspersonens) kompetencer, og hvorvidt barnets/den unges udviklingsmæssige behov sikres. Der er i alt fem punkter knyttet til højre side af trekanten.

Familieforhold – familie og omgivelse: Bunden af trekanten belyser de ressourcer og problemer, der er i den øvrige familie, netværk og omgivelser, og hvordan disse kan indvirke på barnets trivsel. Denne side indeholder seks punkter, hvor én er udfoldet til to underpunkter, og derved bliver her i alt syv punkter.

Tilsammen danner disse tre centrale fokusområder ICS-trekanten (figur 2), der illustrerer den helhedsbetragtning som det social faglige arbejde baseres på.

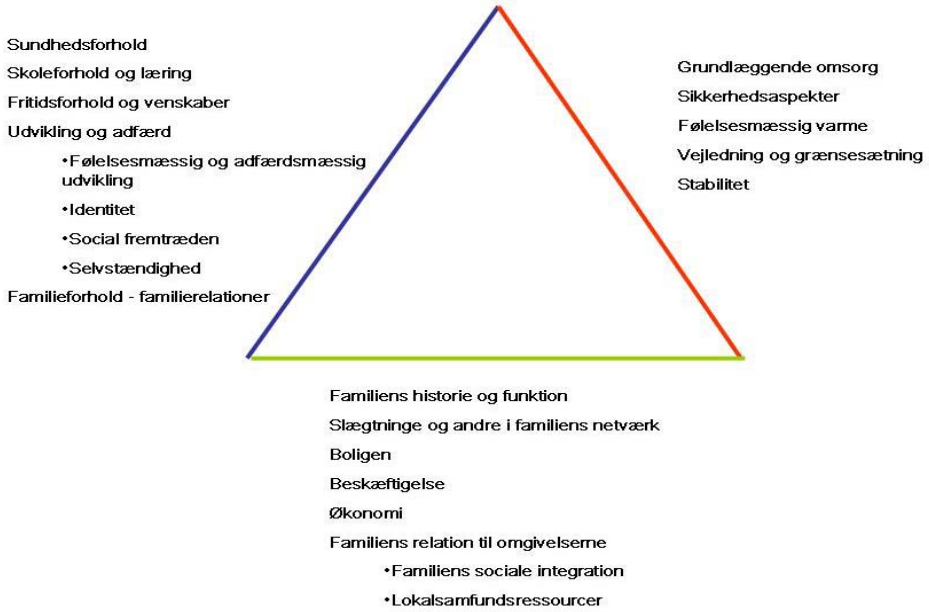

Figur 2

[5] For en gennemgang af den danske tilpasning af det engelske ICS til Anbringelsesreformens seks punkter se *Vejledning til version 3.2 af ICS blanketter.*

Det socialfaglige arbejde skal her have øje for samspillet mellem trekantens sider, herunder inddragelsen af både ressourcer og problemer. Det er vigtigt at analysere samspillet nøje for at få indblik i barnets behov og hvordan disse tilgodeses. Her kan der også trækkes på Bronfenbrenners analyseredskab.

Med nedenstående case belyses sammenhængen mellem Bronfenbrenner (figur 1) og trekanten (figur 2).

CASE

Familien består af Julius, 6 år (børnehaveklasse og SFO), Jytte, 34 år (pædagog), Jan, 36 år (Falckredder).

Når børnehaveklassen beskriver Julius fremgår det, at Julius ofte fremstår som træt, pirrelig, tilbagetrukket og uden særlig tæt kontakt med de andre børn. Når SFO beskriver Julius fremgår det, at Julius er glad, kan indgå i flere relationer og har en bedste ven.

Når Jytte og Jan fortæller om Julius fortæller de, at Julius er meget knyttet til Jan, og at han bliver meget ked af det, når Jan har samlevagter over to dage. Forældrene fortæller ligeledes, at Julius i børnehaveklassen ikke er sammen med nogle fra den tidligere børnehave, men at han i SFO'en er sammen med 8 af de andre børn fra børnehaven. Jytte og Jan fortæller, at de fik tilbudt den børehaveklasse og forsøgte at få Julius over i den anden klasse, men det kunne ikke lade sig gøre på grund af kønsfordelingen i klasserne.

I casen illustreres det, hvordan Julius indgår i flere mikrosystemer. Blandt andet sammen med Jytte, sammen med Jan og, sammen med sin bedste ven.

Mikrosystemer relaterer sig således både i barnets side (venstre side af ICS trekanten), forældrenes side (højre side af ICS trekanten) samt familieforhold - familie og omgivelser, familierelationer og netværk (ICS trekantens bund).

Mesosystemet er blandt andet familien, børnehaven, de gamle venner fra Julius' tidligere børnehave og SFO'en, og her ses blandt andet på, hvilke måder mikrosystemerne spiller med og mod hinanden.

Exosystemet er blandt andet Jans arbejde, som genfindes i bunden af ICS trekanten. Her har tilrettelæggelsen af Jans arbejde en betydning for måden, han kan være sammen med Julius på.

Mesosystemet og exosystemet relaterer sig primært til bunden af ICS trekanten.

Makrosystemet er blandt andet repræsenteret i forhold til kønsfordelingsprincipper og fordeling i klasser. Makrosystemet relaterer sig til ICS trekantens bund, men har desuden betydning for både højre og venstre side.

5.1 Mere viden

Andersson, Bengt-Erik; *Utvecklingsekologi : en teoretisk referensram till studiet av mänsklig utveckling;* 1982

Bronfenbrenner, Urie; *Making human beings human: bioecological perspectives on human development;* 2005

Gulbrandsen, Liv Mette; *Opvekst og psykologisk utvikling*; 2006

Gulbrandsen, Liv Mette; *Kulturens barn: en utviklingspsykologisk studie i åtte - ni åringers sosiale landskap;* 1996

6 ICS kundskabsgrundlag

Kundskabsgrundlaget for den socialfaglige indsats med ICS er dynamisk og fremkommer ved at sammenkæde henholdsvis ICS tænkningen, de givne sagsdata og sagsbehandlerens faglige forudsætninger.

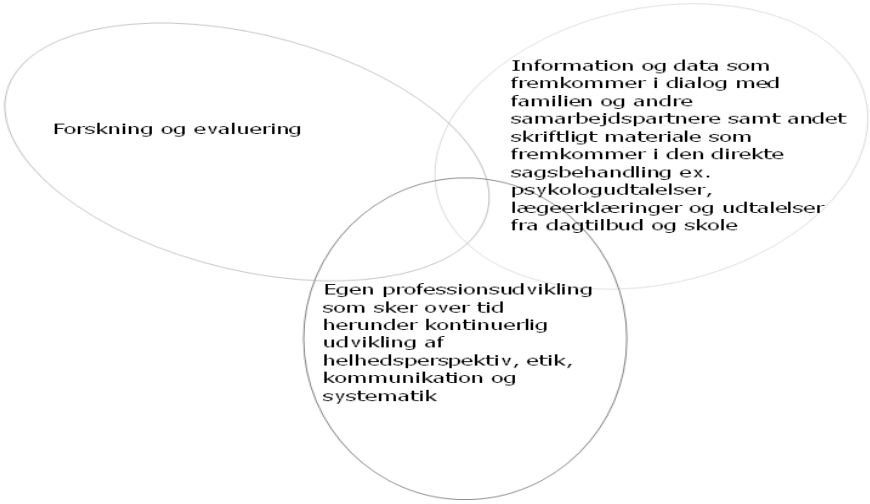

A = Forskning og evaluering repræsenterer både nutidig og fremtidig forskning og evaluering herunder teorifundamentet i ICS tænkningen.

B = Information og data repræsenterer praksis- og undersøgelsesarbejdet, struktureret efter ICS trekanten.

C = Egen professionsudvikling repræsenterer de personlige og faglige kompetencer samt metoder, som sagsbehandleren anvender i det socialfaglige arbejde, herunder arbejdet med ICS.

Kundskabsgrundlaget, som anvendes i ICS er således ikke statisk, og arbejdet med ICS kræver kontinuerlig udvikling på alle niveauer på samme måde som i det socialfaglige arbejde generelt.

Viden om kundskabsgrundlaget og samspillet mellem A, B og C er således vigtigt for sagsbehandleren i det daglige arbejde. Det er blandt andet her sagsbehandleren henter faglige teorier/metoder, systematik, etik, empati, kommunikativ kunnen og helhedsforståelse – herunder:

- hjælp til forståelsen af børn og unges problemer
- hjælp til planlægningen af det socialfaglige arbejde
- hjælp til medinddragelse af forældre, barnet, den unge
- hjælp til kritisk refleksion
- hjælp til udvikling og styrkelse af undersøgelsesarbejdet

Altså forhold som er af væsentlig betydning for et solidt socialfagligt arbejde med børn og unge.

ICS henter en række **referencer fra forskellige kundskabsområder**. Disse referencer repræsenterer et nuanceret syn på børn og unges udvikling. Styrken i ICS er, at hvert punkt i trekanten nødvendiggør et velfunderet kundskabsgrundlag hos sagsbehandleren, således at problemer og ressourcer hos barnet, den unge, forældre og omgivelser anskues ud fra flere forskellige perspektiver og derved giver en mulighed for styrkelse af grundlaget for valg af indsatser ud fra barnets/den unges behov.

6.1 Mere viden

Andersson, Bengt-Erik, *Utvecklingsekologi : en teoretisk referensram till studiet av mänsklig utveckling;* 1982

Bronfenbrenner, Urie; *Making human beings human: bioecological perspectives on human development;* 2005

Gulbrandsen, Liv Mette; *Opvekst og psykologisk utvikling*; 2006

Gulbrandsen, Liv Mette; *Kulturens barn: en utviklingspsykologisk studie i åtte - ni åringers sosiale landskap;* 1996.

7 ICS - Indledning til det konkrete arbejde og blanketterne

Det konkrete socialfaglige arbejde baseres på de tre centrale fokusområder, der samles i ICS-trekanten (figur 2). Trekanten illustrerer en helhedsbetragtning og understøttes af Bronfenbrenners tænkning.

I anvendelsen af ICS støttes sagsbehandleren af en række blanketter, der er udviklet i samspil med de seks pilotkommuner, og som fortsat udvikles løbende i samspil med de involverede parter[6]. Blanketterne afspejler den tænkning, der arbejdes efter i ICS. På sigt skal blanketterne erstattes af et IT system. Følgende delprocesser er i dag understøttet af ICS blanketter:

1. Henvendelse/underretning
2. § 50 undersøgelsen
3. Visitationsproces
4. Indsats og opfølgning

De fire delprocesser repræsenterer arbejdsgangen i en sag, herunder at opstille mål og delmål og følge op på dem, og er herunder disposition for **kap. 8 - 11**.

Som supplement til ovennævnte blanketter er der udarbejdet status-blanketter, der fungerer som selvstændige hjælpeblanketter. Disse anvendes, når der skal indhentes yderligere oplysninger fra samarbejdspartnere, eller hvor der ønskes uddybning af allerede eksisterende oplysninger.

Derudover findes der såkaldte aldersbetingede fokusområder, der indeholder aldersspecifikke temaer knyttet til punkterne i ICS trekanten. De aldersbetingede fokusområder skal ikke ses som en spørgeguide, men de kan være en hjælp til sagsbehandlerne til at indkredse hvilke temaer, det kan være relevant at få afklaret under de forskellige punkter i ICS trekanten.

Generelt henledes opmærksomheden på, at det socialfaglige arbejde på den ene side skal være helhedsorienteret og komme hele vejen rundt om barnet/den unges situation, og på den anden side ikke må være mere omfattende end formålet tilsiger. I forhold til ICS er det væsentlige, at man har forholdt sig til alle trekantens sider, men ikke nødvendigvis detailbeskrevet alle trekantens punkter. Konkret kan det nogle gange betyde, at alle punkter er beskrevet, mens det andre gange betyder, at man fx må skrive, at der på baggrund af samtale med barn og forældre ikke er særlige forhold at bemærke under ét eller flere punkter.

ICS blanketterne hjælper til:

- på en konkret og specifik måde at støtte et systematisk, helhedsorienteret socialfagligt arbejde
- at understøtte overholdelse af lovgivningen i forhold til inddragelse af de seks punkter i anbringelsesreformen.
- at sikre at kravet om inddragelse af barnet eller den unge og familien overholdes

[6] For en felt-for-felt gennemgang af den aktuelle version af blanketter, se *Vejledning til version 3.2 af ICS blanketter* på www.dubu.dk

De udfyldte blanketter i den enkelte sag er derudover et beslutningsgrundlag, et retssikkerhedsdokument samt et grundlag for kontrol og evaluering.

ICS blanketterne kan indgå i sagsbehandlerens arbejde på flere måder. Nogle sagsbehandlere foretrækker at samle oplysninger og notater sammen, før de arbejder med blanketterne, mens andre løbende indfører oplysninger, overvejelser og begrundelser. Der kan være flere veje til socialfagligt arbejde af høj kvalitet og forskellige tilgange kan fungere godt for forskellige sagsbehandlere, men især for nye sagsbehandlere er det vigtigt at være opmærksom på, at arbejdet med blanketterne ikke prioriteres på bekostning af nærvær i mødet med børn, unge, forældre, netværkspersoner og professionelle samarbejdspartnere.

7.1 Sammenhængen mellem ICS-trekanten og -blanketterne

ICS trekanten afspejles i § 50- og handleplansblanketterne på den måde, at de fem behovsområder i trekantens *venstre side*, barnets udviklingsmæssige behov, oplistes i samme rækkefølge som i trekanten. Det vil sige først sundhedsforhold, derefter skoleforhold og læring, så fritidsforhold og venskaber, dernæst udvikling og adfærd (med fire underliggende behovsområder) og til sidst familieforhold – familierelationer.

Trekantens *højre side*, det vil sige forældrenes forældrekompetencer, er ikke på samme måde opstillet som selvstændige temaer i blanketterne, men er integreret i behovsområderne knyttet til trekantens venstre side. Under de enkelte behovsområder spørges der i blanketterne til forældrekompetencer og forældrenes støtte til barnets/den unges udvikling.

Erfaringer fra det praktiske arbejde med ICS har vist, at en integration af venstre og højre side i trekanten hjælper med at fastholde fokus på barnets behov. Dette sker ved, at forældrenes ressourcer og problemer sættes i relation til imødekommelse af barnets/den unges behov. Erfaringer fra Sverige tyder samtidig på, at det kan være nemmere at gå i dialog med forældrene om familiens problemer, når de knyttes til hvad, der er bedst for barnet/den unge.

Til sidst i blanketterne prioriteres trekantens *bund*, det vil sige familieforhold, familie og omgivelser. I samme rækkefølge som i trekanten fokuseres på familiens historie og funktion, slægtninge og andre i familiens netværk, boligen, beskæftigelse, økonomi osv.

Trekantens forskellige punkter gennemgås løbende i håndbogen og uddybes nærmere i kap. 9 om § 50 undersøgelsen.

8 Henvendelse/underretning

Henvendelser og underretninger er vejen til en aktivering af det kommunale myndighedsansvar i arbejdet med udsatte børn og unge; både for børn og unge selv, for deres familier, for borgere i øvrigt og for de professionelle samarbejdspartnere fx lærere, pædagoger og sundhedsplejersker.

I ICS lægges der vægt på betydningen af barnets eller den unges og familiens oplysninger, forståelse, løsningsforslag og øvrige kommentarer både i forbindelse med henvendelse og underretning og i sagens øvrige faser, ligesom det i Serviceloven og i en række andre love bliver understreget, at barnet eller den unge og familien skal inddrages fra en sags begyndelse. Uagtet at henvendelsen eller underretningen drejer sig om alvorlige bekymringer for barnet eller den unge, der i sig selv indikerer, at der er behov for hurtig indgriben fx i form af en formandsbeslutning, er det nødvendigt at arbejde i dialog med barnet eller den unge og forældre og familie.

ICS trekanten kommer ikke synligt til udtryk i blanketter til henvendelse/underretning.

Casen herefter illustrerer imidlertid, hvordan man alligevel kan anvende ICS trekanten som et redskab i den indledende vurdering.

CASE

X kommune får telefonopringning fra Karin Jensen, nabo til familien Judith Klausen, enlig mor med tre børn på 6 mdr., 3½ og11 år.

Karin Jensen beskriver forholdene hos naboen som uhensigtsmæssige for børnene. Ved en nærmere uddybning af uhensigtsmæssige forhold fremkommer at:
Judith Klausen har mange besøg af forskellige mænd, at børnene er udenfor og passes af den 11 årige. Der er uro sent om aftenen og af og til om natten, mest i weekenden. Når der er uro, græder børnene meget.

Eksempel på anvendelse af ICS trekanten i forhold til henvendelse og underretning

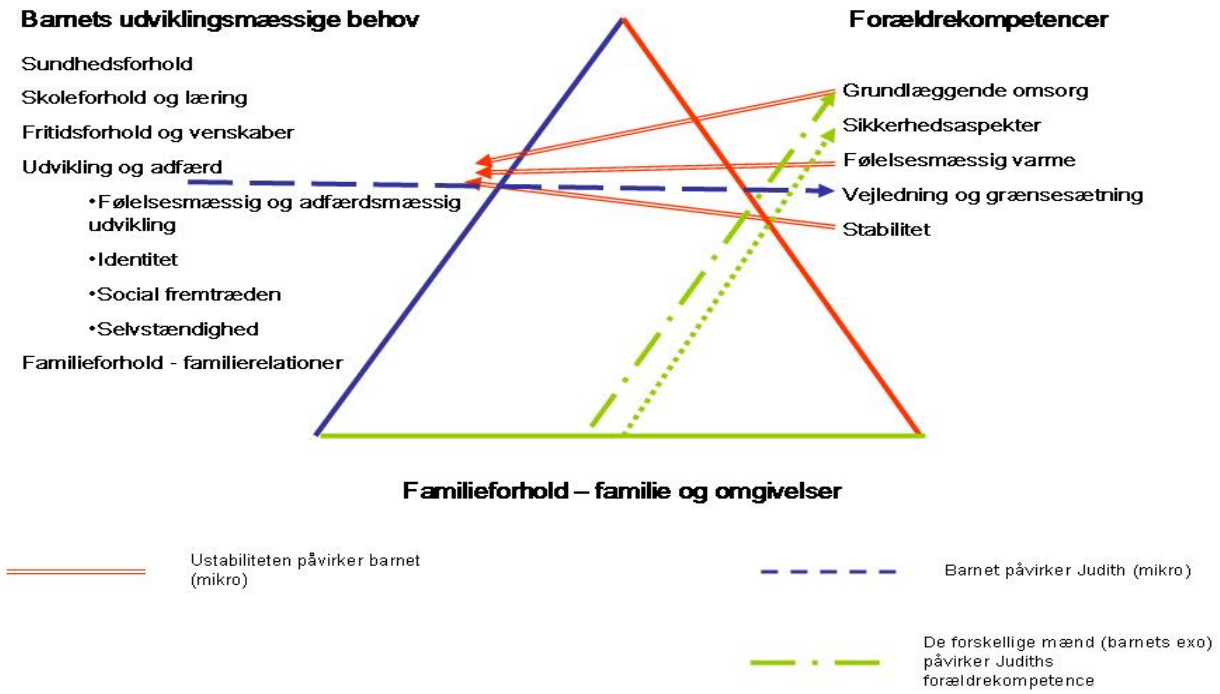

Ved at tegne tre trekanter - en for hvert barn og derefter kortlægge hvorledes Karin Jensens oplysninger kan have indvirkning/betydning overfor hvert af børnene - kan man danne sig et visuelt overblik over de risikofaktorer, som børnene kan være udsat for, og hvordan disse har indflydelse på netop det alderstrin, som barnet har. Ligeledes medtænkes i dette arbejde samarbejdsparter, der kan have viden om hvert barn og familien. Dette giver grundlag for en indledende vurdering af, hvordan sagen skal igangsættes.

Trekanten her viser et eksempel på relationerne imellem barn, forældre og familie/omgivelser og de indbyrdes relationer og påvirkninger som Karin og Judith har (meso), samt de påvirkninger det giver barnet (exo).

En tidlig gennemgang af trekanten giver mulighed for et overblik over sagen og samtidig en mulighed for at præsentere Judith Klausen for bekymringen med udgangspunkt i barnets/børnenes behov.

8.1 Metoder

Der findes flere socialfaglige metoder, der spiller godt sammen med ICS, som kan anvendes i forbindelse med underretning og henvendelser. Eksempelvis anvender Middelfart kommune et underretnings-/henvendelsesmøde[7]. Formålet er at belyse en eventuel vanskelig social situation, som barnet eller den unge befinder sig i så tidligt som muligt. Til mødet indkaldes både den, der underretter eller henvender sig, forældre, barnet eller den unge og andre centrale

[7] I bogen *"Nye metoder i et moderne barnevern"* af Liv Schelderup m.fl. beskrives denne metode som meldingsmødet.

personer. På mødet bliver bekymringen præsenteret, og den fx lærer, pædagog eller nabo, der har henvendt sig eller underrettet får mulighed for at uddybe baggrunden for dette. Under gennemgangen lægges der vægt på at finde foreløbige støttende løsninger. Det er her afgørende, at barnets eller den unges og familiens egne forslag til løsninger medtænkes.

8.2 Mere viden

Der sker i øjeblikket en udvikling af metoder i forbindelse med henvendelse og underretning. Udviklingen medtænker blandt andet dialogprincippet og børnekonventionens bestemmelse om barnets ret til at blive hørt, som også er en central og integreret del af tænkningen i ICS.

Bogen "*Nye metoder i et moderne barnevern*" af Liv Schelderup m.fl er et af de første eksempler på bøger, der både giver en praktisk og teoretisk indføring. Bogen er baseret på forskellige tilgange og understøtter således ICS.

Undersøgelser tyder på, at det kan være vanskeligt at henvende sig eller underrette om et udsat barn eller en udsat ung, og at denne første del af et forløb har indflydelse på sagens videre udvikling (se bl.a. Scharling Research, 2007). Derfor er håndteringen af underretninger og henvendelser i den kommunale forvaltning vigtig.

8.3 Den indledende vurdering

I en række sager vil henvendelse eller underretning og det efterfølgende sagsarbejde resultere i en vurdering, der klarlægger, om der er behov for en undersøgelse efter § 50.

Velunderbyggede socialfaglige undersøgelser er et vigtigt element i arbejdet med ICS. Der skal dog altid foretages en vurdering af, om barnets/den unges omsorgssituation er betryggende, mens undersøgelsen pågår, eller om der er behov for indsats og/eller foranstaltning, som ikke kan afvente færdiggørelsen af undersøgelsen.

Begrundelsen for vurdering og afgørelse, som anføres i blanketten, gennemgås med forældrene og barnet eller den unge. Begrundelsen baserer sig på de elementer, der fremgår af de indhentede oplysninger, vurderingen og afgørelsen, og som er gennemgået med forældre og barn eller den unge.

9 § 50 undersøgelsen

Formålet med en § 50 undersøgelse er at belyse barnets/den unges behov på en sådan måde, at både ressourcer og problemer belyses. Undersøgelsen skal være så omfattende, at det klart og tydeligt giver en beskrivelse af barnets/den unges behov og ressourcer, og på hvilke områder barnet/den unge skal have fremtidig støtte. Samtidig må undersøgelsen dog ikke være mere omfattende, end formålet tilsiger.

Undersøgelsesarbejdet baserer sig på, at familie/netværk/andre samarbejder om at afdække ressourcer og problemer hos barnet/den unge, familien og andre. På den måde sikres, at de indsatser, der iværksættes, støtter barnet/den unge, så det får samme muligheder for udvikling som alle andre børn/unge. Det skal fremgå af undersøgelsen, at den er udarbejdet i dialog med barnet/den unge og forældrene.

9.1 Planlægning af § 50 undersøgelsen

Hvis der ikke under henvendelse/underretning har været foretaget et underretningsmøde[8] skal der nu tages stilling til undersøgelsens form og indhold, herunder hvem der skal involveres, samt tidsdimensionen i selve undersøgelsesarbejdet.

I denne fase kan ICS trekanten bruges som et visuelt redskab til at give familien et indblik i, hvad man kommer ind på i en § 50 undersøgelse baseret på ICS.

Parallelt dermed er det en god idé, at der så hurtigt som muligt udarbejdes en oversigt over undersøgelsesforløbet med angivelse af:

- hvorfor der undersøges
- hvordan der undersøges
- undersøgelsens formål, form, indhold og tidsplan/varighed

I planen noteres fastlagte mødedatoer, hvor der i dialog med forældre og barn/den unge kan ske drøftelse af undersøgelsesarbejdet, fremkomne resultater, eventuelle ændringer, forsinkelse eller udvidelse af undersøgelsen.

I planen kan man ligeledes notere familiens, barnet/den unges egne opgaver i forbindelsen med undersøgelsen. Planen kan ses som en gensidig forpligtigelse, dog uden sanktioner overfor barnet/den unge/forældrene.

I forbindelse med udarbejdelse af en plan for undersøgelsesarbejdet skal sagsbehandleren medtænke barnets/den unges perspektiv. Sagsbehandleren skal her bl.a. give barnet/den unge en alderssvarende forståelse af det undersøgelsesarbejde, der skal i gang. I planen vil der ofte indgå flere samtaler med barnet/den unge. Det kræver socialfaglige kundskaber om, hvorledes barnet/den unge inddrages samt på hvilken måde og i hvilke forhold.

---

[8] Underretningsmødet beskrives under Meldingsmødet i bogen *"Nye metoder i et moderne barnevern"* af Liv Schjelderup m.fl.

En undersøgelse vil påvirke alle familiens medlemmer, herunder netværk, samt andre samarbejdsparter. Alle vil under en eller anden form opleve loyalitetskonflikter. For sagsbehandleren er det vigtigt, at være opmærksom på dette i forhold til alle involverede, men sagsbehandleren må over for barnet/den unge have en udvidet opmærksomhed. Loyalitetskonflikten kan være kompleks, og dermed gøre det vanskeligt for barnet/den unge at give udtryk for dets reelle situation.

En del kommuner praktiserer med held, at der er to sagsbehandlere på sagen, hvoraf den ene har en speciel opgave i forhold til at støtte barnet/den unge.

Overordnet er det **ICS's socialfaglige metode og tænkningen bag** der er styrende for undersøgelsen. ICS blanketterne konkretiserer metoden i en systematisk udformning og skal samtidig afspejle **Anbringelsesreformens intentioner/lovgrundlag**.

Ved gennemgangen af § 50 undersøgelsen udfoldes ICS trekantens forskellige punkter, men først skal et enkelt tema nævnes:

I undersøgelsesarbejdet forekommer ofte **samarbejde med andre professioner**. Erfaringer viser, at dette samarbejde kan forekomme vanskeligt og til tider belastende. Serviceloven vægter fokus på ressourcer og problemer. For at afdække disse, er det af betydning, at samarbejdspartnere indgår som en naturlig part i undersøgelsesarbejdet. For at lette dette samarbejde og for at tydeliggøre dets betydning, er der i forbindelse med ICS udarbejdet en række hjælperedskaber. Disse præsenteres indledningsvis herunder i afsnittet 'Samarbejdspartnernes rolle'.

9.2 Samarbejdspartnernes rolle

Samarbejdspartneres viden omkring barnet og familien kan have afgørende betydning for, hvordan, hvornår og på hvilke måder barnet får støtte og hjælp.

I forhold til indhentning af oplysninger fra samarbejdspartnere er der udarbejdet statusblanketter, der følger systematikken i ICS, og disse hjælper sagsbehandleren til at fokusere på, hvilke oplysninger der er relevante, og hvordan de skal indhentes, samtidig med at de for samarbejdspartneren understøtter en sammenhængende proces. I tilknytning til statusblanketterne er der udarbejdet en folder til samarbejdspartnerne. Folderen giver en indsigt i og et overblik over ICS og tænkningen bag ICS.

I selve undersøgelsesarbejdet kan der let opstå misforståelser, når fagpersoner med forskellige fagtermer samarbejder. Et fælles afsæt i ICS trekanten kan imidlertid bidrage til, at sådanne misforståelser undgås eller rettes hurtigt.

Konkret kan dette gøres ved, at alle italesætter deres forståelse af trekantens forskellige punkter, og at man arbejder sig frem til en fælles forståelse. Successivt vil de faste samarbejdspartnere udvikle en gensidig tydelighed, og det fremtidige arbejde lettes.

Samarbejdspartnere indtager ligeledes forskellige roller og relationer, alt efter hvilke sammenhænge de indgår i. Et typisk eksempel er der, hvor samarbejdspartneren har kontakt med barnet og forældrene, og på den ene side gerne vil hjælpe barnet, men samtidig ved at forældrene er sårbare og eksempelvis reagerer ved at tage barnet ud af skole, daginstitution eller frasiger

sig besøg af sundhedsplejerske. I sådanne tilfælde er det vigtigt, at sagsbehandleren giver samarbejdspartnerne mulighed for at beskrive dilemmaerne, samt at roller/relationer er åbne og tydelige

For at styrke samarbejdet omkring fælles mål og delmål anbefales, at der løbende afholdes tværprofessionelle møder med deltagelse af de professionelle personer, der er tættest på barnet/den unge. Alle omkring barnet/den unge får derved en mulighed for at yde en samlet støttende indsats under hele undersøgelsesforløbet, og eventuelle misforståelser afklares.

Trekanten fra afsnittet *"Henvendelse/underretning"* er i nedenstående trekant tilføjet sundhedsplejersken, og herved sammenstilles påvirkninger og viden om barnet. I praksis er det enklest at arbejde med trekanter på overheads. Tegn en trekant og angiv hvert forhold for sig. Placer dem dernæst ovenpå hinanden. Derved fremkommer det samlede billede af barnets forhold.

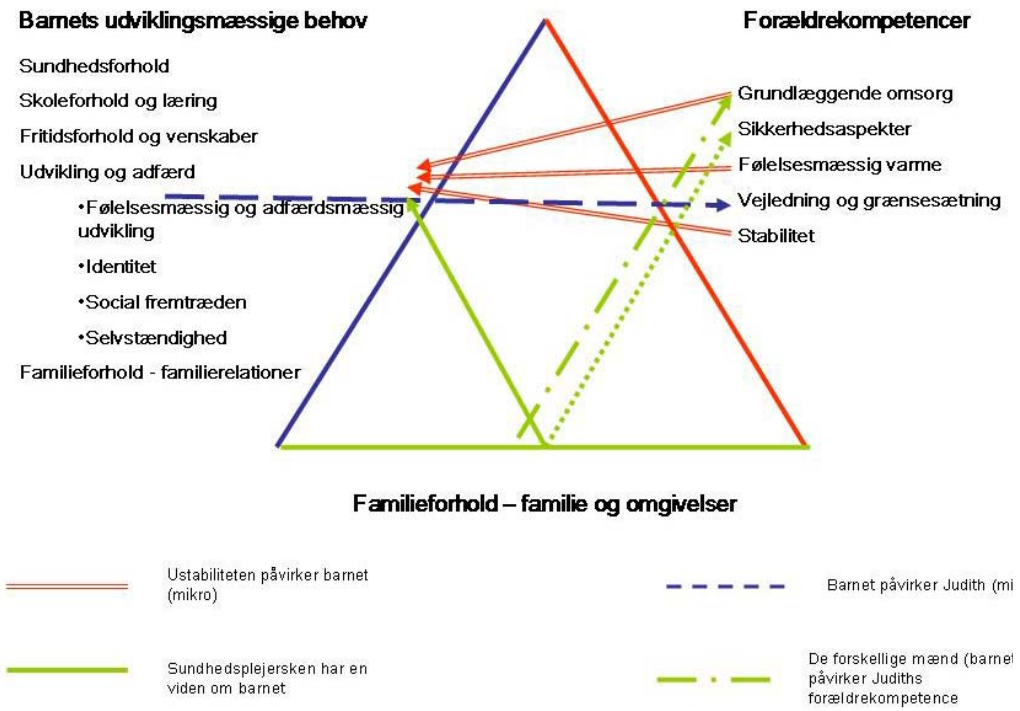

9.2.1 Mere Viden

Den svenske Socialstyrelse har på baggrund af afdækningen af de vanskeligheder, der kan optræde i arbejdet med børn med særlige behov udarbejdet en rapport om *"Samverkan kring barn som far illa".* Af denne fremgår, at det er vigtigt, at der opnås fælles forståelse for, at familien og barnet/den unge har behov for støtte. Endvidere påpeger de, at en fælles begrebsafklaring er en forudsætning for, at det "gode" socialfaglige arbejde kan finde sted.

I bogen *"Forebyggende barnevern. Samarbeid for barnets beste"* af Per-Åke Gjertsen kan sagsbehandlere hente nyere viden om dilemmaer, udfordringer og løsninger i det tværprofes-

sionelle samarbejde. Bogen medtænker ligeledes samarbejde med forældre, børn og aktører som skole og sundhedspersonale.

9.3 ICS systematikken i § 50 undersøgelsen

ICS's socialfaglige undersøgelse består overordnet af tre dele:
→ Beskrivelse
→ Analyse
→ Vurdering

I første del af undersøgelsesarbejdet, udforskningen af trekantens tre sider, hvor der indhentes information/data, er **beskrivelsen** i fokus. En beskrivelse er en neutral gengivelse af det, som barnet, den unge, forældre og andre fortæller. I afsnittet 'Trekanten samles' vises et eksempel på beskrivelse.

I ICS blanketten til § 50 undersøgelsen genfindes først **ICS trekantens venstre side**, barnets udviklingsmæssige behov, oplistet i samme rækkefølge som i trekanten. Det vil sige først sundhedsforhold, derefter skoleforhold og læring, så fritidsforhold og venskaber, dernæst udvikling og adfærd (med fire underliggende behovsområder) og til sidst familieforhold – familierelationer.

Trekantens højre side, det vil sige forældrenes forældrekompetencer, er ikke på samme måde opstillet som selvstændige temaer i blanketterne, men er integreret i behovsområderne knyttet til trekantens venstre side. Under de enkelte behovsområder spørges der til forældrekompetencer og forældrenes støtte til barnets/den unges udvikling.

Til sidst i blanketten prioriteres **trekantens bund**, det vil sige familieforhold, familie og omgivelser. I samme rækkefølge som i trekanten fokuseres på familiens historie og funktion, slægtninge og andre i familiens netværk, boligen, beskæftigelse, økonomi osv.
Denne rækkefølge er valgt for at sikre, at fokus bevares på barnets/den unges behov.

I Sverige har man valgt en anden rækkefølge, idet man dér starter med bunden af trekanten, med den begrundelse at det er et godt emne at tale med forældrene om til første møde. Risikoen er, at man bruger for meget tid på dette punkt, og at fokus derfor flyttes væk fra barnets/den unges behov.

Generelt er det vigtigt at være opmærksom på, at trekantens enkelte punkter ikke kommer til at stå alene, men skal ses i et samspil med alle andre forhold (trekantens øvrige punkter på samme side eller på de øvrige sider af trekanten). Der kan også opstå tvivl om, hvorvidt et givent forhold skal placeres og beskrives under eksempelvis sundhed eller udvikling. Det er som hovedregel ikke afgørende under hvilket punkt forholdet placeres, blot det kommer med. Men man skal gøre sig klart om forholdet får forskellig betydning alt efter, hvor det placeres, og at man derfor bestræber sig på at placere det dér, hvor betydningen ikke er misvisende. Samtidig kan man have brug for at beskrive forskellige vinkler af et problem, ved at beskrive det under forskellige punkter.

Undersøgelsesarbejdets udgangspunkt er helhedstænkning, subjekt- og udviklingssyn, samt åbenhed, tydelighed og inddragelse. Det vil ofte være for omfattende for forældre, barnet/den unge, at der arbejdes med alle trekantens punkter i samme samtale. Derfor kan man, hvis det

er nødvendigt holde flere møder med forældre/barnet/den unge og indføje i tidsplanen, hvilke punkter der er i fokus under hvilke samtaler. Det giver både barnet/den unge og forældre mulighed for at forberede sig til samtalerne samt skærper fokus. Samtidig er det med til at understøtte åbenhed og tydelighed i dialogen med familien.

Under arbejdsgangen med undersøgelsen er det vigtigt, at familien/barnet/den unge gengives tydeligt og neutralt, og at de får mulighed for at læse og kommentere, hvad der skrives.

Det er vigtigt, at barnet/den unge og forældrene genkender sig selv, deres ønsker og synspunkter. Er der uoverensstemmelser mellem deltagerne i undersøgelsen, er det vigtigt, at de noteres ned, så de er synlige, tydelige og åbne for alle parter.

Sagsbehandleren vil via ICS systematikken i § 50 undersøgelsen blive støttet til dialog med barnet/den unge/familien under hele undersøgelsesprocessen, og dermed sikre tydelighed og åbenhed omkring undersøgelsen. Ved at vægte en støttende tilgang, hvor viden deles, kan sagsbehandleren opbygge et tillidsforhold til familien i den vanskelige situation. Der kan komme oplysninger frem i sagen, hvor sagsbehandleren er i tvivl om, hvorvidt barnet/den unge kan rumme det. Her er det nødvendigt at søge faglig sparring om, hvordan oplysningerne kan præsenteres for barnet/den unge, uden at barnet/den unge belastes unødvendigt.

9.3.1 Metode

Forældreinddragelse kan bl.a. ske ved at lade barnet/den unge/forældrene læse blanketten og evt. udfylde felter i blanketten inden samtalerne, hvilket kan understøtte et fælles udgangspunkt for samtalerne. I "Håndbogen om Anbringelsesreformen" s. 82 gives et eksempel på dette.

9.3.2 Mere viden

I bogen *"Forældreinddragelse – til barnets bedste"* rettes opmærksomheden på, at det ikke kun er sagsbehandlerens og andre professionelles udsagn, der kommer til udtryk i undersøgelsen.

Birthe Fridh og Gunilla Norman giver i bogen *"Att utreda när barn far illa"* kapitel 6, s. 55 eksempel på en model for den første samtale. Denne model er baseret på den udviklingsøkologiske tænkning. Modellen handler om hvordan man som sagsbehandler kan møde familien på en respektfuld måde, og hvordan der kan skabes et fortroligt undersøgelsesklima mellem undersøgeren og familien.

9.4 Barnets udviklingsmæssige behov – trekantens venstre side

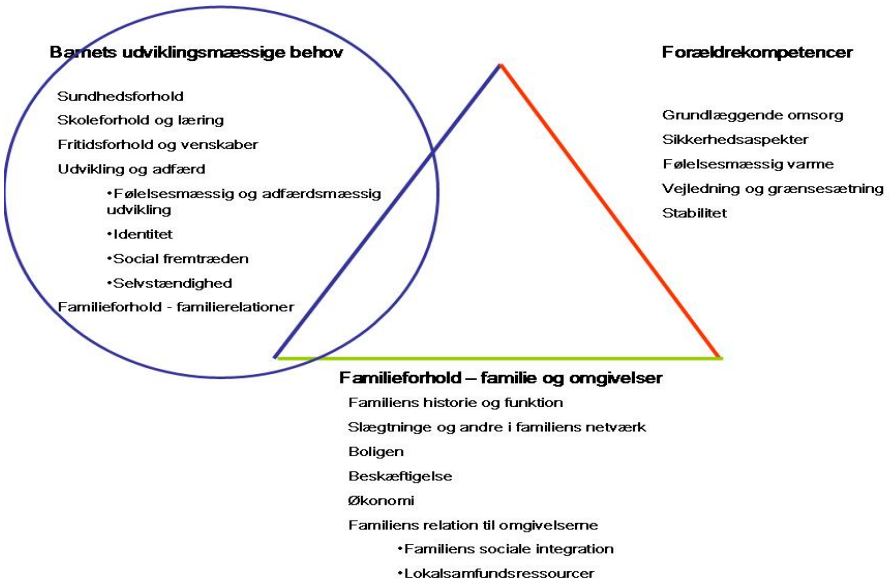

Nedenfor gennemgås punkterne fra ICS trekantens venstre side, som ses indrammet i den blå cirkel. Under de respektive punkter i trekantens venstre side følges den samme systematik:

→ Forældrenes udsagn
→ Barnets/den unges eget udsagn
→ Andres udsagn
→ Sagsbehandlerens observationer
→ Ressourcer
→ Problemer
→ Forældrekompetencer – forældrenes støtte til barnet/den unges udvikling
  - Ressourcer
  - Problemer
→ Barnets/den unges udækkede behov (formuleres ud fra beskrivelsen af ovenstående punkter).

9.4.1 Sundhedsforhold

Viden om sundhedsforhold baserer sig meget på begreber fra det naturvidenskabelige område. I en vurdering af barnets behov i forhold til udviklingsmuligheder er udgangspunktet, at det mætte, veludhvilede barn, hvor fx syn og hørelse er ok, har større mulighed for også at få dækket andre af sine udviklingsmæssige behov og profiterer bedre af stimulering end barnet, hvor fx syn og/eller hørelse er dårlig.

9.4.1.1Ideer til udforskning af sundhed:

→ Eventuelle sygdomme og misbrug samt døgnrytme
→ Vokser barnet og har barnet handicap?

→ Kontakt til læge, tandlæge og sundhedsplejerske samt til helbredsundersøgelser. Sundhedsplejerskens "barnets bog"/ optegnelse over barnet kan danne god baggrund for samtale med forældrene, når det drejer sig om små børn. Som udgangspunkt for samtale med forældre og barn ved større børn/unge i forbindelse med eventuelle sygdomme er det væsentligt at undersøge om familien og barnet oplever at få den fornødne hjælp, og om det opleves muligt at overholde eventuelle behandlinger.
→ Aktivitet og bevægelse i løbet af dagen
→ Beskrivelse af barnets kost, kostrutiner og kostens sammensætning.

Fremkommer der under punktet *'barnets udvikling og adfærd'* forhold, som kan have en sammenhæng med sundhedsforhold kan det være væsentligt, at dette undersøges nærmere af specialister.

Nedenstående cases giver et par eksempler på dette.

CASE
Jonas er 9 år og ud fra det beskrevne overvægtig. Jonas henvises til kommunens projekt for overvægtige børn. I projektet sættes fokus på kost og motion. Efter to uger får Jonas det tiltagende dårligere. Personalet på projektet slår det hen. Efter 3 uger indlægges Jonas på hospitalet. Jonas får konstateret en alvorlig stofskiftelidelse.

Annie på 4 år beskrives af børnehaven som ukoncentreret og højtråbende. I løbet af undersøgelsen fremgår det fra udtalelse fra praktiserede læge, at Annie som spæd har haft en del betændelse i begge ører. Hun har ikke været fulgt regelmæssigt og har muligvis hørenedsættelse.

9.4.1.2 Mere viden

Tove Petersen, Anne Nielsen, Margrethe Paludan, Søren Rasmussen: *"Børns sundhed ved slutningen af skolealderen".* En undersøgelse blandt elever i 8. og 9. klasse i 1996 / 97

Aaen, Susanne: *"Sundhed handler også om trivsel*", Ungdomsforskning, nr. 4, Årg. 5. dec. 2006.

9.4.2 Skoleforhold og læring

Viden om forhold i dagpasning og skoleforhold herunder barnets læring er vigtig i forhold til at understøtte barnet i dets udvikling. Det centrale er, at relevant stimulering i dagpleje, vuggestue, børnehave, børnehaveklasse og skolen kan medvirke til at barnets potentiale udvikles til kompetencer, og at barnet herved får mulighed for at deltage i uddannelse på samme vilkår som andre børn. For de større børn/unge kan også ungdomsuddannelse, praktik og evt. arbejde spille ind på den læringsmæssige udvikling.

Barnets motivation, evne til at fastholde fokus, til at organisere viden og udvikle færdigheder, kan indikere særlige kompetencer og eventuelle belastninger af såvel neurologisk som relationel karakter. Erfaringer viser desuden, at børn, der er eller har været i krise, kan have problemer med hukommelse og indlæring og kan befinde sig i en form for stresstilstand, hvor læring er vanskelig.

9.4.2.1 Ideer til udforskning af skoleforhold og læring:

→ Beskrivelser af barnets håndtering af de krav, der stilles i skole. Dette gælder både de sociale og faglige krav. Keder barnets sig, kan han/hun følge med?

→ Er der sammenhæng mellem barnets ressourcer og de krav der stilles i skolen?
→ Barnets evne til at koncentrere sig, følge en kollektiv besked, fastholde fokus og indgå i gruppearbejde?
→ Beskrivelser af måden hvorpå barnet oplever sig mødt med dets unikke behov og væren i institutionerne.
→ Beskrivelser af oplevelsen af tilhørsforhold til kammerater, lærere og pædagoger.
→ Mange skoleskift kan have betydning for barnet. Det er derfor vigtigt at undersøge, om der har været skoleskift og at tale med barnet/ den unge om hvilken betydning barnet tillægger eventuelle skift. Drømmer barnet om et skoleskift?
→ Beskrivelser af barnets adfærd i skolen. Er der uro eller "stilhed?" Nogle børn viser sig i skolen som dygtige og veltilpassede og får positive referencer fra skolen, selvom der kan være vanskeligheder i hjemmet. Dette kan gælde gruppen af børn med psykisk syge forældre eller børn fra hjem, hvor forældrene har et misbrug, eller et hjem hvor der forekommer vold.
→ I forhold til unge er beskrivelse af kontinuitet i skolegangen vigtig, idet det giver en indikator for skolegangens plads og betydning samt for den unges forudsætninger for fremtidig tilknytning til uddannelse og arbejde.

Nedenstående case viser hvordan forskellige forhold i barnets skolesituation kan have indflydelse på barnets læring. Samtidig viser casen hvordan billedet af skoleforhold og læring nuanceres ved at inddrage både barnets, forældrenes og skolens perspektiv.

CASE
Mia går i 3 klasse og det fremgår af skoleudtalelse, at Mia er meget stille og indadvendt. Hun har ressourcer i dansk, billedkunst og gymnastik, men har problemer med matematik.
Skolen har haft kontakt med hjemmet, og der er ikke mulighed for hjælp til lektier fra hjemmets side.
Mia får ekstraundervisning i matematik. Mia udvikler ikke kompetencer i matematik trods ekstra hjælp.
Mia testes hos skolepsykolog, og Mias kundskaber på området tal og relaterede områder viser ingen signifikant afvigelse.
Skolesundhedsplejersken træffer Mia og opnår en god kontakt. Mia fortæller blandt andet, at hun er bange for matematiklæreren. Mia fortæller, at matematiklæreren skælder ud, hun bliver bange for ikke at gøre det rigtige og, at hun nu har ondt i maven, når hun skal til matematik.

9.4.2.2 Metode

Et socialfagligt redskab, som kan være nyttigt under dette punkt er, at arbejde med en tidslinje, som sagsbehandleren i dialog med barnet/den unge tegner. På tidslinjen afsættes mærker, hvor der er sket ændringer som har betydning for barnet i forhold til skole og læring.

Således får både barnet, forældre, lærere og sagsbehandler et visuelt overblik over hændelser i skoleforløbet. Dette overblik giver mulighed for at spørge ind til de perioder, hvor der ses ressourcer og de perioder, hvor der ses problemer. Dette kan sammenholdes med barnets øvrige tidslinjer ex. hændelser i familien som boligskift, skilsmisse m.v. I afsnit 9.6.1 i herværende håndbog vises et eksempel på brug af tidslinje.

9.4.2.3 Mere viden

Paul Horton: *"Mobning og antimobningspolitik i skolen - inddragelse af et børneperspektiv*", 2007

Mel Levine: *"At kunne præstere, når barnet ikke slår til i skolen", 2005*

Mark W. Fraser: *"Risk and resilience in Childhood, An Ecological Perspective"*, 2003

9.4.3 Fritidsforhold og venskaber

Barnet færdes i flere arenaer og alle disse steder er der mulighed for socialisering og mulighed for udvikling, gennem deltagelse i sport/klub/spejder, kammeratgruppe med gode rollemodeller og følelsesmæssig tilknytning til mindst én voksen. Det er barnets/den unges mulighed for at indgå i interaktion med andre børn i samme alder/ældre og andre voksne end forældrene, der er i fokus. Vilkårene for deltagelse kan være forskellige; det væsentlige er måden som barnet/den unge indgår på. Børn indtager forskellige positioner og kompetencer i de forskellige arenaer, hvori de færdes.

Et eksempel på en af arenaerne er det nyere fænomen "center rats". Det er unge, der i deres fritid opholder sig i indkøbscentre og indgår i en større gruppe af unge. De unge har en speciel form for gruppetilhørsforhold. Dette forhold er nyt i Danmark, men grupper af unge ses i større udstrækning i indkøbscentre end tidligere.

Computerspil er et eksempel på, hvordan barnets/den unges fritidsinteresser både kan være en ressource og give anledning til problemer. Forskning viser således, at der kræves en lang række kompetencer for at spille spillene og være med fremme i spillene. Samtidig viser forskning, at computerspil kan optage barnet i en så stor udstrækning, at barnets/den unges virkelighed forskydes.

9.4.3.1 Ideer til udforskning af fritidsforhold og venskaber

→ Deltager barnet/den unge i familielejre, spejderture og/eller træningslejre i forbindelse med idræt eller lignende? Også ophold af få dages varighed kan have betydning.
→ Kan barnet/den unge fastholde fritidsaktiviteter over tid? Hvorledes støttes barnet/den unges deltagelse? Er der tid og økonomiske ressourcer i familien til at støtte op omkring fritidstilbud? Iagttager forældre såvel som sagsbehandleren en forskel fra skole/dagtilbud til fritidsforhold, er det væsentligt ar få klarlagt, hvori denne forskel består.
→ Hvilke kammeratskabsgrupper indgår barnet i? Hvilken plads og funktion har barnet/den unge i gruppen? Er barnet i gruppen, fordi en voksen tager sig af det pågældende barn, eller er barnet/den unge i gruppen, fordi barnet indgår på samme vilkår, som de andre børn? På hvilken måde støttes barnet i dets relation med andre, hvilke kompetencer viser barnet, er dette billede anderledes end i andre sammenhænge?
→ Hvilke muligheder har barnet for at indgå aktivt i et kammeratskab, og på hvilken måde forholder forældrene sig til dette på? Er det muligt at have besøg af venner hjemme?
→ Har barnet/den unge mulighed for at være alene hjemme og være hjemme sammen med forældrene. Er barnet/den unge overladt til sig selv, eller indgår det aktivt i familielivet?
→ Hvad bruger barnet/den unge sin fritid til? Har barnet/den unge adgang til computer? Hvor foregår dette, er barnet alene eller sammen med andre?
→ Hvilke grupper deltager barnet/den unge i? Er gruppen et positivt netværk for barnet?

Nedenstående case viser hvorledes forskellige forhold i barnets skolesituation kan have indflydelse på barnets læring.

CASE
Marie er 13 år og går i 6 klasse. Marie karakteriseres som vellidt blandt kammeraterne i skolen. Maries mor lider af depressioner. I perioder har Marie ikke mulighed for at tage kammerater med hjem på besøg, og kammeraterne er ved at være træt af Marie. De begynder at drille, og Marie føler sig til sidst mobbet og begynder at udeblive fra undervisningen. Ved samtale med Marie fortæller hun, at hun er ked af det, og at hun føler sig udenfor.

9.4.3.2 Metode:

Dialogen med barnet/den unge er i centrum under dette punkt. Kontaktetablering er vigtig, når det drejer sig om børn og unge. Socialfaglige metoder er her både individuelle samtaler, observationer og opsøgende arbejde. Det er vigtigt at vise barnet/den unge en tillid og opmærksomhed, så de føler sig medinddraget og som medundersøgere. Det er her vigtigt at give barnet mulighed for selv at fortælle, samt at aftale med det større barn, om det er i orden at kontakte fx fritidstilbuddet for yderligere oplysninger.

Da det har afgørende betydning i forhold til eventuelle valg af indsatser, at beskrivelsen på dette punkt er fyldestgørende, kan der som socialfaglig metode suppleres med observation. Observationens form, formål og mål skal være tydelig for barnet/den unge og skal ske med omhu og respekt for barnet/den unge.

9.4.3.3 Mere viden:

"Venskab blandt børn og unge". Af Phil Erwin. Oversat af Mikael Arboe*. Original: Friendship in Childhood and Adolescence;1998.*

I bogen *"Youth and Crime"* beskrives, at det at udforme og udøve kriminalitet kræver ressourcer, og ved positiv reformulering af synet på den kriminelle gruppe kan der ske en forandring, og ressourcerne kan anvendes på andre områder.

I Kirsten Pallesgårds & Ove Staal Larsens bog *"Se mig - om observation og udredning"* findes god hjælp og støtte til at arbejde med observationer i praksis.

9.4.4 Udvikling og adfærd

Undersøgelsespunktet udvikling og adfærd er i Anbringelsesreformen et meget bredt område. I ICS er punktet delt op i fire emner, som hænger sammen, og som gensidigt påvirker hinanden. Disse er:

→ Følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling,
→ Identitet/selvopfattelse
→ Social fremtræden
→ Selvstændighed

Vigtigheden af disse aspekter i beskrivelsen af barnets behov er begrundet i udviklingspsykologiske teorier.

De tre centrale tilgange bag ICS tænkningen er "tilknytningsteori", "Økologisk udviklingsforståelse" samt "resilienstænkning", hvis bagvedliggende forståelser indikerer, at mennesker udvikler sig i samspil med og i relationer til andre for barnet betydningsfulde mennesker, og at en væsentlig del af udviklingspotentialet findes i relation til den anden. Vi skaber hinanden.

Måden, barnet bliver mødt på og indgår i samspillet, har betydning for udviklingen af centrale menneskelige funktioner; koncentration, selvregulering og oplevelse af, hvem man er.

9.4.4.1 Følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling

Fokus er her både på barnets indre og ydre. Den følelsesmæssige udvikling vil vise sig meget forskelligt afhængig af alder og modenhed: Jo yngre barn, des mere umiddelbart vil barnet vise sine følelsesmæssige reaktioner. Det mere modne barn har ofte lært at tilpasse sine reaktioner til den aktuelle kontekst.

Barnets/den unges måde at relatere sig til sig selv og andre på kan give indikationer på den følelsesmæssige udvikling: Fx hvorvidt barnet signalerer forventninger til omgivelserne om, at blive anerkendt, og/eller selv tager ansvar for, hvad der sker på en alderssvarende måde. Den følelsesmæssige udvikling vil aldrig kunne udfoldes i et vakuum. Der er tale om en relationel proces, hvor barnet med sine specifikke karakteristika (fx styrker/vanskeligheder i sprog, kontakt mv.) er aktør i et samspil, hvor omsorgspersonens evne til at regulere barnet, stimuleres af barnet til at stimulere dette.

Barnets/den unges adfærd kan give en indikation på dets følelsesmæssige tilstand. Den adfærdsmæssige udvikling kan komme til udtryk på mange måder fx ved voldelig, selvskadende, anden destruktiv adfærd eller i form af en stille indadvendt personlighed, der tenderer til selvudslettende adfærd. Barnets/den unges adfærdsmæssige udvikling er meget kompleks, og en udadreagerende adfærd skal ikke nødvendigvis kobles sammen med fx kriminalitet. I stedet skal man forsøge at forstå adfærden i en bredere sammenhæng og koble den sammen med bagvedliggende forhold i eksempelvis barnets/den unges sundhedsforhold eller følelsesmæssige udvikling.

Eksempelvis kan et barn med hørenedsættelse optræde meget udadreagerende og voldsom, men hvor reaktionen kan henføres til oplevelsen af at være udenfor, oplevet i kraft af hørenedsættelsen.

En ung pige, der anvender cutting, er umiddelbart i sin adfærd selvskadende. Her er det nødvendigt at iagttage den kontekst, som pigen befinder sig i. Er cutting blandt pigerne et modefænomen eller bunder cuttingen i en dybere følelsesmæssig konflikt i den unge?

Det er ligeledes vigtigt at være opmærksom på, at påfaldende adfærd også kan bunde i egentlige diagnoser som fx adhd, tourettes eller aspergers. Risikoen for, at et barn udvikler adfærdsforstyrrelser, skal desuden ses både i forhold til læring og biologi. Børn med adfærdsforstyrrelser kan fx have manglende nysgerrighed. Sagsbehandleren kan i undersøgelsesarbejdet tale med barnet og arbejde med barnets nysgerrighed for derved at belyse punktet.

Barnets adfærdsmæssige udvikling vil således delvis afspejle den følelsesmæssige udvikling, idet barnets ageren i verden kan ses som en information om barnets potentiale.

→ Hvordan fremtræder barnet/den unge i sin adfærd?
→ Er barnet/den unge udadreagerende, råbende og/eller voldelig?
→ Er barnet/den unge stille, selvudslettende og har vanskeligt igennem sin adfærd at gøre opmærksom på sig selv?
→ Optræder barnet/den unge forskelligt i forskellige kontekster?
→ Hvordan ser barnet/den unge sine muligheder for at få hjælp fra andre?
→ Hvad forstår barnet af det der foregår?

→ Information om barnets intentioner/ønske om at have indflydelse, medvirke, undgå?
→ Oplever barnet/den unge at få opmuntring, anerkendelse, eller det modsatte?
→ Oplever barnet/den unge at det bliver behandlet retfærdigt?
→ Oplever barnet/den unge sammenhæng i sit liv?
→ Hvad er barnets/den unges mestringsstrategier?

Casen herunder viser, hvorledes barnets følelsesmæssige udvikling og barnets selvopfattelse hænger sammen og afspejler sig i dets adfærd.

CASE
Sofie på 11 år fortæller: "Lige så længe som jeg kan huske har jeg oplevet, at far har været anderledes overfor mig end min bror. Min bror fik altid ros, og når far var træt, eller min bror og jeg skændtes, skulle jeg gå ind på mit værelse. Den største forskel mellem min bror og mig var, at far aldrig kom ind til mig og sagde godnat - jeg lå der alene... Jeg følte mig så alene og imens kunne jeg høre latteren og godnathistorien inde fra min brors værelse".
Sp.: "Gjorde du noget i de situationer"?
Sofie: "Jeg tog mine to musedukker, Mimse og Mumse, fortalte dem godnathistorie og fortalte dem om, hvor ked af det jeg var".

9.4.4.1.1 Metode

I det socialfaglige arbejde er genstandsfeltet mindre børn, større børn og unge. En udforskning af barnets følelsesmæssige og adfærdsmæssige udvikling er ikke en enkel opgave, og det kan derfor være nødvendigt at inddrage kompetencer og metoder fra andre fagområder. Det kan fx ske ved at indhente undersøgelser og test fra psykologer, speciallæger eller lignende.

Derudover har bl.a. sundhedsplejersker anvendt Marte Meo-metoden i forhold til udvikling af forældrekompetencer. Sagsbehandleren eller samarbejdspartnere kan under udforskningen af dette punkt anvende elementer fra Marte Meo, specielt udforsknings- og analysedelen.

Analysedelen i Marte Meo fokuserer på kommunikationen mellem forældre og barn, mens analysedelen i forhold til punktet adfærd og udvikling fokuserer på det barnet/den unge giver udtryk for både verbalt og nonverbalt, og en sammenholdning med normaludvikling på området.

Ved at anvende video som udforskningsredskab kan sagsbehandleren få indsigt i barnets/den unges udvikling og adfærd. Videooptagelserne kan anvendes som dialogredskab med barnet, den unge og for de mindre og helt små børn kan det anvendes som redskab i tværprofessionelle teams til at belyse barnets adfærd og udvikling.

9.4.4.1.2 Mere viden

Killen, Kari: *"Barndommen varer i generationer",* Hans Reitzel Forlag.

Gulbrandsen, Liv Mette: *"Oppvekst og psykologisk utvikling"* Universitetsforlaget, 2006.

Gullestrup, Lise: *"At blive et med sig selv - om udviklingen af det 0-5-årige barns SELV", a*pril 2005.

En indsigt i barnets mestringsstrategier giver en god forudsætning for at støtte barnet i dets udvikling. Bente Gjærums bog *"Mestring som mulighed i samspil med børn, unge og deres*

forældre" giver god baggrundsviden generelt i forhold til punktet udvikling og adfærd og specifikt i forhold til mestring.

I bogen *"Risk and Resilience in Childhood - An ecological Perspektive",* specielt i kapitel 6, gives en god hjælp til de sagsbehandlere, der arbejder med socialfaglige undersøgelser, hvor barnet har et eller flere handicaps.

I bogen *"Støt mestring - bryd mønstre"* kapitel 2, beskrives tilknytning og nære relationer.

I bogen *"Nye metoder i et moderne barnevern"* af Liv Schelderup m.fl. giver kapitel 7, s. 152 ff en oversigt over hvad adfærdsforstyrrelser er. Bogen giver ligeledes et indblik i metoder til at arbejde med adfærdsforstyrrelser.

9.4.4.2 Identitet

Identitet betyder "overensstemmelse", og dannes hos den enkelte i samspil med omverdenen i en kompleks og livslang dynamisk proces. Den er knyttet til en personlig identitet og til en social identitet, som spiller tæt sammen. Den personlige identitet er knyttet til personlighedskaraktertræk og tætte personlige relationer i forhold til familien. Den sociale identitet kommer fra grupper, som den enkelte formelt eller uformelt deltager i eller er en del af - f.eks. i relation til arbejde, uddannelse, fritid, etnicitet, køn, alder eller forbrug. De forskellige sider af identiteten spiller en vigtig rolle for, hvordan vi opfatter os selv som enkeltpersoner og som mennesker i forskellige fællesskaber. Som mennesker har vi brug for at vide, hvem vi er, og hvad vores historie er for, bl.a. at kunne opbygge en identitet.

I beskrivelsen af barnets/den unges identitet er det ikke meningen, at sagsbehandleren skal lave psykologiske udredninger, men punktet kan henlede opmærksomheden på forhold, som evt. behøver en nærmere udredning fra psykolog.

9.4.4.2.1 Ideer til udforskning af Identitet

→ Barnets alder, køn, etnicitet og tilhørsforhold, det vil sige den numeriske identitet. Identitet betyder i en psykologisk forståelsesramme barnets selvbillede, selvtillid, udviklingspotentiale og mulighed for at udvikle sig som sig selv.
→ Selvbillede og selvtillid kan hænge sammen, men gør det ikke nødvendigvis. Et barn/ung kan udtrykke stor selvtillid men selvbilledet kan være negativt. Den fremtrædelsesform, som barnet viser ved at være sej, kan dække over en usikkerhed i barnet/den unge.
→ Barnets tilhørsforhold i psykologisk forstand er vigtigt. Føler barnet tilhørsforhold til forældre, begge eller den ene, er tilhørsforholdet stærkere til andre. Stemmer dette overens med forældrenes opfattelse? Hvilken betydning tillægger barnet/den unge dette tilhørsforhold? Hvilken kvalitet tillægger barnet tilhørsforholdet?
→ Barnets beskrivelse af sig selv, evt. selvkritisk - er den realistisk/præget af omverdenens forestillinger om egen formåen/nedgørende?
→ Kan barnet udtrykke sig om, hvordan det forestiller sig, at andre opfatter det?
→ Hvis barnet/den unge har været anbragt, kender barnet/den unge så årsagen til anbringelsen, og hvordan forklares det til andre? Forskning viser, at børn som adskilles fra forældrene og placeres hos andre omsorgsgivere, risikerer at udvikle en negativ selvfølelse, sammenlignet med andre børn.[9]

[9] Parker et al. 1991, Ward 1995

Casen herunder giver et eksempel på, hvor forskelligt børn og unges selvbillede kan fremstå.

CASE
Louise på 14 ser sig selv i spejlet og ser en tyk grim pige. Sagsbehandleren og det tværprofessionelle team ser en pige, der er køn og tynd; vægt 38–42 kilo.

Linda, 15 år, udøver en tiltagende kriminalitet. Hun går sammen med en gruppe piger. Gruppen har specialiseret sig i at foretage taskerøverier i parker og busser. Linda fortæller i en samtale, at hun i gruppen føler sig accepteret og anerkendt. Lindas tilhørsforhold knytter sig i denne situation stærkere til gruppen end til forældrene.

Barnets/den unges selvbillede er vigtigt i forhold til den måde hvorpå det tror, at omverdenen møder det på. Et barn/en ung med et positivt selvbillede vil i større udstrækning end børn/unge med negativt selvbillede møde verden udforskende. Det er vigtigt i den socialfaglige undersøgelse at beskrive barnets selvbillede så udførligt som muligt. Har barnet udækkede behov på andre områder kan dette forstærkes, hvis barnets selvbillede er svagt.

Sagsbehandleren vil i sit arbejde med den socialfaglige undersøgelse møde børn/unge med anden etnisk baggrund. Her kan tilhørsforhold være yderligere kompliceret af, at barnet befinder sig mellem flere kulturer.

9.4.4.2.2 Metode

Det kan i undersøgelsesarbejdet være vanskeligt at opnå så høj en grad af kontakt ved de første samtaler, at barnet/den unge giver sagsbehandleren mulighed for at nuancere punktet. Har der tidligere været arbejdet med livshistorie, kan dette være et sted at hente information.

Sagsbehandleren kan i udforskningen af dette punkt, såfremt der er opnået kontakt, anvende elementer fra tegneterapi. Allerede i en tidlig alder kan barnet tegne et billede af sig selv. Dette billede referer oftest til barnet selv og/eller til den måde barnet behandles på. Billedet viser således, hvordan barnet ser sig selv. De værdier billedet tillægges i dialogen med barnet,er barnets selvværd. Det er vigtigt at være bevidst om forskelligheden her. Generelt antages det, at børn med positivt selvbillede har positivt selvværd, men det viser sig ikke altid at være tilfældet. Nogle børn italesætter sig selv som gode til ex. sport, og når der ved hjælp af tegningen skabes dialog med barnet/den unge, kan det vise sig, at barnet/den unge føler et dårligt selvværd og ser sig selv som mindre succesfuld end andre.

9.4.4.2.3 Mere viden

Sagsbehandleren kan også vælge at fortsætte undersøgelsen på individniveau og anvende Flipovermetoden som beskrives i bogen *"Nye metoder i et barnevern"* af Liv Schjelderup m.fl.

En af de bøger, der giver praktiske redskaber i forhold til udforskning af barnets udviklingsmæssige behov i trekantens venstre side, er bogen *"Counselling Children A Practical Introduction"* af Katryn Geldard & David Geldard. Generelt giver bogen indblik i metoder, der tager udgangspunkt i barnet og dets situation. Bogens giver blandt andet i kapitel 27. s. 209 ff en introduktion til arbejde med børn og unge. Fra s. 235 og frem gives praktiske redskaber, som sagsbehandleren kan anvende i dialog med barnet.

9.4.4.3 Social fremtræden

Social fremtræden signalerer barnets/den unges udtryk og situationsfornemmelse/ indlevelsesevne og skal altid ses i den kontekst, som barnet/den unge befinder sig i.

Hvis barnet/den unge lugter, er der forskel på, om det er af daggammelt urin fra en ble, der ikke er skiftet hos det lille barn, eller om det er den unges sved, dårlig tandhygiejne eller tøjet, der er blevet tørret udenfor den dag, der blev kørt gylle på marken. Tilsvarende er der forskel på, om barnet selv har valgt at lugte, eller det er udtryk for omsorgssvigt fra barnets/den unges omsorgspersoner.

Under punktet social fremtræden er det vigtigt i dialog med barnet/den unge at forsøge at få italesat dobbeltheden mellem barnets/den unges egen oplevelse af, hvilket selvbillede vedkommende signalerer, og den måde hvorpå barnet/den unge ses af andre.

Hvis en ung i sin søgen på identitet og tilhørsforhold med piercing, sort hår, nitter på tøjet og høje sorte læderstøvler forsøger at understrege både identitet og tilhørsforhold i den autonome kammeratskabsgruppe, kan den unge i kraft af tøjvalg udsende signaler, som påvirker hvordan kammerater og lærere ser på den unge. Her kan man afklare, om den unge er bevidst om påvirkningen.

Man skal under dette punkt have for øje, at vanskeligheder med at aflæse en social situation kan være neurologisk betinget.

9.4.4.3.1 Ideer til udforskning af social fremtræden

→ Beskrivelser af hvordan barnet/den unge ser ud
→ Beskrivelser af forældrenes råd om, hvordan man præsenter sig selv i forskellige sociale sammenhænge.
→ Har forældrene mulighed for tøjindkøb og tøjvask både praktisk og økonomisk?
→ Følger barnet/den unge forældrenes rådgivning?
→ Finder barnet/den unge forældrenes rådgivning relevant eller opfattes den som det modsatte af rådgivning?
→ Hos børn og unge med væsentlige handicap kan det for forældre kræve megen tid at få barnet til at fremstå, så det socialt præsenter sig. Der må her ske en afvejning af forældrenes ressourcer og barnets andre behov.
→ Kan barnet/den unge have udviklet så stor en grad af selvstændighed, at dettes/dennes sociale fremtræden i større udstrækning er udtryk for egne præferencer?

At kortlægge den sociale fremtræden kan være yderst vanskeligt for mange sagsbehandlere, og man skal være opmærksom på, at sagsbehandlerens forforståelse og egne holdninger kan spille ind på vurderingen af barnets/den unges sociale fremtræden?

Casene herunder giver to eksempler på, hvor vigtigt det er at sætte fremtrædelsesform ind i en kontekst.

CASE
Annika er 7 år og spastisk lammet. Annika savler meget. En tør hagesmæk vil kræve en ny med 5 minutters mellemrum. Med en tør hagesmæk fremstår Annika som socialt præsentabel. En tør hagesmæk kræver mange ressourcer af forældre og omgivelser. Tør hagesmæk skal ses i en sammenhæng med Annikas øvrige behov.

Tony på 14 år har tykt krøllet hår, som ikke kan redes. Han mener selv, at hans hår understreger tilknytningen til et bestemt band.

9.4.4.3.2 Metode

Observation kan anvendes som et socialfagligt redskab i undersøgelsen af barnets/den unges fremtræden. En eller flere observationer vil både kunne klarlægge barnets/den unges fremtræden, samt hvilken betydning denne får i gruppesammenhæng. Observationerne kan understøttes af et observationsskema, og kan udføres af sagsbehandleren eller en anden medarbejder.

I mange metoder benytter man værktøjer som eksempelvis videooptagelser, foto, dagbøger og computerteknik. De fleste unge har en mobiltelefon, som også har kamera. Sagsbehandleren kan i dialog med den unge aftale, at den unge udforsker sig selv i forskellige situationer, og at dette optages på mobilen. Optagelserne kan vises på mobiltelefonen eller på medarbejderens pc, og dermed indgå som dialogredskab med barnet/den unge. På den måde får barnet /den unge mulighed for at italesætte sig selv, og sagsbehandleren får mulighed for i dialog med barnet/den unge at spørge ind til, hvad den unge lægger vægt på ved sig selv.

9.4.4.3.3 Mere Viden

Nigel Thomas påpeger i bogen *"Social Work with Young People in Care*", at det er vigtigt at se forskelligheder som en ressource og at acceptere disse.

I bogen *"Hånden på hjertet*" af Inger Thormann findes observationsskemaer, der er gode hjælperedskaber i forhold til aldersgruppen 0-7 år.

Bogen *"Counselling Children A Practical Introduction"* af Katryn Geldard & David Geldard giver i bogens kapitel 9. s. 89 ff en introduktion til observation som metode, og hvordan metoden kan anvendes under dette punkt.

9.4.4.4 Selvstændighed

Selvstændighed omfatter de praktiske kompetencer, som et barn/en ung gradvist tilegner sig for at kunne udvikle sig til en selvstændig voksen. Opfattelsen af barnets/den unges selvstændighed kan imidlertid variere alt efter, hvilke øjne der ser, og hvilken forståelse det iagttagede tillægges. En selvstændig adfærd kan være tegn på normal udvikling, men kan også være en mestrings- eller en overlevelsesstategi. De kontekstuelle forhold, hvori barnet/den unge befinder sig, er derfor afgørende for, hvilken grad af selvstændighed, der kan kræves af barnet/den unge.

Sagsbehandleren skal have fokus på de nære relationer (mikrosystemet) og deres funktion i forhold til barnets behov. Når den anden part i en relation ikke "leverer" den omsorg/interaktion, som er nødvendig, kan en del børn kompensere med at udvikle sig til små

voksne, eksempelvis i forhold til ansvar for praktiske gøremål. Disse børn/unge står oftere end andre børn i vanskelige situationer, som de selv skal overskue og handle på. Barnet/den unge kan opleve isolation, skyld og skam og fortæller ikke andre voksne om deres situation. Disse børn/unge fremstår som selvstændige, stille og dygtige børn og mødes ikke med samme emotionelle kontakt som udadreagerende børn/unge. Modsat viser erfaringer, at forældre kan fratage barnet ansvar, og dermed ikke støtte barnets udvikling mod større selvstændighed. Nogle børn vil have brug for "aflæring" af selvstændighed, og andre vil have brug for støtte i udvikling af alderssvarende selvstændighed.

I vurderingen af selvstændighed kan det også være vigtigt at inddrage barnets/den unges kompetencer i forhold til at aflæse farlige situationer (fx i trafikken) og til at søge hjælp i risikofyldte situationer.

For unge, som evt. skal anbringes, kan det være vigtigt at afklare om kompetencerne i forhold til at kunne klare sig selv taler for eller imod en anbringelse i egen bolig.

9.4.4.4.1 Ideer til udforskning af selvstændighed

→ Beskrivelser af barnets/den unges hverdagsopgaver og mestringen af disse.
→ Barnet/den unge kan udfolde sin selvstændighed forskelligt, alt efter hvilken social sammenhæng det befinder sig i. Derfor kan det være en ide at spørge til flere forskellige situationer.
→ På hvilken måde viser den unge selvstændighed?
→ Kan den unge selvstændigt varetage alderssvarende opgaver?
→ Kan den unge selvstændigt tage initiativ til problemløsning og/eller spørge om hjælp?
→ Hvilke forudsætninger har den unge for at indgå som dialogpartner i egen sag, herunder medvirke til sagens gennemførelse?

Nedenstående case giver et eksempel på, hvordan forældrene hindrer/forsinker barnets selvstændighed.

CASE
Maria er 8 år og enebarn. Marias forældre servicerer Maria. De kører Maria til skole, de følger Maria ind til klasseværelset, de åbner hendes taske og tager dagens bøger frem. De sætter Marias madkasse i køleskabet. De henter Maria og bringer hende frem og tilbage til fritidsaktiviteter. De hjælper Maria i dansetøjet og hjælper hende bagefter. Under forældresamtaler arbejder skolen på, at Maria får lov til at udvikle mere selvstændighed, men forældrene ser det som deres opgave at hjælpe Maria.

9.4.4.4.2 Metode

Den socialfaglige metode aktiv lytning, med matchning af kropssprog, anvendelse af minimal respons, refleksion, opsummering kan med fordel anvendes under udforskningen af dette punkt.

Observation er ligeledes velegnet under dette punkt.

9.4.4.4.3 Mere viden

I bogen *"Att synliggöra de osynliga barnen"*, 2005, skriver Annmi Skerfving om stille usynlige børn af psykisk syge forældre. Bogen giver indblik i praksis, forskning og forebyggelse.

Bogen "Counselling Children. A Practical Introduction" af Katryn Geldard & David Geldard giver i bogens kapitel 9 en introduktion til observation og i kapitel 10 en introduktion til aktiv lyning

9.4.5 Familieforhold – familierelationer

Det er her barnets/den unges mikro-, meso- og exosystem, der er genstandsfelt for nærmere granskning. Det vil bl.a. sige barnets placering og position i det samlede familiesystem. Familieforhold angiver barnets/den unges relationer til forældre og søskende, og herunder hvordan barnet opfatter disse.

Er barnet anbragt fokuseres på, hvordan relationerne mellem barnet og familien har udviklet sig under anbringelsen. I dette indgår også et tilbageblik på, hvordan det var tidligere, samt et fremtidsblik i forhold til hvordan barnet ønsker familieforholdene og relationerne udviklet.

I forhold til familieforhold og relationer kan der hentes mere viden under afsnittet "fritidsforhold og venskaber" samt afsnittet "arbejde med handicappede".

9.4.5.1 Ideer til udforskning af familieforhold og familierelationer

→ Barnets/den unges og forældrenes beskrivelser af relationer, ressourcer og problemer.

Casen herunder giver et eksempel på hvorledes komplicerede familierelationer kan kortlægges ved hjælp af forskellige hjælperedskaber.

CASE

Stine er 16 år. Stines forældre er skilt og Stine bor henholdsvis hos sin mor, sin far og sin farmor. Når Stine bor hos sin mor er de 4 børn. Stine, hendes bror, Stines mors kærestes søn samt et fælles barn. Når Stine er hos farmoderen er Stine alene sammen med farmoderen og farfaderen, men ofte kommer Stines mors bror på besøg. Når Stine er hos faderen er hun der sammen med sin bror, faderens nye kæreste og deres to fællesbørn. Stine går til dans og har tre tætte veninder.

Stines placering og position i de nære relationer og samspillet med omgivelserne er genstandsfeltet. En kortlægning sammen med Stine med brug af genogram giver en oversigt over Stines relationer, og der kan på baggrund af dette være mulighed for at finde ressourcer og problemer i Stines relationer. En manglende kortlægning sammen med Stine kan medføre, at vigtige relationer glemmes eller tilsidesættes.

9.4.5.2 Metode

Arbejde med børn og unge viser, at de ved hjælp af visuelle redskaber er gode til at beskrive og arbejde med relationer. Ved at udlevere et engangskamera til barnet/den unge og give det mulighed for at udforske familien og belyse relationerne fra deres perspektiv, giver det sagsbehandleren mulighed for en kvalificeret samtale med barnet og familien.

Familiens fotoalbum kan også være et godt udgangspunkt for at arbejde med familiens stamtræ. Via dette får sagsbehandleren mulighed for at spørge ind til familiens historie og relationer. En sådan udforskning kan ligeledes tage udgangspunkt i en tidslinje, et mindmap og et ecogram, hvor fx relationernes styrker og svagheder angives.

De redskaber der inddrages her, kan anvendes i dialog med barnet/den unge, familie og netværk. Sagsbehandleren kan fx udarbejde "barnets undersøgelsesbog" som kan følge barnet/familien gennem hele undersøgelsesfasen, og den kan anvendes til tilbageblik og anskueliggørelse af forandringsprocesser og opfølgning i f.t. mål og delmål.

9.5 Forældrekompetencer - trekantens højre side

Nedenfor gennemgås punkterne fra ICS trekantens højre side, som ses indrammet i den røde cirkel.

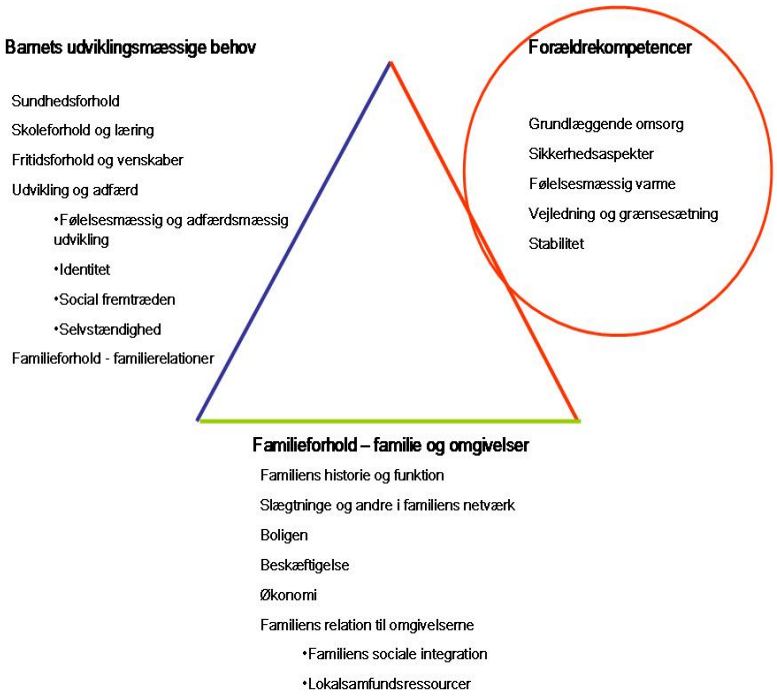

Forældrekompetencer er forældrenes mulighed for at give barnet grundlæggende omsorg, sikkerhed og følelsesmæssig varme, og forældrenes mulighed og evne til at stimulere barnet og give det vejledning og grænsesætning samt stabilitet.

Forældrekompetencer anvendes til at beskrive hvordan forældrene klarer at tilgodese barnets/den unges behov. I beskrivelsen kan indgå en eller flere af de seks forældrekompetencer, alt efter hvad der er relevant. I beskrivelsen er det vigtigt, at man både kommer ind på ressourcer og problemer

Under arbejdet med barnets udviklingsmæssige behov (trekantens venstre side) fremkommer barnets dækkede og udækkede behov. Trekantens højre sides formål er at belyse forældrenes kompetencer til at møde barnets behov på områderne sundhedsforhold, skoleforhold og læring, udvikling og adfærd, fritidsforhold og venskaber samt familieforhold – relationer.

Trekantens højre side er ikke repræsenteret selvstændigt i § 50 blanketten, men indgår i trekantens venstre side, "barnets udviklingsmæssige behov", og benævnes samlet "forældrekompetencer". Den aktuelle forældrefunktion må altid ses i sammenhæng med personligheds-

karakteristika, muligheder og holdninger, samt den aktuelle mellemmenneskelige og sociale situation.

Forældrenes kompetencer skal altid sammenholdes med barnets behov (venstre side). Således holdes fokus på barnets behov og man undgår derved, at forældrene vurderes i sig selv, men kun der hvor det har betydning for barnets behov.

9.5.1 Grundlæggende omsorg

Grundlæggende omsorg handler om fysisk, materiel og nærværende omsorg og om at holde fokus på barnets fysiske og psykiske tilstand. Grundlæggende omsorg henviser i ICS forståelsen til forældrenes kompetencer til at møde barnet der hvor barnet er, fx at sørge for at barnet/den unge får en sund og alsidig kost, får børstet tænder, bliver behandlet for sygdomme og kommer til regelmæssige læge- og tandlægebesøg - på en for barnet hensigtsmæssig måde.

Alt efter hvilket behovsområde hos barnet/den unge det relateres til, kan det handle om alt fra deltagelse i skole-hjem-samtaler (skoleforhold og læring) til at sørge for at barnet får morgenmad inden barnet/den unge kommer i skole (sundhed).

Nedenstående case tager udgangspunkt i sundhedsforhold og selvstændighed og viser hvordan barnets udviklingsmæssige behov og forældrekompetencer spiller sammen.

CASE

Nina er 6 år. Nina har astmaeksem, og når det er i udbrud skal hun smøres flere gange om dagen. Ved kontakt med skolesundhedsplejerske viser det sig, at Ninas eksem er ubehandlet og eksemen fremtræder rødt, i sår og betændt.
Under samtale med forældrene fortæller forældrene, at Nina selv kan smøre sig, at Nina godt ved, at hun skal smøre når det klør, og det er hun god til. Hun har lært at smøre sig med creme og det går fint.

Nina har en lidelse, hvor forældrekompetencer i forhold til omsorg, pleje og varme tilgodeses ved at henvise til Ninas selvstændighed. Forældrene tillægger Nina, at hun har overblik over lidelsen, dens forløb og behandling.

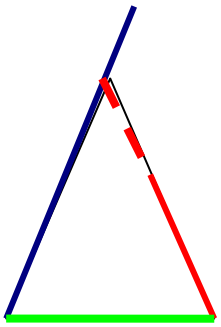

Set fra forældrenes vinkel har Nina ressourcer til at dække egne behov (blå); set fra Ninas vinkel er forældrenes kompetence ikke tilstrækkelig (rød).

9.5.1.1 Metode

Det kan ofte være vanskeligt at få afdækket forældrenes kompetencer udelukkende ved samtaler med barnet/den unge, forældre og netværk. Beskrivelser og observationer fra dagtilbud,

skole og andre der møder barnet/den unge og forældre kan være en hjælp, men direkte observation af barnet/den unge og forældrene sammen er af afgørende betydning.

Når det drejer sig om forholdet mellem forældre og barnet/den unge er en kombination af observation i kendte og ukendte omgivelser at foretrække, da det giver et indblik i forældrenes kompetencer i kendte og ukendte situationer, hvilket til sammen kan pege på, hvordan barnets/den unges velfærd sikres.

9.5.1.2 Mere viden

I bogen *"Støt mestring-bryd mønstrene"* af Jytte Birk Sørensen findes en række værktøjer blandt andet er der fokus på Marte meo, og hvorledes metoden kan anvendes i forhold til resiliensstøtte og mønsterbrydning

Kirsten Pallesgård og Ove Staal Larsen, *"SE MIG! Om observation og udredning"*.

Inger Thorman og Charlotte Guldberg giver i bogen *"Hånden på hjertet. Omsorg for det lille barn i krise"* en række opmærksomhedspunkter i forhold til omsorgsbehov og omsorgskapacitet. Disse kan anvendes i arbejdet undersøgelsesarbejdet som dialogredskab med forældrene.

9.5.2 Sikkerhedsaspekter

Barnets/den unges sikkerhed henviser ikke udelukkende til barnets/den unges fysiske sikkerhed, men også til forældrenes evne til at forudse og beskytte barnet/den unge mod blandt andet følelsesmæssige overgreb.

Sikkerhedsaspektet tager udgangspunkt i forældrenes kompetencer i forhold til sikkerhed på barnets sundhedsforhold, skoleforhold og læring, fritidsforhold og venskaber samt familie og relationer.

For at afdække forældrenes forståelse af begrebet sikkerhed tages først udgangspunkt i forældrenes egen opfattelse af, hvad de betragter som sikkert for eget barn på et generelt, alment niveau og på et mere specifikt niveau. Dernæst sammenholdes dette med de sikkerhedsmæssige aspekter der kan relateres til barnets/den unges alder, for til sidst at koble det sammen med barnets behov for sikkerhed, som det er fremkommet i undersøgelsens første del (trekantens venstre side)

Nedenstående case giver et eksempel på hvorledes forældrenes forståelse af sikkerhed spiller ind overfor barnets/den unges skoleforhold og læring samt familieforhold - familie og omgivelser samt venskaber.

CASE

Malte er 9 år. Malte er god til fodbold. I skolen er Malte med på skoleholdet og i fritiden er han aktiv fodboldspiller i den lokale fodboldklub. Malte bruger megen af sin tid på fodbold og i skolen bedømmer klasselæreren, at Malte har svært ved at læse. Klasselæreren skriver i uddrag: Malte er normaltbegavet, han følger godt med i klassen, han har svært ved at læse i læsebogen og i det supplerende undervisningsmateriale jeg har udleveret. Jeg ved fra Malte at han går meget op i fodbold, og at han bruger megen tid på at spille.

Under samtale med forældrene giver klasselæreren udtryk for, at hvis Malte ikke brugte så megen tid på fodbold så ville Malte angiveligt ikke have problemer med læsningen.

Familien lover at læse noget mere med Malte.

En bekendt til familien (Erik) tager Malte med til fodbold og efter en tid giver Malte udtryk for, at han gerne vil have at faderen tager med i stedet, Malte fortæller at han ikke vil have at Erik følger ham. Maltes far giver udtryk for at det er noget pjat, og siger til Malte at han skal være glad for at Erik har tid og vil følge ham.

Efter to måneder bryder Malte sammen i skolen da klasselæreren presser ham til at gå til ekstra dansk. Malte fortæller grædende at han ikke vil have Erik med til fodbold. Psykologen fra PPR ser dette og tager en kort samtale med Malte. Det viser sig at Erik har udsat Malte for krænkelser af seksuel karakter. Erik fortolker sin omgang med Malte som omsorg og kærlighed.

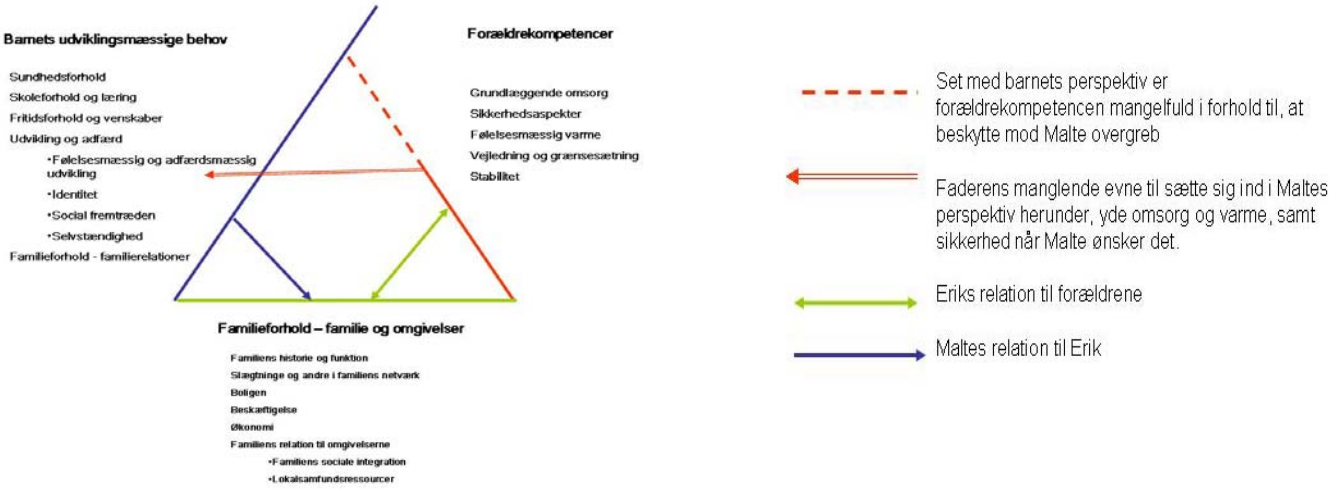

9.5.2.1 Metode

I komplicerede sager, som casen ovenfor, er en udforskende proces en brugbar metode. Her stilles der spørgsmål med udgangspunkt i barnets/den unges og/eller familiens egne oplevelser og fortællinger.

Bronfenbrenners udviklingsøkologiske analyseredskab på mikro, meso, exo, makro og kronar niveau kan være en hjælp i denne udforskende proces. Ved at stille spørgsmål som eksempelvis: Hvordan ser Maltes nærmeste relationer (mikrosystem/er) ud fra Maltes perspektiv? Er dér nogle, der kan yde omsorg og støtte? Er der forudsætninger i Maltes familie og netværk (mesosystem) for at yde den støtte der er behov for, og kan den sættes i værk? Hvilken betydning har tidsdimensionen (kronorsystemet) i forhold til Malte?

9.5.2.2 Mere viden

Kapitel 9 i bogen"*Direct social work practice, Theory and Skills, Hepworth*", Dean H m.fl.

Kapitel 3 i bogen, *"Nye metoder i et moderne barnevern*", Schelderup, Liv m.fl.

9.5.3 Følelsesmæssig varme

Forældrenes mulighed og kapacitet til at møde barnet der hvor barnet er, er af afgørende betydning for barnet. I dette er indlejret forældrenes følelsesmæssige tilgang og evne til at se og tolke relevant på barnets signaler, således at der hos barnet skabes en tryghed og tillid til omverdenen (tilknytning). Dette punkt omfatter forældrekompetencer i forhold til at rumme barnet,

indleve sig i barnet og dermed få øje på barnets omsorgsbehov. Tør forældrene se barnet, komme barnet i møde og være den jeg-støtte som barnet har brug for? Bidrager forældrene til at barnet/den unge føler sig værdsat ved at understøtte, at barnet/den unge får trygge, stabile og kærlige relationer til vigtige voksne?

Forældrekompetence viser sig i evnen til at kunne se barnets/den unges intention, give det "retning" og omsorgsfuldt støtte barnet i – i passende doser - at bevæge sig længere ud i verden.

Følelsesmæssig varme viser sig bl.a., når forældrene kan møde og rumme barnets ængstelighed, eksperimenteren og iagttagelse af nye områder.

I forhold til barnets/den unges udviklingsmæssige behov kan det fx handle om, at barnet/den unge trøstes når det er bange, og opfordres til at tale om egne følelser (følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling); at barnet/den unge støttes, hvis der er vanskeligheder i skolen og opmuntres til at gøre fremskridt (skoleforhold og læring); at barnet/den unge oplever sig værdsat for sin egen skyld af forældrene (identitet).

I casen nedenfor er fokus på det nyfødte barn og forældrenes kompetencer i forhold til barnet.

CASE
Tessa er 3 dage gammel, familiens første barn. Familien har været hjemme med Tessa i 9 timer. Tessas mor Karina har vanskeligt ved at amme Tessa og malker ud. Tessa får brystmælken i flaske. Karina gør flasken klar, tager Tessa op og giver hende flasken samtidig med, at hun taler i mobiltelefon. Når Tessa er færdig med flasken lægges Tessa ind i liften igen og Karina fortsætter telefonsamtalerne.
Dette fortsætter i en uges tid og da sundhedsplejersken komme på besøg er Tessas og Karinas kontakt ikke etableret endnu. Tessa virker passiv og ses ikke optaget af kontakt fra mor side. Karina udtaler at Tessa er et nemt barn " Tessa sover meget og hun skriger ikke".

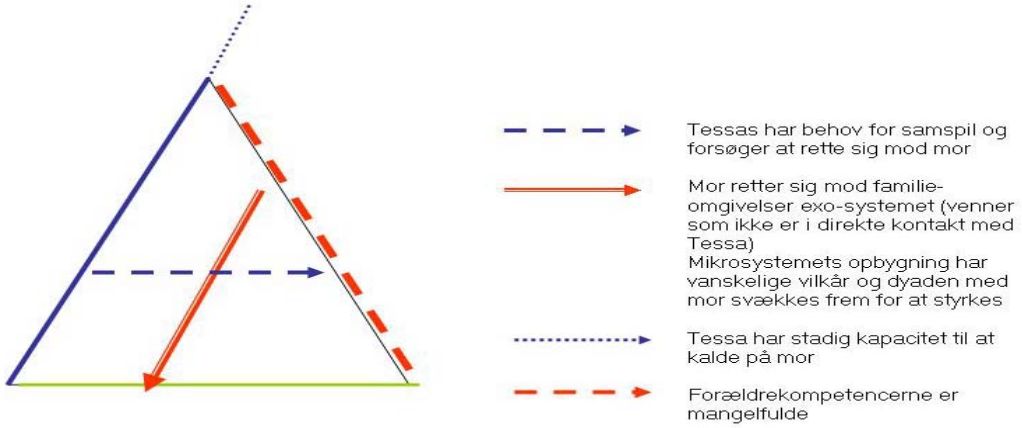

9.5.3.1 Metode

Sagsbehandleren kan være med til at belyse ressourcer og problemer ved samtale og observationer, men det kræver ofte hjælp fra andre fagpersoner.

At arbejde med følelsesmæssig varme og relationen mellem mor/far/anden omsorgsperson er vanskeligt og kan kræve et samarbejde mellem fx sundhedsplejersker, læger, psykologer og andre der er tæt på barnet og den voksne.

Tidligere i håndbogen præsenteredes Marte Meo som metode og den er ligeledes brugbar her.

9.5.3.2 Mere viden

Thormann, Inger & Guldberg, Charlotte, *"Hånden på hjertet, omsorg for det lille barn i krise"*,

Schelderup, Liv m.fl., *"Nye metoder i et moderne barnevern*",

9.5.4 Stimulering

Under punktet "stimulering" er der fokus på om den stimulering som forældrene giver barnet er relevant i forhold til barnets potentiale, det vil sige ikke for lidt og ikke for meget. Endvidere om stimuleringen er nuanceret eller ensidig. Samtidig er det relevant, som i hele undersøgelsesarbejdet i øvrigt, at vægte den stimulering, som forældrene har kompetence til at yde, og vurdere om den kompetence kan udvikles over tid.

I nedenstående case belyses forholdet mellem barnets/den unges behov for stimulering og forældrenes manglende kompetence på kort og lang sigt.

CASE

Lotte Louise er 5 år, udvikler sig ikke aldersvarende, er jf. test normaludviklet. Lotte Louises forældre er skilt. Lotte Louises far er der ingen kontakt med. Lotte Louises mor, Hanne, er udviklingshæmmet og har et funktionsniveau på 11-13 år. Hun klarer almindelige hverdagsopgaver, men har begrænset ordforråd og modtager støtte til økonomi m.v..

Forvaltningen er kommet i kontakt med familien via daginstitutionen Perlen. Perlen udtrykker bekymring for Lotte Louise. Bekymringen er blandt andet begrundet i Lotte Louises sporadiske fremmøde og ensformige leg samt sproglige mangler. Perlen er bekymret for Lotte Louise og de giver følgende eksempel i deres udtalelse: Når Lotte Louise leger sammen med de andre børn er hendes ordforråd begrænset og hun leger meget med sig selv. I lege-relationen er hun udenfor gruppen, uagtet at hun er inde i gruppen.

Under hjemmebesøg observeres Hanne og Lotte Louises samspil. Dette beskrives således: (udrag):Lotte Louise sidder på gulvet, Hanne sidder ved bordet. Hanne samler perler i præcise mønstre og Lotte Louise forsøger at lægge puslespilbrikker på samme måde. Hanne giver Lotte Louise ros for de flotte mønstre. Dette gentager sig igen og igen. Hanne rejser sig ikke, henvender sig ikke til Lotte Louise, og Lotte Louise er stille i lang tid.

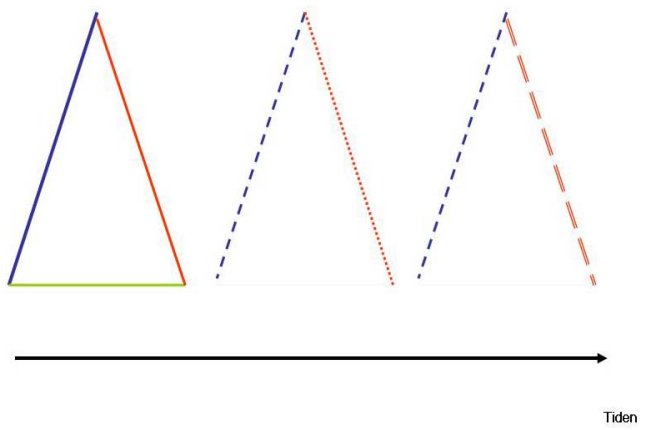

Forældrekompetencen i forhold til barnets behov for stimulering er i Lotte Louises nuværende alder mangelfuld.

Ses dette over tid vil Lotte Louises behov for stimulering vokse og forskellen mellem Hannes forældrekompetence og Lottes behov vil blive større. Lotte Louise vil således over tid få brug for hjælp af en anden/andre.

9.5.4.1 Metode

Sagsbehandleren, sundhedsplejersken og psykologen har alle redskaber til at iagttage om der sker adekvat stimulering af barnet fra forældrenes side. I familier ses både over- og understimulering i f.t. barnets/den unges alder. Som socialfaglig metode kan benyttes den undersøgende samtale, observationer af forældre/ne og barn i dagligsituationer, leg, spisning, aflevering og afhentning i skole, dagtilbud.

Det kan ligeledes i dette felt være vigtigt at være opmærksom på at trække på psykologfaglig viden herunder psykologisk undersøgelse/test.

9.5.4.2 Mere viden

Filmen *"Mine forældre er anderledes"* giver god indsigt i børns muligheder og forældrenes kompetencer.

Bogen *"Risk and resilience in childhood, An exological Perspective*", kap. 8 *"Development Vulnerability in Young Children with Disabilities",* giver indblik i og forståelse af den unge, og denne forståelse kan danne baggrund for indsigt når barnet/den unge bliver forælder.

9.5.5 Vejledning og grænsesætning

Et barn har under dets opvækst brug for vejledning og grænsesætning. Vejledning og grænsesætning er ofte anskuet ud fra holdninger og normer i et givent samfund på en given tid. Således vil sagsbehandlere møde børn og forældre som har et helt andet syn på vejledning og grænsesætning. Det kan være børn med forældre, der kommer fra andre kulturer, eller det kan være børn der opvokser i særlige levemiljøer. Væsentligst er at sagsbehandlerens egne normer, værdier og holdninger ikke er udgangspunktet i udforskningen af forældrenes kompetencer.

Nedenstående case viser på hvilken måde sagsbehandlerens forforståelse spiller ind i det socialfaglige undersøgelsesarbejde.

CASE

Jonna er sagsbehandler i X kommune. I forbindelse med en undersøgelse kommer hun i kontakt med Karmal på 5 år og hans familie. Under et hjemmebesøg observerer hun at Karmal får lov til at lege med fjernbetjeningen til fjernsynet. Programmerne skifter og der bliver en del uro i stuen. Jonna spørger, om det er muligt at få fjernsynet slukket mens de taler om undersøgelsen. Karmals mor henvender sig ikke til Karmal, men ser på Jonna og spørger om de skal sætte sig ud i køkkenet. Jonna svarer nej- og fortsætter samtalen under de givne forhold. Efter en tid bliver legen uinteressant for Karmal og han spørger hvornår damen skal gå. Dette spørgsmål svares der ikke på og Jonna vender sig mod Kalmal og fortæller hvem hun er - Karmals mor siger: "han forstår alligevel ikke hvad du siger". Jonna bliver forvirret for Karmal taler dansk.

Jonna forventer her vejledning og grænsesætning i.f.t. Karmal men får tilbud om at flytte lokale. Umiddelbart kan det se ud som om Karmals mor ikke evner grænsesætning, men ved at spørge ind til hendes syn på vejledning og grænsesætning fremkommer, at Karmal er i Djahilin fasen. I den fase må han stort set alt og da det ikke kan betale sig at give svar på spørgsmål til et barn, der ikke forstår, får Karmal ikke svar på sit spørgsmål.

I forhold til forældrekompetence formår Karmals mor ikke umiddelbart vejledning og grænsesætning. Trekanten ville således vise asymmetri i forhold til behov/udækkede behov under punktet vejledning og grænsesætning. Ved nærmere undersøgelse vises en trekant der er i balance i forhold til egen kultur og i ubalance i forhold til de ønsker og krav til grænsesætning, som eksempelvis dagtilbud/børnehaveklasse har.
Forståelse af forældrekompetencer i forhold til barnets behov (mikroniveau) afhænger af den forståelse og det udviklingssyn, der hentes fra kulturforståelsen (makroniveau).

9.5.5.1 Metoder

Elizabeth Congress´ kulturagram, som findes i Marianne Skyttes bog *"Etniske minoritets familier og socialt arbejde"* kan anvendes som dialogredskab med familien.

9.5.5.2 Mere viden

Aadnesen, Bente Nes & Hærem, Eva, *"Interkulturelt barnevernsarbeid"* 2007.

Ahmadi, Nader & Lönback, Eva Britt*,"Tvärkulturellt socialt arbete"* 2005.

Dominelli, L.*,"Anti-racist social work: a challenge for white practitioners and educators"* 1997.

9.5.6 Stabilitet

Stabilitet/kontinuitet har betydning på både kort og lang sigt. Det der undersøges her relaterer sig til begge niveauer. Fokus er her på, om forældrene er i stand til at skabe en familiesituation, som er tilstrækkelig stabil, til at barnet/den unge kan udvikle tilknytning til forældrene.

Det er ligeledes vigtig at se på, om hverdagen er forudsigelig eller vilkårlig og hvordan det påvirker barnet/den unge. Samtidig skal forældrene også kunne være fleksible og kunne følge barnets/den unges udvikling.

Konkret kan stabilitet fx handle om, at forældrene reagerer på barnets/den unges adfærd nogenlunde konsekvent og forudsigeligt og at forældrene støtter hinanden i dette (følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling). Stabilitet kan også være, at forældrene støtter barnet i at holde kontakt med andre familierelationer (familieforhold - familierelationer/slægtninge og andre i familiens netværk).

I casen herunder gives eksempler på hvorledes stabilitet og kontinuitet kan have en betydning over tid.

CASE

I filmen Dykkerdrengen møder vi Kristian der er far til Anders på 10 år. Kristian indtager i perioder alkohol, 10 -15 øl om dagen. I de perioder kan han ikke tilgodese Anders' behov.
I de perioder hvor Kristian er på Antabus står Kristian selv for indkøb, madlavning, tøjvask og omsorg for Anders, herunder godnatlæsning, lektielæsning og mulighed for kammerater på besøg. I de perioder hvor Kristian indtager alkohol, er Anders en lille stille voksen, der står for indkøb, madlavning, egenomsorg og er udelukket fra at have kammerater på besøg.

Til de perioder har Anders udviklet en mestringsstrategi, hvor han er meget tilpasset og passer sig selv. Denne tilpasning sikrer Anders mod den uforudsigelighed Kristian viser. Dette betyder at Anders ikke ved hvordan dagen vil forløbe. Anders bruger således en masse energi på at spekulere på hvordan far er når han kommer hjem.

På kort sigt vil Anders' behov for kontinuitet kunne sikres ved Antabus-indtagelse - vil den også det på lang sigt? Vil dette give den stabilitet, forudsigelighed og kontinuitet som set fra barnets perspektiv er vigtig?

9.5.6.1 Metoder

Socialfaglige metoder kan her være den individuelle samtale, samtaler med begge forældre, observationer og psykologiske undersøgelser.

Ved at arbejde med tidslinjen kan sagsbehandleren få indblik i og mulighed for sammen med forældrene at tale om stabilitet. Tidslinjen kan anvendes som et redskab til at belyse 24 timer, flere døgn – længere perioder. Ved at sammenligne disse gives der mulighed for et overblik over om familien udviser stabilitet i kortere perioder, men eksempelvis har vanskeligt ved at vise stabilitet over tid.

9.5.6.2 Mere viden

Kari Killén*, "Barndommen varer i generationer",* 2006.

Kari Killén og Olofsson, May*, "Det sårbare barnet, foreldre og rusmiddelproblemer*" 2003.

Kari Killén og Ken Heap*, "Barnemishandling, behandlerens dilemma",* 1983.

9.6 Familieforhold – familie og omgivelser – trekantens bund

Nedenfor gennemgås bundens punkter, som ses indrammet i den grønne cirkel.

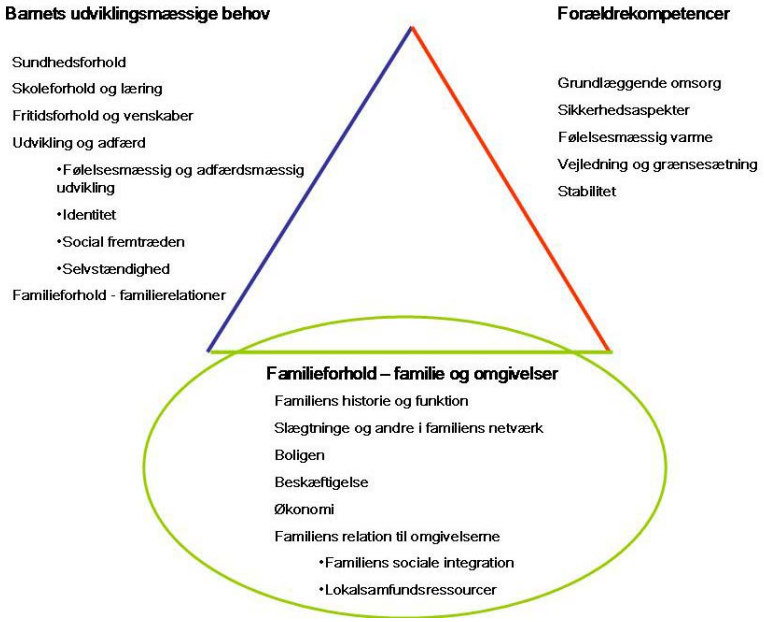

Trekantens bund tager fat i det forhold, at ingen mennesker lever adskilt fra verden, at vi alle lever i "livsrum", med bestemte materielle, sociale og kulturelle karakteristika. Begrebet "dobbelt socialisering" henviser til at flertallet af børn i dag tilbringer dele af deres hverdagsliv i offentlige daginstitutioner som en del af en større børnegruppe på samme alder. Det er derfor væsentligt at se på barnets faktiske sociale interaktioner i dets hverdagsliv.

Der er en forskel mellem barnets/den unges privat-sociale liv, og det offentlige sociale liv. I familien er barnet unikt, modsat det offentlige, hvor barnet er en blandt mange. De sociale relationer i familien er gennemvævet af følelsesmæssige bånd, hvor det i den offentlige institution er objekt for andres arbejde. Disse forhold betyder at man må se på barnets konkrete socialiseringssituation.

Med Bronfenbrenners begreber kan man sige at trekantens bund omfatter meso, exo og makro samt kronarsystemet, og trekantens bund genfindes i ICS §50 blanketten med nedenstående punkter.

9.6.1 Familiens historie og funktion

Forældrenes individuelle livshistorie kan give et indblik i hvilke forudsætninger og forståelser den voksne har til/af børn og til/af at udøve egen forældrefunktion. Det kan fx handle om forældrenes egen skolegang eller opvækst. Forældrenes historie om hvordan de mødte hinanden, og hvordan graviditeten var, og fødslens forløb kan også give et indblik i og en forståelse af barnets/den unges livsvilkår. Fortællinger om vuggestue, børnehave og skolestart, samt tidli-

gere behandling/familiebehandling/døgnophold kan også være et godt udgangspunkt. Ved at tage udgangspunkt i situationer, der er fælles for alle, gives der mulighed for at belyse familiens historie fra flere sider. Ved at tage udgangspunkt i familiens eget materiale opstår der en unik mulighed for at iagttage ressourcer, der kan indgå andre steder i undersøgelsen.

Familiens historie og funktion skal sættes sammen med de livsbetingelser som familien har haft. Derfor er der også en relation til blandt andet bolig og økonomi. Ikke mindst i arbejdet med etniske minoriteter er fokus på familiens funktion og forventningerne til familiens funktion vigtige, idet de eksempelvis kan belyse manglende lektielæsning, skolegang, ønske om dagtilbud mv.

Begreber omkring livsformer, for eksempel hvorvidt forældrene er karrieremennesker, lønarbejdere eller arbejdsløse, kan ydermere være særdeles relevante. Forældrenes fysiske eller psykiske helbred, kriminalitet, misbrug, vold og andre psykosociale faktorer er også vigtige at forholde sig til i beskrivelsen, da de kan udgøre betydelige risikofaktorer for barnets/den unges behov.[10]

Sagsbehandleren skal gøre sig klart, hvilken funktion en oplysning har i undersøgelsen, men samtidig være opmærksom på, at den beskrivelse der fremkommer under dette punkt kan være barnets historie og således kan have en vigtig funktion i forhold til barnet.

Nedenstående case illustrerer hvorledes forældrenes historie og familiens funktion er omdrejningspunktet for at forstå barnets funktion og dets relation til familien.

CASE

Jama ankom som uledsaget flygtning fra Somalia i 1997; hun var da 12 år gammel. Hun fik opholdstilladelse måneden efter ankomsten. Dansk Røde Kors påbegyndte en eftersøgning af Jamas slægtninge og fandt hendes mor og 4 andre søskende i Moskva i 1998. Efter kontakten med Jamas mor blev Jamas far i 1999 fundet i Djibouti. Familien blev sammenført i Danmark i 2000.

I den mellemliggende periode var Jama i familiepleje.

Nedenstående tidslinje kan give et overblik over familiens funktion over en periode. Den kan samtidig visualisere familiens vilkår over tid. I dialog med Jama gives der mulighed til at spørge ind til betydningen af usikkerhed og skift.

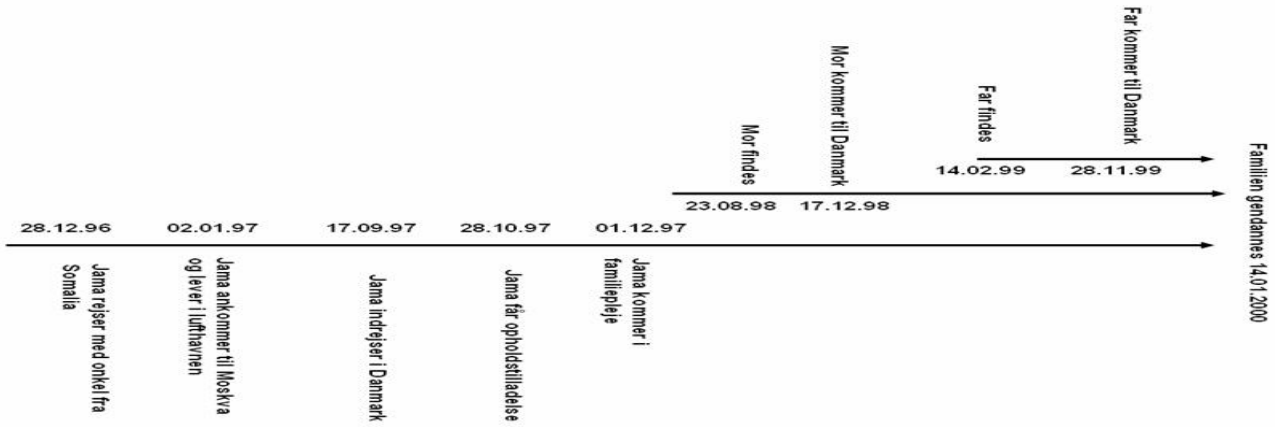

[10] Cleaver et al. 1999

9.6.1.1 Metode

Forældrenes historie kan beskrives ved hjælp af tidslinje og genogram. På tidslinjen angives de hændelser som har fundet sted i familien. Der kan være en fare ved at der kun markeres fødsler, vielser m.v. Det er derfor vigtigt her også at have fokus på begivenheder af forskellig karakter.

Billeder af familien kan klippes ud og sættes på magneter. På et whiteboard har barnet/familien mulighed for at flytte rundt på billederne og arbejde med relationer.

I arbejdet med forældre til handicappede børn kan film, hvor andre familier skildrer deres livshistorie (narrativ fortælling), være med til åbne for samtale om familiens funktion.

9.6.1.2 Mere viden

"En svensk tiger" - eller *"Det tydliggjorda kulturmötet". Kulturmöten i barnomsorgen i Norra Botkyrka. Ronström,* Owe; Runfors, Ann; Wahlström, Karin. Redda Barnen, i Sveriges boghandel http://shop.rb.se/

9.6.2 Slægtninge og andre i familiens netværk

Familiens funktion og relationer er beskrevet tidligere i undersøgelsen og her medtages relationen til andre familiemedlemmer og netværk. Netværket kan have en vigtig betydning for barnet og familien. Et netværk kan være en ressource, der ikke umiddelbart afdækkes i undersøgelsesarbejdet. Forståelsen af netværkets ressourcer og problemer er en del af undersøgelsesarbejdet i ICS og repræsenteres fortrinsvis i Bronfenbrenners mesosystem og fremgår af trekantens bund.

Et netværk består ikke udelukkende af familie, venner og bekendte. Familiens netværk kan fx være svømmelæreren, naboen eller kioskejeren. I undersøgelsesarbejdet er det sagsbehandlerens opgave at belyse netværket, dets karakter og betydning samlet for familien men eksplicit for barnet. Barnets/den unges egne relationer til kammerater beskrives under fritidsforhold og venskaber, mens forholdet til søskende og forældre beskrives i familieforhold - familierelationer. Forhold til voksne i dagtilbud eller skole kan beskrives i skoleforhold og læring.

I situationer, hvor barnet skal have hjælp (indsatser) i og uden for hjemmet kan netværket have en afgørende betydning. Naboen kan være en ressource og kan være den der aflaster, når mor eller far er indlagt på hospital. Skolelæreren kan være den, der giver ekstra lektieforberedelse, klassekammeraters forældre kan aflaste når der bringes og hentes i eksempelvis sportsklub.

Når barnet er anbragt, kan netværket være dér, hvor barnet fysisk tilbringer en del af weekenden for at holde kontakt til nærmiljøet. Netværket kan ligeledes være den følelsesmæssige støtte som forældrene eller barnet har brug for i den vanskelige situation som undersøgelsesfasen er.

Sagsbehandleren skal således ikke kun beskrive hvilke relationer familien har med de forskellige medlemmer i familien og netværkspersonerne, men også karakteren af disse. Under funktionen er det væsentligt at fokusere på graden af stabilitet over tid, og hvem der tillægger hvem betydning.

I nedenstående case hvor sagsbehandleren har to samtaler med Jama, ses at familie og netværk italesættes på flere måder og at det kan have betydning for sagsforløbet.

CASE

Jama fortæller, at hun har kontakt med sin onkel i Canada. Jama fortæller også, at det var onklen der hjalp hende under flugten. Jama giver udtryk for, at hun gerne vil have onklen med til familierådslagning. Under samtalen fortæller Jama, at hun har god kontakt med en familie i Herning, og at hun ofte er på besøg hos dem. Jama fortæller, at hun tager "børnetoget" ca. hver tredje weekend, og at familien i Herning gerne vil have hende boende.

Jamas netværk udenfor familien er større end først antaget. I undersøgelsesarbejdet arbejdes der med styrken af relationen, og hvem der tillægger hvem betydning. Onklen i Canada, må på den ene side ikke negligeres på grund af afstand, men på den anden side ikke tillægges større betydning end der er grundlag for.

I flygtninge/indvandrefamilier ses ofte relationer til andre end nærmeste familie. Familien begrebssættes i en anden betydning, og familien i Herning viser sig ved samtale 2 at være nære venner, der har en datter i Jamas alder. En familie som Jamas mor mødte i Moskva.

9.6.2.1 Metode

Ressourcer og problemer i netværket synliggøres på mange måder:
Fortrinsvis sker det i tæt dialog med barnet, den voksne og netværket. Der hvor der skal ske mere indgribende indsatser kan **Familierådslagning** ses som en model for medinddragelse af anden familie/netværk i forbindelse med indsats i forhold til barnet/den unges behov. Familierådslagningens udgangspunkt er at barn, familie, netværk m.fl. inddrages i sagen fordi de antages at kende barnet bedst og at vide, hvad der er til barnets bedste i forhold til dets trivsel. For Familierådslagning er udgangspunktet, at det er familien/barnet/den unge selv der vælger deltagere til et møde. Heri kan indgå personer fra udvidet netværk. Dette har vist sig at være en stor fordel i det socialfaglige arbejde, da familiens eget netværk ofte ser anderledes ud end det sagsbehandleren medtænker.

Når/ hvis netværket skal være deltagende i forbindelse med indsatser er det nødvendigt, at det inddrages så tidligt som muligt i undersøgelsesarbejdet.

Sagsbehandleren kan anvende en række metoder til medinddragelse, som spiller godt sammen med ICS.[11] Det primære værktøj er dog, som i alt socialt arbejde, at arbejde på etablering af god kontakt og udfolde den relevante professionelle kommunikation. Via dette får sagsbehandleren mulighed for sammen med barnet og den voksne at udforske netværket, få det kortlagt, synliggjort og medinddraget.

I samarbejdet med børn og unge kan der fx arbejdes med "familietræ" og tegnes.

Eventyrmetoden (se referencen nedenfor) er ligeledes brugbar som socialfaglig metode.

Observationer i familien eller ved netværksmøder kan også give baggrund for en beskrivelse af familien og netværkets funktion samt dets ressourcer og problemer.

[11] Eksempelvis Meldingsmødet, Netværksmødet, Familierådslagning, Flipovermetoden, genogram og exogram.

9.6.2.2 Mere viden:

I bogen "*Forældreinddragelse – til barnets bedste*" beskrives en række forhold, som er af afgørende betydning for forældre i forbindelse med, at der foretages en undersøgelse. Blandt andet beskrives det forhold, at forældrene er meget usikre på hvad en undersøgelse er og hvor meget indflydelse de har.

Om familierådslagning findes der yderligere oplysninger på Servicestyrelsens hjemmeside www.servicestyrelsen.dk .

Der kan hentes inspiration til forståelse af netværkstankens historie og betydning i bogen *"Sociale netværk–et sundhedsfremmende perspektiv"* af Chirstin Plate.

En af de få bøger der både beskriver netværkets betydning, netværksarbejde og sammenhængen til økologisk tænkning er "*The Empowerment Approach to Social Work Practice: Building the Belowed"* af Judith A.B. Lee.

At inddrage børn, samtale med børn og fremlægge undersøgelsens resultater for barnet/den unge er en proces der kræver stor faglig indsigt og viden om børn. Haldor Øvreeide, Kari Killén og Karen Asta Bo har alle beskæftiget sig med inddragelse af børn, børns kundskaber om dem selv og deres egen situation.

I *"BBIC i praktikken- att knäcke koden"* og *"Social Work with Young People in Care*" beskrives hvordan netværket kan inddrages ud fra familiens/barnet/den unges betragtning.

"*Nätverksfamiljen Modernitet och mångfald*", Margareta Bäck-Wiklund, Thomas Johansson (red) 2007.

"Eventyrmetoden - en genvej til dialog med børn" af Jan Arrhenius giver eksempler på eventyr som dialogværktøj med børn og unge.

Lasse Denciks bog *"Mennesket i postmoderniseringen - om barndom-familie og identitet i opbrud"* kan være en god hjælp til forståelse af dilemmaet mellem fænomenet familie og betydningen af begrebet familie. Eksempelvis har naboen for en række familier større betydning end de biologiske bånd, der er mellem familiens medlemmer.

9.6.3 Bolig

En bolig kan være et hjem af mere eller mindre permanent karakter. For barnet er det vigtigt at boligen kan rumme en egen seng, et sted hvor barnet kan opbevare sine ting, har mulighed for at læse lektier og tage kammerater med hen til. Selv ved korte midlertidige boligplaceringer er det vigtigt at medtænke boligens betydning og de muligheder barnet gives for at udfolde sig. Flytninger kan have betydning for barnets udvikling, muligheder og risiko for at beholde/få nye kammerater.

Under punktet beskrives boligens type, fx almennyttig lejebolig, lejelejlighed, lejlighed på korttidskontrakt, andelsbolig, ejerbolig m.v.

Boligens størrelse og forældrenes opdeling af rum kan være væsentlig i forhold til den måde familien fungerer på. Boligens beliggenhed og de muligheder denne giver for socialt samvær,

muligheder for fritidsaktiviteter, udvikling af nye netværk og udnyttelse og udvidelse af de eksisterende kan være af stor betydning.

Mennesker lever forskelligt og graden af hygiejne i deres boliger er forskellig. En beskrivelse af boligens hygiejne stiller krav om objektivitet og etik. Sagsbehandlerens egne normer og holdninger må ikke være målestok for barnets/den unges/familiens bolig. På den anden side må hensynet til barnets/den unges udvikling og sundhed tages alvorligt.

Boligen kan også være af midlertidig karakter. Hvilken betydning får det for barnet i forhold til stabilitet, skolegang, fritidsforhold og venskaber? Hvilken betydning får det for forældrenes mulighed for, at udnytte deres forældrekompetencer?

Nedenstående cases viser forskellige betydninger af boligforhold.

CASE
Sara, 15 år, har muskelsvind og har påbegyndende gangbesvær. Familien bor i en 124 m2 lejebolig på 2 sal. Der er ikke elevator.
Boligen er stor nok til at rumme Sara og hendes familie, men på længere sigt giver boligen problemer, idet Sara får vanskeligt ved at komme op og ned ad trapperne.

Mia på 6 mdr. bor sammen med sin far, mor og 6 katte, en kanin og en hund i en 63 m2 lejlighed i stueplan. Ved hjemmebesøg bærer gulvtæpper i lejligheden præg af at dyrene lever i lejligheden.

Isabella på 2 år bor midlertidigt på hotel, på 8. måned, med sin mor. Opholdet forlænges en uge ad gangen. Hver fredag ved familien ikke om de skal flytte. Der er ingen køkkenadgang og familiens mulighed for vask er begrænset. Familiens møbler er opmagasineret.

9.6.3.1 Metode

Til forståelsen af hvad en bolig er, og betyder for familien samlet og hver især, kan den narrative metode anvendes. Dette vil give sagsbehandleren familiens perspektiv på bolig og give en forståelse af boligens plads og funktion.

Hjemmebesøget kan vise hvorledes boligen ser ud fysisk og giver ligeledes et indblik i familiens brug af boligen både fysisk og psykisk.

Ved kontakt med lokalsamfundet kan fx boligrådgiver være med til at give et indblik i lokalområdet og belyse ressourcer og problemer i lokalområdet. Dette kan have betydning for familien brug af boligen, herunder om de lever isoleret eller benytter de muligheder boligen giver.

9.6.3.2 Mere Viden

Gunvor Andersson og Hans Svärd behandler problemstillingen i bogen *"Barn utan hem"* 2007. Stadsmissionen i Stokholm og Redda Barnen i Sverige, Norge og Red Barnet Danmark har alle udarbejdet rapporter om hjemløse børn og boligens betydning.
http://www.rb.se
http://www.stadsmissionen.se

9.6.4 Beskæftigelse

Under dette punkt belyses familiens tilknytning til arbejdsmarkedet over tid samt arbejdets plads og funktion i familien. Arbejde og manglen på arbejde påvirker hele familien. I Bronfen-

brenners exosystem medtænkes beskæftigelse på flere måder. Det fysiske og psykiske arbejdsmiljøs betydning ift. forældrekompetencen og/eller manglende tilknytning til arbejdsmarkedet.

I nedenstående case gives et eksempel på, hvordan beskæftigelse får indflydelse på kontinuitet og stabilitet.

CASE
Linda er enlig mor til Kristian og Peter på 3 år. Begge børn passes i den integrerede daginstitution Perlen. Linda arbejder i Netto og har forskudte arbejdstider. For Kristian og Peter betyder det, at de hentes af forskellige barnepiger to til tre dage om ugen og at de hver anden weekend passes af henholdsvis morforældre og skiftende barnepiger.

Lindas tilknytning til arbejdsmarkedet, arbejdets tilrettelæggelse og karakter spiller ind på den samlede familie.

Manglende tilknytning til arbejdsmarkedet kan ligeledes have stor betydning for familien og dermed indvirke på barnet/den unge.

I den socialfaglige undersøgelse er det sagsbehandlerens opgave i dialog med forældrene, at beskrive beskæftigelsessituationen så udførligt som muligt, således at både ressourcer og problemer belyses i forhold til barnets behov.

9.6.4.1 Metode

Den narrative metode, fortællingen, er et anvendeligt værktøj til at belyse beskæftigelsens plads og funktion i familien. Ved at lade forældrene give deres egen forståelse af arbejde og dets betydning, fås et billede af ønsker til arbejde, muligheder, samt familiens eget billede af hvorfor den ene eller begge forældre evt. kun har sporadisk eller ingen tilknytning til arbejdsmarkedet. Med et udgangspunkt i fortælleren tydeliggøres arbejdets betydning og funktion, samt dets indflydelse på barnet.

9.6.4.2 Mere viden

Else Kristensens rapport *"Opvækst med særlig risiko"* kapitel 3
http://www.sfi.dk/graphics/SFI/Pdf/Rapporter/2006/0604_Opvaekst_med_risiko.pdf

9.6.5 Økonomi

Under dette punkt belyses familiens økonomiske forhold på kort og lang sigt. Familiens økonomi og dens betydning for forældrenes mulighed for at yde den støtte til barnet som barnet har behov for.

Sagsbehandleren kan i dialog med forældrene danne sig et overblik over familiens økonomi og samtidig støtte familien i at søge eventuelle tilskud. En del af de familier som sagsbehandleren får kontakt med i det socialfaglige undersøgelsesarbejde har en meget vanskelig og uoverskuelig økonomi.

Sagsbehandlerne skal således være opmærksomme på, at de via dialogen kan få den viden og indsigt der kan danne grundlag for rigtige beslutninger. Heri ligger en opmærksomhed på andre hjælpemuligheder, eksempelvis henvisning til ansøgning om gældssanering m.v. eller henvisning til frivillige organisationer.

Casen herunder giver et eksempel på hvorledes familiens økonomi kan have indflydelse på barnets muligheder for at deltage i sociale relationer med andre børn i forhold til fritidsforhold og venskaber.

CASE
Rosa, der er 14 år, skal på lejrskole. Rosa er vellidt i skolen og har tætte kammerater i klassen. Rosas far, Tonny, er enlig forsørger og har en forholdsvis dyr husleje, lejekontrakt på vaskemaskine og TV samt afdrag på gammel gæld. Familiens rådighedsbeløb er 1200 - 1500 kr. pr. md. til kost, tøj, lommepenge m.v.
Lejrskolen koster 800 kr. + lommepenge. På listen over ting, der skal medbringes står sovepose, liggeunderlag, gummistøvler, regntøj m.v.
Tonny har ikke mulighed for at tage pengene ud af familiens budget, og Rosa kan ikke komme med på lejrskole.

9.6.5.1 Metode

I forbindelse med undersøgelse af familiens økonomi og dennes betydning for forældrenes mulighed for at tilgodese barnets/den unges behov kan udarbejdes et budgetskema, som grundlag for drøftelse af familiens økonomi, herunder synliggørelse af de økonomiske forhold der har betydning.

9.6.5.2 Mere viden

Kari Killén beskriver dette forhold i bogen *"Omsorgssvigt er alles ansvar"* og viser hvilken betydning økonomi har for familien/barnet/den unge.

Nancy Boyd Webb beskriver i bogen *"Social Work Practice with Children"* den stress der er forbundet med en usikker økonomisk situation, og hvorledes den påvirker hele familien. Forældrekompetencer kan eksempelvis tilsidesættes under økonomisk pres.

9.6.6 Familiens relationer til omgivelserne

Dette punkt er udfoldet i to underpunkter:

- Familiens sociale integration
- Lokalsamfundsressourcer

9.6.6.1 Familiens sociale integration

Under dette punkt undersøges, hvorvidt familien lever isoleret i landet, i samfundet eller i boligområdet og i hvilken grad de indgår i sociale fællesskaber med andre (se også tidligere afsnit om betydningen af sociale relationer).

Den følgende case illustrerer hvordan familiens valg af relation til omgivelser, både påvirker og ikke påvirker barnets relation til omgivelserne, og det bliver således relevant ikke at vurdere alene på grundlag af denne historie, men at kombinere input fra alle trekantens sider.

CASE
Adam er 4 år og går i børnehaven Lyseblå. Adam er født i Danmark og hans forældre er etniske danskere. Forældrene har valgt et tilhørsforhold til en religiøs sekt. Adams religiøse tilhørsforhold betyder, at han ikke må spise sammen med de andre børn. Han må ikke deltage i rytmik og andre fysiske aktivi-

teter.

Adam er vellidt i børnegruppen og de andre børn tager ham ind i deres leg.

Når børnehaven giver denne beskrivelse af Adam giver det anledning til, i dialog med forældrene, at belyse hvilke muligheder og begrænsninger Adam i øvrigt har. Hvordan det påvirker hans udvikling, og i hvilken udstrækning Adams udviklingsmæssige behov opfyldes.

9.6.6.2 Lokalsamfundsressourcer

Under dette punkt beskrives de ressourcer som findes i lokalsamfundet.

I beskrivelsen indgår adgang til indkøbsmuligheder, apotek, læge m.v. Bor familien/barnet/den unge isoleret og er lokalsamfundets ressourcer begrænsede i området, kan det være vanskeligt for specielt handicappede børn og unge at få opfyldt deres behov for relationer/samvær med andre.

Her beskrives endvidere adgang til transport, flytning til anden bolig, beboerforeninger og andre mulige støttende ressourcer i lokalsamfundet.

Bourdieu taler om social kapital, som kan ses som summen af de ressourcer, som grupper eller enkeltindivider har i et lokalsamfund. Forskningen viser, at jo større summen er, des bedre forudsætninger har gruppen og individet for at klare sig.

Beskrivelsen af dette punkt har således stor betydning for måden barnet/den unge/forældrene har mulighed for støtte i netværket/lokalsamfundet på både kort og lang sigt. Dette kan være særligt aktuelt for familier med særlige behov, fx et handicappet barn som har brug for en særlig behandling som ikke findes i nærområdet.

Den følgende case giver et eksempel på hvorledes kendskab til ressourcer i lokalsamfundet kan medvirke til, at barnets behov understøttes i en vanskelig situation.

CASE

Mikkel på 9 og Marikka på 7 bor sammen med deres forældre i Håndværkergården i udkanten af X-købing. Børnenes mor indlægges på Rigshospitalet til behandling for lungecancer. Børnenes far arbejder i København og har lang transporttid. Børnenes mor arbejder 32 timer i den lokale daginstitution, men er sygemeldt.

Moderen har altid været hjemme når børnene kom fra skole/fritidstilbud. Faderen har svært ved at nå at komme hjem fra arbejde og er bange for at miste sit job. Familien bor i Jylland og har ikke mulighed for at hjælpe. Sagsbehandleren ved at Håndværkergården har en beboerforening hvor en del efterlønsmodtagere deltager i madordning m.v.

Børnenes far orienteres om dette. Han tager kontakt til foreningen og to af efterlønsmodtagerne går ind og hjælper familien.

9.6.6.2.1 Metode

Ved at belyse lokalsamfundets ressourcer og problemer får sagsbehandleren mulighed for at vurdere om der er ressourcer der bidrager til at støtte barnets udviklingsmæssige behov eller om der er mulighed for dette. Forældrenes og barnets syn på lokalsamfundet er ligeledes vig-

tigt. For at få et indblik i lokalsamfundet ressourcer og problemer er samarbejde og dialog med beboerrådgiver i fokus samt kendskab til samarbejdspartners informationer fra lokalområdet. I dette arbejde kan kommunikationsmetoder anvendes, og indblik i konflikter og konflikthåndtering er redskaber som kan understøtte vurdering af ressourcer.

9.6.6.2.2 Mere viden

Morten Ejrnæs*, "Socialt miljøarbejde i lokalsamfundet",* 1997.

9.7 ICS Trekanten samles

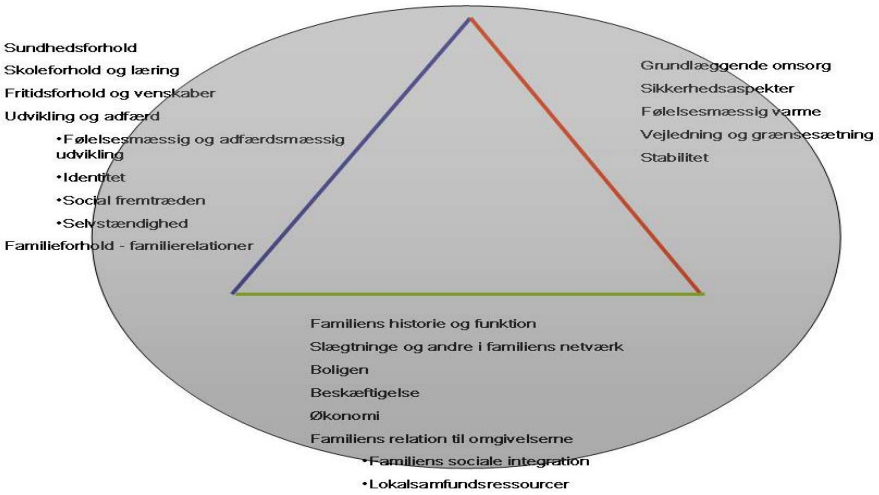

Efter gennemgangen af ICS trekantens sider præsenteres her en samling af trekanten. En samling der eksemplificeres i forhold til den socialfaglige undersøgelse, bestående af en beskrivelse, analyse og socialfaglig vurdering.

I **beskrivelsen** ovenfor er udgangspunktet barnets/den unges, forældrenes samt andre samarbejdspartneres fortælling om barnets/den unges situation (relateret til ICS trekantens sider). Beskrivelsen tydeliggør de forskellige perspektiver på barnets dækkede og udækkede behov. Beskrivelsen refererer samtidig til kundskabsgrundlagets element *"Information og data"*, som blev introduceret i kap. 6.

Som grundlag for den endelig analyse og socialfaglige vurdering (trekantens samling) er der i ICS blanketten løbende mulighed for at foretage en række indledende vurderinger, under punkterne *"Her formuleres barnets/den unges udækkede behov ud fra beskrivelserne ovenfor*".

Det er i den endelige **analyse**, at sagsbehandleren skal komme med sit faglige syn på barnets forhold ud fra alle de perspektiver, der er fremkommet i beskrivelsen. Her må sagsbehandleren inddrage sin socialfaglige viden og kundskaber, som fx viden om tilknytning, udviklingspsykologi eller risiko- og beskyttelsesfaktorer. Den endelige analyse er en sammenkobling af kundskabsgrundlagets elementer *"Information og data"* og *"Forskning og evaluering".*

I den svenske *BBIC i praktiken - at knäcka koden* oplistes tre basale faktorer, som indgår i en ICS analyse:

→ Analysen af barnets/den unges behov baseres på viden om hvilke forventninger man kan have til det konkrete barns udvikling
→ Analysen af forældrekompetencer baseres på viden om, hvad man rimeligvis kan forvente sig af forældreomsorg for et lignende barn
→ Analysen af familie og omgivelser baseres på viden om den indvirkning disse faktorer har på både forældrekompetencer og på barnets udvikling

Den endelige **vurdering** refererer til en inddragelse/samling af kundskabsgrundlagets tre elementer: *"Information og data*", *"Forskning og evaluering"* og *"Egen professionsudvikling"*

Den endelige analyse og vurdering udfoldes nærmere ved et eksempel herunder (afsnit 9.7.2).

9.7.1 Metode

Det kan være en fordel at benytte muligheden i Word for at "copy paste" for til slut at samle centrale rubrikker. Herved foretages en opsamling af trekantens punkter (her udtrykt ved punkterne i §50 blanketten), og der fremstår et samlet billede af barnet/den unges dækkede og udækkede behov.

9.7.2 Eksemplificering

Herunder præsenteres et eksempel på et uddrag af en analyse og vurdering fra en § 50 undersøgelse.

9.7.2.1 Case til eksemplificering

Undersøgelsen er baseret på følgende samtaler og dokumenter:
→ *2 samtaler med Anders, 11 år,*
→ *3 samtaler med Biologisk far, Kristian 34 år,*
→ *1 samtale med Rita 62 år, farmor til Anders*
→ *1 skriftlig udtalelse fra klasselærer*

Alle samtaler er foregået på forvaltningen. Kristian har haft bisidder med fra Forældrelandsforeningen FBU. Trekanten er benyttet som introduktionsredskab både overfor Anders, Kristian samt Rita. Anders har udvalgt fokuspunkter til 2. samtale. Kristian har udvalgt fokuspunkter til 2. og 3. samtale.

Rita er indkaldt til samtale efter at Anders har givet udtryk for, at han gerne vil bo hos hende. Fokus i samtalen har været Ritas mulighed og ønsker i forbindelse med Anders samt hendes forældrekompetencer. Aldersforskellen er ikke vægtet inden samtalen.

I eksemplerne er der tale om uddrag af samtaler.

Inden analysen kan de forskellige samtaler og udtalelser ordnes, så de så vidt muligt følger trekantens punkter. I tilfælde af manglende oplysninger til et punkt, genvurderes punktets betydning efter analysen, sådan at en for barnet vigtig oplysning ikke mistes.

Uddrag af samtaler med Anders (barnet), eksempel
"… Fritidsforhold og venskaber: Anders fortæller, at han godt kan lide at svømme, at han har tre gode kammerater og at de ofte mødes i svømmehallen. Anders fortæller ligeledes at det er svært for ham at tage kammerater med hjem, da der ofte er rodet, og fordi han ikke ved om hans far er fuld.

Skoleforhold og læring: Anders fortæller, at han spiller spil med to drenge fra klassen, men at det er svært for ham at få lov til at være med, fordi han ikke selv har computer og spil. Anders fortæller at han gerne vil have nogle spil, så han kan bytte spil med de andre drenge.
Anders fortæller at han godt kan lide matematik, men har det svært med læsning. Anders giver under samtalen udtryk for, at det er svært at få hjælp til lektier.

Selvstændighed: Anders fortæller, at han altid køber ind og mange gange laver mad - mest torskerogn stegt på panden og ristet brød med smør.

Familieforhold og relationer: Anders fortæller, at han er glad for sin far, men at han helst vil bo hos sin farmor. At han ikke ved så meget om resten af familien. Dem han kender mest er Kristians venner og naboen. Anders fortæller, at han tidligere sov hos naboen (Karen, enlig, 46 år, pension på grund af bil-ulykke), men efter at Kristian og naboen blev uvenner er det stoppet. Anders fortæller, at det var godt at sove hos naboen, for så skulle han ikke selv lave mad, og naboen kunne også hjælpe med lektier-ne. Anders fortæller, at det samme gør sig gældende i forhold til farmor. Når Kristian og farmor er uvenner ser jeg ikke farmor, og hun må ikke komme med mad, og jeg må ikke sove hos hende heller. ...”

Anders fortæller at det ikke altid er svært, det er kun når faderen er fuld/mærkelig. Anders giver føl-gende eksempler på de perioder hvor det går godt. Jeg har haft mine bedste venner med hjemme, far har lavet mad og vasket tøjet, vi har gået i biografen og vi har hygget meget.
Anders fortæller at hygge er at spise chips, drikke cola og se videofilm eller også gå i svømmehallen sammen.

Uddrag af samtaler med Kristian (faderen), eksempel

”... Fritidsforhold og venskaber: Kristian fortæller, at han ved at Anders er glad for svømning og fortæl-ler, at han gerne vil give Anders mulighed for at gå til svømning samt at være noget mere i svømme-hallen, men han har ikke råd. Kristian fortæller at han ikke er så god til at rydde op og at lejligheden ofte er rodet og beskidt. Kristian fortæller at han er flov over lejligheden og derfor ikke vil have, at Anders tager venner med hjem. Kristian tror at det bekymrer Anders meget, at han ikke kan tage venner med hjem. Anders spørger tit, men jeg ved ikke hvordan jeg har det, og jeg siger altid nej.

Selvstændighed (Ved anden samtale drøftes punktet selvstændighed): Kristian fortæller, at Anders selv vasker tøj, rydder op på værelset, køber ind og laver mad. Kristian fortæller at det er svært at få Anders til at smøre madpakke, så derfor får han ofte 20 kr. med i skole.

Ved 3. samtale er fokus på Kristians forældrekompetence/forældrefunktioner.
I relation til at Kristian i perioder indtager 10-15 øl om dagen tager samtalen udgangspunkt i, hvad Kri-stian selv opfatter som en god forældre og de muligheder han selv ser for at være en god forælder for Anders. Kristian fortæller at han i de perioder hvor han har været på antabus og har fulgt møderne på AA syntes, at han har været en god forælder. Han giver følgende eksempler. Fulgt Anders til skole, hentet ham igen, spillet fodbold, lavet mad, gjort rent, ordnet tøj, givet Anders mulighed for at have venner på besøg, deltaget i forældremøder og holdt cykelferie. Kristian fortæller at han som andre for-ældre gerne vil læse og hjælpe med lektier, men at det er svært fordi han er ordblind. Kristian fortæller at i de perioder hvor hans alkoholbrug er på 10-15 øl bliver det til venskabelige kram og en del skæld-ud, - mest det sidste.
Kristian fortæller at han i de perioder ofte glemmer tid og sted og efter en pause - ”ja jeg glemmer jo Anders er der”...”

Uddrag af samtale med Rita, eksempel

Rita fortæller under samtalen at hun er sygeplejerske på alkoholambulatoriet, at hun er bekymret både for Anders og Kristian. Rita fortæller at Kristian er meget svingende og i perioder har et stort forbrug af alkohol og medicin. På spørgsmålet om hvad et stort forbrug er for hende svarer hun, jeg mener at det

er et stort alkoholforbrug, når Kristian er så beruset at jeg finder ham sovende på trappen og han ikke kan vækkes, eller når Kristian ikke kan kontrollere hverken urin eller afføring. I de perioder får Anders ikke mad og jeg laver mad når jeg bliver opmærksom på det. I mit arbejde møder jeg mange med alkoholproblemer og vi anvender en skala fra 1-10 hvor et forbrug, der har store sociale konsekvenser er 10, og hvor en normalt kontrolleret indtagelse er mellem 1 og 2. Jeg vil bedømme Kristian til 8-9, han formår stadig at betale huslejen og holde sig selv ren, men jeg er bekymret.

Rita fortæller at hun gerne vil hjælpe Anders, men det er svært, at hun har prøvet, men at det altid ender med konflikter. Rita fortæller at konflikten går ud over Anders og han får ikke mulighed for at modtage hendes hjælp. Rita fortæller at hun gerne vil have Anders boende, men at hun ikke kan tilbyde ham et værelse og at hendes kræfter kun lige strækker til arbejdet, og der skal jo overskud til og at hun jo ikke bliver yngre. Rita fortæller, at Anders godt må komme hos hende af og til, men at hun vil ønske at Kristian vil modtage hjælp, men hun er usikker på, om Kristian kan holde sig fra alkohol i lang tid. Problemet med Kristian er også at han er psykisk syg.

På spørgsmålet om hvordan Rita tror at forvaltningen kan hjælpe Anders bedst svarer Rita, at hun fra sit arbejde ved, at børn kan have to familier, og at hun ville ønske for Anders at han får en slags reservefamilie. På spørgsmålet om hvorvidt Rita kunne forestille sig at andre i den nære familie eller venner kan give Anders omsorg, svarer Rita "vi er jo en lille familie, Kristian er enebarn og min mand og søskende er døde - jeg tror ikke at der er nogen..."

Uddrag af skoleudtalelse, eksempel

Af udtalelsen fra skolen fremgår, at Anders er vellidt og stille, og har få men faste venner. Der er umiddelbart ikke et synligt netværk. Der er i den sidste tid sket en ændring i dette og Anders har haft svært ved at fastholde venskabskredsen. Fra skolen er der observeret at de andre drenge presser Anders til at tage ting med, og at Anders bliver drillet fordi han f.eks. ikke tager spil med. I forbindelse med Anders' fødselsdag blev Anders meget ked af det, fordi han ikke kunne byde de andre i klassen på kage/is som er kutyme i klassen. Anders har ikke madpakke med, hans tøj er rent men ofte ikke aldersvarende og slidt. Anders virker veludhvilet. Anders fremstår i dagligdagssituationer som usikker og anmoder gentagne gange om hjælp til det samme f.eks. at åbne vinduet i klassen. Vi er herfra usikre på om det er en måde for Anders at få omsorg på eller om det er usikkerhed for ikke at gøre det korrekt.

9.7.2.2 Eksempel på analyse

Analysen herunder refererer til ovenstående samtaler/udtalelser, og skal ses som et uddrag af en analyse, der fx kan suppleres med yderligere referencer til barnets/den unges dækkede/udækkede behov, samt eventuelle referencer til empirisk viden om det at vokse op i en familie med alkoholmisbrug og hvilken betydning det har for barnets behov.

Uddrag af analyse, eksempel

"… For at Anders kan udvikle sig alderssvarende er der en række betingelser der skal være opfyldt, forstået som udækkede behov hos Anders, blandt andet i forhold til mulighederne for udvikling af selvstændighed, og til at indgå i relationer og tilegne sig viden.

Der er overensstemmelse mellem de oplysninger der fremkommer fra Anders, Kristian og skolen, idet ***venskabssituationen*** *beskrives som ustabil.*

Anders behøver mulighed for en normal socialisering og udvikling i selskab med jævnaldrende venner, herunder mulighed for at indgå i interaktion med andre børn i samme alder.

Der er overensstemmelse mellem Kristians oplysninger og Anders' oplysninger i forhold til ***selvstæn-***

dighed, men dette fremstår ikke i forhold til skolen, hvor Anders er usikker i forhold til dagligdags situationer. Anders giver udtryk for enkeltsituationer og perioder hvor han oplever ***omsorg*** *i forhold til alderssvarende behov f.eks. mad, lektielæsning og mulighed for besøg af venner. Dette stemmer overens med Ritas oplysninger og oplysninger fra skolen og Kristians ønsker, men dette gensvares ikke i konkret praktisk handling af Kristian. I de perioder hvor Kristian forbruger alkohol evner han ikke at opfatte Anders som den han er, til at* ***engagere sig positivt og følelsesmæssigt*** *og med* ***empati****. Sammenholdes Anders' og Ritas oplysninger om Kristians mestring af konfliktsituationer og evnen til at tilsidesætte egne behov, er der overensstemmelse om, at Anders i de perioder udelukkes fra at modtage omsorg og sikkerhed/beskyttelse fra andre. Der er forskel på de* ***mestringsstrategier*** *som Anders viser i f.t. skole og hjemmet, og de muligheder Anders får i sine livsrum. Der er uoverensstemmelse mellem Anders' ønsker om at bo hos Rita, og Ritas muligheder for at tilgodese dette ønske. Der er overensstemmelse mellem skolen og Ritas opfattelse af netværksressourcer.*

Anders behøver mulighed for en normal udvikling af de praktiske kompetencer, der skal udvikle ham til en selvstændighed voksen, herunder muligheden for at opleve nære relationer og deres funktioner i forhold til Anders' egne behov. Anders står oftere end andre børn i vanskelige situationer, som han selv skal overskue og handle på. Anders oplever isolation, skyld og skam begrundet i faderens adfærd, og udviser en selvstændighed, der ensidig domineres af en mestrings- og overlevelsesstrategi…"

9.7.2.3 Eksempel på socialfaglig vurdering

Den socialfaglige vurdering herunder refererer til ovenstående samtaler/udtalelser samt analyse, og skal ses som et uddrag af en socialfaglig vurdering.

Uddrag af socialfaglig vurdering, eksempel

"….Det er forvaltningens vurdering, at Kristians livsvilkår, herunder sygdom og alkoholforbrug samt mangel på støtte, vanskeliggør Kristians mulighed for at udøve de vigtigste forældrefunktioner overfor Anders.

Det er forvaltningens vurdering at det behov for omsorg, herunder følelsesmæssig varme, som Anders selv udtrykker, ikke i øjeblikket tilgodeses af Kristian, og at Anders skal have hjælp fra andre til dette.

Det er på baggrund af undersøgelsen vanskeligt at vurdere hvorvidt der på både kort og lang sigt kan skabes en stabilitet og kontinuitet i hjemmet, der kan tilgodese Anders' behov.

Det er forvaltningens vurdering at Kristians alkoholindtagelse påvirker familien på en sådan måde at Anders' muligheder for at udvikle sig aldersvarende i forhold til følelsesmæssig og adfærdsmæssig udvikling, identitet og selvstændighed ikke er til stede i øjeblikket.

Det er forvaltningens vurdering at Kristian ikke kan tilbyde stabilitet, vejledning og grænsesætning samt sikkerhed for Anders i den nuværende situation.

Det er forvaltningens vurdering, at familiens sociale integration er sporadisk og usikker.

Det er forvaltningens vurdering at Anders' tilknytning til Rita skal støttes, men at Anders' ønske om at bo hos Rita ikke kan indfries…."

Konkret i ICS blanketterne kopieres den socialfaglige vurdering fra *§ 50 undersøgelsen* og overføres til ICS blanketten *visitationsproces - handleplan*. Vurderingen overføres til visitation og handleplan med henblik på beslutning om fx foranstaltning.

Eksemplificeringen herover (Anders og familie) er ikke videreført til foranstaltningsniveauet, da foranstaltninger også vil inkludere et lokalt/kommunalt islæt i f.t. prioritering, udbud af foranstaltninger, etc., indenfor rammerne af det kommunale selvstyre.

9.7.3 Eksempel på visualisering af vurderingen

I *BBIC i praktiken - at knäcka koden* anbefales det, at sagsbehandlerne i deres analyse bruger trekanten som et visuelt redskab til at illustrere barnets/den unges situation - enten alene, sammen med kolleger eller direkte i sagsbehandlingen. Man kan bruge papir og blyant, forskellige farver, bruge tykke og tynde streger, tegne pile osv. Alt sammen for at gøre det lettere at se et samlet billede af alle de informationer man har indsamlet i beskrivelsesfasen - og som nu skal analyseres.

Herværende håndbog har i en række afsnit givet eksempler på, hvordan trekanten kan bruges til at understøtte en beskrivelse, en analyse og en socialfaglig vurdering. Fx kan man anvende farvede streger til at illustrere påvirkninger mellem de forskellige punkter eller til at vise relationer, alt efter hvad der er relevant i forhold til barnet/den unge.

Herunder er givet et eksempel på en visuel fremstilling af analysen fra ovennævnte case (Anders og familie).

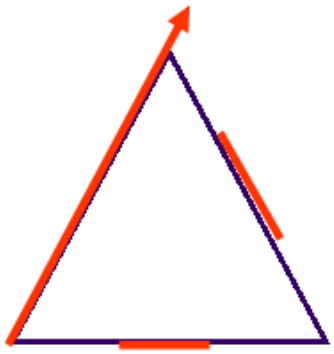

Visuel analyse og vurdering

- Barnets udækkede behov
- Mangler i forældrekompetencer
- Mangel i netværket

Ressourcer:

- I de perioder hvor Anders ikke indtager alkohol ses forældrekompetencer der mere end dækker barnets behov

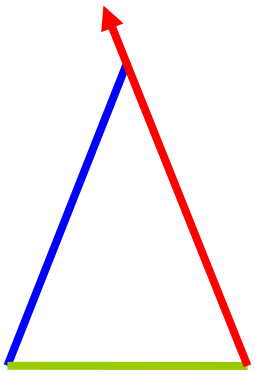

Allerede når underretningen eller henvendelsen modtages, foretages de første vurderinger i sagen. Under et ICS undersøgelsesforløb stilles sagsbehandleren overfor en række spørgsmål.

Den proces beskrives i bogen *"Att utreda när barn far illa"* af Birthe Fridh og Gunilla Norman som en form for sagsbehandlerens indre monolog og ydre dialog med kollegaer. På baggrund heraf foretages løbende en række valg. Valg, som repræsenterer de bagvedliggende vurderinger.

Den faglige vurdering, der endeligt nedfældes i ICS blanketmaterialet er den sidste faglige vurdering før sagen enten afsluttes eller fører til en visitationsproces.

Det kan være vanskeligt for barnet/den unge og forældrene, at overskue et undersøgelsesforløb og det kræver en meget tæt dialog parterne imellem for at sikre, at parterne i denne vanskelige situation kan overskue hvad der skal ske/sker. Derfor anbefalingen om, at ICS undersøgelsen løbende drøftes igennem med barnet/den unge og forældrene, samt at sagsbehandleren er opmærksom på, at de både føler sig medinddraget i undersøgelsen og løbende informeret.

10 Visitationsprocessen

I forbindelse med visitation og handleplan skal der tages stilling til formål, mål og delmål. Formål, mål og delmål er på den ene side en måde, at tydeliggøre overfor barn, familie og samarbejdsparter på hvilke områder og måder, der arbejdes med udækkede behov, og på den anden side et redskab til at sikre sagsstyring og evaluering.

Dette afsnit omhandler formål, mål og delmål i forhold til det konkrete socialfaglige arbejde med barnet, familien og samarbejdsparter.

I forbindelse med hele undersøgelsesarbejdet er inddragelse, dialog og samarbejde vægtet højt. Dette er også gennemgående i målstyringsprocessen, men der er flere forhold som er afgørende for at sagsbehandleren kan udføre målstyring.

Det vigtigste forhold er om barnet og familien samarbejder, om der er en åbenhed og tydelighed fra sagsbehandlerens side, og at undersøgelsesprocessen opleves som en positiv proces, hvor fokus er at hjælpe barnet.

Der findes situationer som af den ene eller anden grund ikke kan baseres på denne gensidighed, eksempelvis tvangssager. I de tilfælde hvor samarbejde ikke er muligt, er det således en administrativ beslutning hvorledes formål, mål og delmål udtrykkes. Men også her skal åbenheds- og tydelighedsprincippet efterleves i videst muligt omfang, således at barnet og familien kan gennemskue, hvad der sker omkring barnet og dem.

I alle tilfælde skal de, der samarbejder omkring barnet tydeliggøre:

- Hvilke indsatser har barnet behov for, ikke kun i forhold til de udækkede behov, men også i forhold til at sikre, at allerede dækkede behov ikke ændres til udækkede behov?
- Formålet med indsatserne?
- Hvem gennemfører indsatser/har ansvar og hvordan opnås målet (delmål)?

Ud fra de behovsområder som barnet/den unge har, opstilles der konkrete mål og delmål for det fortsatte forløb.

Formålet med konkretiseringen er:

- En sikring i forhold til, at der arbejdes med de udækkede behov, og en progression i forhold til disse, således at barnets/den unges udvikling kan følges nøje
- Et visitationsredskab i forhold til valg af indsats (foranstaltning)
- Et styringsredskab i forhold til foranstaltningen, herunder hvorfor, hvordan, hvornår og hvor længe
- Et dialogredskab med forældre og barn/den unge
- Et evalueringsformål, idet der ved opfølgning ses på målopfyldelsen

Dette stiller krav til måden hvorpå mål og delmål udarbejdes. I ICS er det barnets velfærd der er i centrum. De oplevelser som barnet har, er væsentlige at medtænke, så barnet også her fø-

ler sig set, hørt og medinddraget. Samtidig er det af væsentlig betydning, at der i mål og delmål medtænkes forældrenes ressourcer.

I eksemplet ovenfor ses, at Kristian har ressourcer når han ikke indtager alkohol. I arbejdet med at sætte mål kan man overveje hvorvidt disse ressourcer kan komme i spil og hvilke barrierer der kan være for at det kan ske.. Her kunne der eksempelvis være et dilemma mellem skabelse af kontinuitet og inddragelse af Kristians ressourcer.

I eksemplet ovenfor fremkommer der en række overordnede udækkede behov. Disse udækkede behov peger på. hvordan der skal arbejdes med Anders.

De overordnede mål hentes således fra analyse og vurdering og konkretiseres i mål og delmål.

Det har i pilotprojektet vist sig, at *grundlæggende omsorg* er et svært område at opsætte mål og delmål på. Dette blandt andet fordi begrebet kan tillægges mange betydninger. Her gives konkret eksempel på grundlæggende omsorg:

10.1 Eksempel på mål i forhold til grundlæggende omsorg

Et mål kan være (jf. ovenstående case om Anders og familie):
→ At Anders oplever at han får omsorg

Delmål kunne med udgangspunkt i Anders' egen formulering være
1. At Anders får hjælp til lektielæsning (skoleforhold og læring)
2. At Anders får mulighed for at få mad uden selv at have hele ansvaret (sundhedsforhold + selvstændighed)
3. At Anders får mulighed for at få venner på besøg en gang om ugen (fritidsforhold og venskaber)

Mål og delmål kan have meget forskellig karakter alt efter om aftaleparterne er eks. familien, dagtilbud, kontaktperson eller opholdssted. I alle tilfælde er det vigtigt at inddrage aftaleparterne i formuleringen af mål og delmål. Dette dels for at sikre, at der er enighed om indsatsens retning og dels for at sikre, at de mål, der ligger til grund for vurderingen af målopfyldelsen ved opfølgningen, også er realistiske i forhold til det aftalepartneren har kompetencer til.

10.2 Eksempel på mål under punktet fritidsforhold og venskaber

Anders, 11 år, (fra casen Anders og familie) skal gives mulighed for at have kammerater på besøg. Overordnede mål er, at Anders får mulighed for at udvikle sociale relationer med kammerater både uden for hjemmet og i hjemmet. Dette kræver, at faderen Kristian er ædru, har ryddet op, og ikke afskærer andre fra at komme i hjemmet.

Delmål vil således være mål knyttet til både Anders og Kristian.

Anders skal konkret støttes i at tage kammerater med hjem. Kristian skal konkret støttes på flere niveauer f.eks. egne personlige udvikling/kompetencer, misbrugsadfærd, stabilitet, tilsidesættelse af egne behov og konkrete færdigheder i forhold til oprydning, indkøb m.v.

Anders vil over en periode være usikker på om forholdene tillader, at han tager kammerater med hjem. Der kan sættes mål i forhold til konkrete tidspunkter for at tage kammerater med hjem, f.eks. tirsdag og torsdag.

Under punktet 'afgørelse' skrives hver enkelt indsats for sig. Indsatserne er i forhold til det konkrete barn/unge og kan både være indsatser der kræver visitation og indsatser, der ikke gør. Indsatsens nærmere udformning for Kristians del, vil stå i Kristians egen handleplan.

Under aktør og indsats kan der eksempelvis stå følgende:
- Kristian har ansvar for, at der er ryddet op hver tirsdag og torsdag.
- Støtte-kontaktpersonen har ansvar for at støtte Kristian og Anders med forholdene, sådan at Anders kan have kammerater med hjem tirsdag og torsdag.

Mål og delmål gennemgås meget nøje med både barnet/den unge og forældrene og barnets/den unges og forældrenes kommentarer skrives ned så objektivt som muligt.

11 Indsats og opfølgning

Punkterne fra ICS blanketterne til undersøgelsen og til handleplanen videreføres i denne blanket. Det er målene og delmålene i handleplanen, der er udgangspunkt for opfølgningen. Over tid inddrages også allerede udfyldte blanketter, der herefter sammen med handleplanen udgør opfølgningen.

Til opfølgningen er der knyttet en socialfaglig vurdering og ingen analyse. Det betyder, at sagsbehandleren skal være opmærksom på, at sagen ikke antager en "privat" karakter baseret på holdninger frem for viden og analyse. Hvis der er behov udfærdiges en ny § 50 undersøgelse. Oplysninger fra tidligere undersøgelser kan kopieres ind i den nye, men det kræver at forældre og barnet er oplyst om dette. En ny § 50 undersøgelse giver samme rettigheder og pligter, som hvis det var den første § 50 undersøgelse.

Sagsbehandleren modtager løbende information til sagen. Denne information fremkommer på forskellige niveauer og i forskellige former. Det kan være lige fra en telefonopringning til en mindre drøftelse, hvor sagsbehandleren i anden anledning er til stede. Information af lignende karakter kan opstå hos samarbejdspartnere. Disse informationer er ikke altid åbne og tydelige for barnet/den unge og forældrene. Sagsbehandleren skal derfor sikre, at vurderingen ikke baseres på andre oplysninger/forhold, end de der er kendte for alle.

Samtidig skal sagsbehandleren sikre, at der foretages en samtale med barnet/den unge. Samtalen med barnet/den unge er ikke sikret ved at alle parter på institutionen, opholdsstedet, plejefamilien eller aflastningsfamilien er til stede. Det er sagsbehandlerens opgave, at sikre barnet/den unges retssikkerhed og det skal således være en personlig opfølgningssamtale, der skal finde sted med barnet/den unge.

Sagsbehandleren skal også i opfølgningsarbejdet have fokus på, at man kommer rundt om hele barnets/den unges situation ved at forholde sig til alle punkter i trekanten.

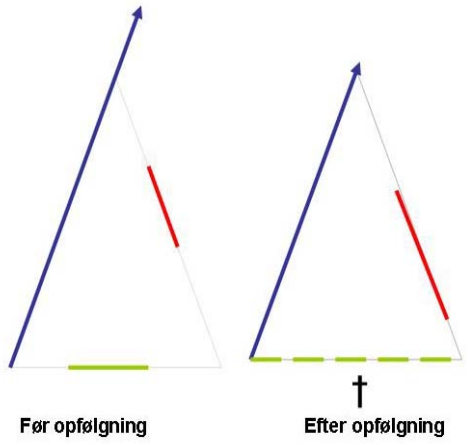

I Casen med Anders og familie viser opfølgningen, at Anders nu får tilgodeset en stor del af de tidligere udækkede behov. Kristian har fået flere forældrekompetencer. Farmor er død, men der er sket en styrkelse i familiens øvrige netværk. Der kunne være sket en ændring i de udækkede behov og enhver opfølgning tager udgangspunkt i hele trekanten.

ICS trekanten vil efter opfølgningen ændre sig til en ny ICS trekant, hvor svarene relateret til trekantens sider udspringer af temaer relevant for opfølgningen – dels målopfyldelse, dels opmærksomhed på nye muligheder eller nye behovsområder.

Det er for opfølgningen vigtigt:
→ At der anvendes en række forskellige socialfaglige metoder og at disse relaterer sig til undersøgelse, mål og delmål samt progression og nye behov hos barnet/den unge.
→ At vurderingen fremstår så objektivt som muligt og at barnet/den unge og forældre er medinddraget.

11.1 Ændring i handleplan

Eventuelle ændringer skrives så udførligt som muligt således at nye mål og delmål fremstår tydelige og åbne for alle parter. Hvis ændringerne skønnes at føre til andre typer indsatser, kan det være nødvendigt med en ny § 50 undersøgelse.

Disse nedskrives i en ny handleplan således, at eksisterende samt nye mål og delmål fremstår tydelige og åbne for alle parter.[12]

11.2 Det gode sagsarbejde

Det gode sagsarbejde understøttes ved:

- En høj faglighed, høj metodebevidsthed og klarhed omkring ICS tænkningen
- At man i undersøgelse, visitation og opfølgning forholder sig til alle *relevante* punkter i ICS trekanten og at dette fremgår af sagen
- Dialog og samarbejde mellem barnet/den unge og forældrene/netværk og samarbejdsparter i øvrigt

Faglig refleksion og udvikling af sagsbehandlerens kundskabsgrundlag er en forudsætning for at dette kan ske. ICS ses som et systematisk socialfagligt hjælperedskab i processen mod det gode sagsarbejde med børn og unge med særlige behov.

Det gode sagsarbejde sikres ved, at der er taget stilling til, hvorvidt alle punkter i trekanten har relevans og at kun relevante felter i ICS blanketterne således er udfyldt, dvs. at man har forholdt sig til hele trekanten, hvilket nogle gange kan betyde, at alle felter er udfyldt, mens det andre gange betyder, at man må skrive, at der på baggrund af samtale med barn og forældre ikke er særlige forhold at bemærke under de pågældende punkter.

[12] Se *Håndbog om anbringelsesreformen*, s. 88 for illustration af det cirkulære forløb.

12 Arbejdet med handicappede børn og familier

I de tidligere afsnit har udgangspunktet være arbejdet med børn og unge uden specielt fokus på børn med handicap. Udgangspunktet er at ICS kan anvendes på alle børn, men det kan umiddelbart forekomme vanskeligt at arbejde med barnets behov i centrum hvis barnet har funktionsnedsættelse der gør det svært at kommunikere.

Ved at anvende begreberne alment, specifikt og unikt er det muligt at arbejde med ICS og trekanten:

→ Det almene, som gælder alle børn
→ Det specifikke, som gælder få børn, der fx kan være fælles om en konkret funktionsnedsættelse
→ Det unikke, som kan henføres til et konkret barn/en konkret ung

I forhold til barnets/den unges udviklingsmæssige behov (venstre side i trekanten) stilles spørgsmålene alment, specifik og unikt til alle elementerne. Der hvor der fremkommer unikt og specifikt flyttes fokus over på forældrenes side (forældrekompetencer, højre side af trekanten) og her gennemgås alle elementerne med samme spørgsmål. Når disse to sider er gennemgået, skulle det gerne være klart, på hvilke niveauer barnet har specifikke og unikke behov. Samtidig tydeliggøres det, hvor forældrene har specifikke og unikke kompetencer til at imødese barnets behov.

Det vanskelige i denne proces er der hvor forældrekompetencerne i forhold til et barn uden handicap er tilstrækkelige, men ikke er det i forhold til netop dette barns vanskeligheder.
Der kan sagsbehandleren komme til at stå i en situation hvor der skal iværksættes foranstaltninger over for det handicappede barn som er mere vidtgående end hvis det var andre børn i familien.

I forhold til arbejdet med handicappede børn og unge udvides ICS' fokus, og de andre børn i familien kan trækkes ind i undersøgelsesarbejdet. På samme måde som ved børn generelt vil familiens problemstillinger påvirke børnene forskelligt, og omsorgen kan over for et barn være tilstrækkeligt, mens det overfor et andet barn i familien ikke tilgodeses. I handicappede familier kan dette være mere fremtrædende.

Casen herunder illustrerer den indbyrdes påvirkning i familien, hvor et af børnene er handicappet.

CASE

Jørn er fire år, født 2½ md. for tidligt, har følgevirkninger og har problemer med at spise, tale, bevæge sig og har manglende kontrol over afføring. Jørn behøver omsorg og pleje hele døgnet. Hjælpen til familien udgør 6 timer i døgnet og Anne, Jørns mor, får kompensation for tabt arbejdsfortjeneste.
Der er tre andre søskende i familien Louise 11, Nicolai 7 og Julie½ år.

En § 50 på Louise vil ikke vise udækkede behov. En § 50 på Nicolai viser, at der er udækkede behov for grundlæggende omsorg, skoleforhold og læring samt sikkerhed. En § 50 på Julie viser ikke udækkede behov, mens en § 50 på Jørn både viser udækkede behov og manglende forældrekompetencer i forhold til grundlæggende omsorg og sikkerhed.

Der har i forbindelse med § 50 undersøgelsen været samtaler med hele familien bortset fra Julie på grund af hendes alder.

Af samtalen med Louise fremgår at hun har et netværk og en god kontakt med venner og med Annes søster. Nicolai har under samtalen fortalt at han savner Anne, og at han gerne vil hentes af Anne i skolen og have hende med til fodbold. Nicolai har også fortalt at det ikke er det samme når Peter (faderen) henter ham.

Anne har givet udtryk for at det er hårdt med de to små børn, og at hun føler at hun svigter børnene. Peter giver udtryk for at han forsvinder ind i arbejdet fordi han ikke kan finde ro derhjemme. Peter fortæller at han er presset på arbejde som salgschef og at de har brug for hans indtjening.

Om relationen mellem Anne og Peter fortæller de, at de er gode til at pleje hinanden og at de tager væk to gange om året. Anne vil gerne have at Peter er mere hjemme, men hun forstår godt, at det er vigtigt for ham at arbejde og at det er et krævende arbejde.

Begge er ambivalente i forhold til Jørn, og oplever Jørn som en belastning, men de ønsker ikke at Jørn skal passes meget mere af andre.

I casen ovenfor står sagsbehandleren over for en række dilemmaer, hvilket er skitseret her:

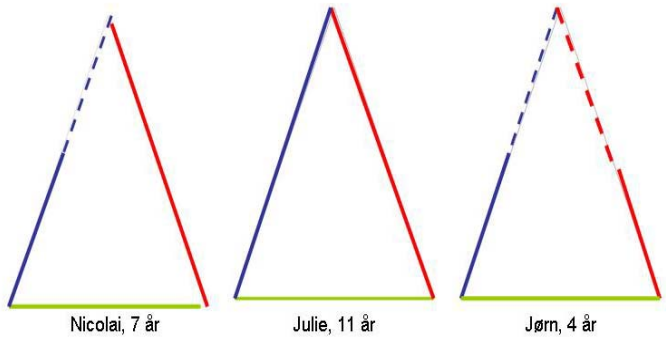

Her ses udækkede behov hos Nicolai, men forældrekompetencer som matcher.
Julie, hvor der i øjeblikket ses balance.
Jørn, hvor der er flere behov end man almindelig vis kan forvente at forældre kan tilgodese og manglende forældrekompetencer i forhold til akkurat de udækkede behov som Jørn har.

Det at bruge trekanten som et visuelt analyseredskab er gennemgået i afsnit 12.5.3

I forhold til ressourcer og voksnes og børnenes plads i familien gives nedenfor et eksempel på et ecogram.

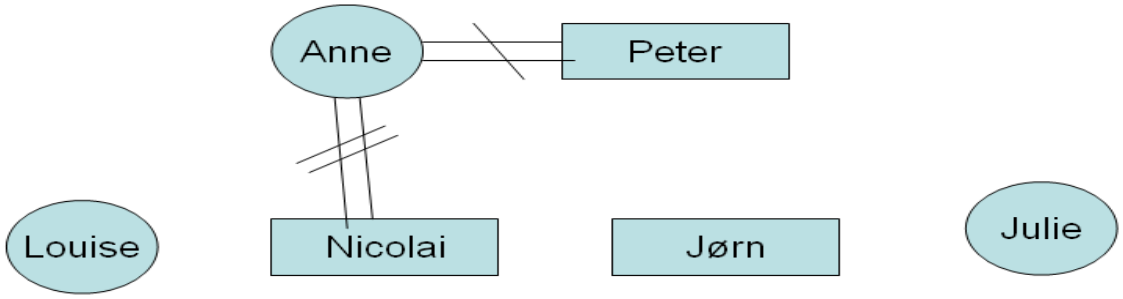

Ecogrammet viser her, at der er en relation mellem Anne og Nicolai som har svagheder, og som er bekymrende = 2 streger. Denne viden medtages i opstillingen af mål og delmål. Således fremkommer et opmærksomhedspunkt, som skal sammenholdes med de øvrige forhold i familien og det fremtidige arbejde, inden man vurderer om det er et problemfelt der skal prioriteres.

På sammen måde ses en relation mellem Anne og Peter som har svagheder, men hvor karakteren er mindre alvorlig = 1 streg

En visualisering af trekanten og anvendelse af genogrammer, og som her ovenfor ecogrammer, er arbejdsredskaber, der kan give overblik over problematikker, der er vanskelige.

I arbejdet med handicappede børn og unge er kommunikationen med børnene/de unge meget komplekse. En del har intet eller sporadisk sprog. De voksne omkring barnet kan udvise en form for kontakt med barnet/den unge, men sagsbehandleren kan have svært ved at deltage i kommunikationen. I dette komplicerede felt må man vurdere, om det er tilstrækkelig med opøvelse af observationsfærdigheder for at finde frem til barnets udækkede behov eller man må bruge personer tæt på barnet til at varetage kommunikationen.

Endvidere kræves der kendskab til funktionsniveau og -evne samt stærke samarbejdsrelationer med det fagpersonale, der er omkring barnet.

I dette felt fremkommer ofte dilemmaer mellem forældrenes ønsker, barnets behov og de muligheder der findes for at tilgodese disse.

Observation hvor disse dilemmaer indgår, strækker sig over tid. De kræver derudover nøje planlægning i forhold til hvilke områder der er genstand for observationen, herunder tydelighed og åbenhed overfor familie og andre involverede.

I eksemplet ovenfor ser det ud til at der er ubalance i systemet. Nogle af børnene oplever at de bliver hørt og set samt får omsorg, mens specielt Nicolai giver udtryk for at han mangler omsorg fra Anne. Ved en observation kan det være muligt at observere forholdet mellem alle familiens medlemmer og på den måde give et billede af familien og de indbyrdes relationer. Disse kan hentes ind i undersøgelsesarbejder og kan også give indsigt i hvor ressourcerne findes i familien.

På samme måde kan en observation på en institution eller på en neonatal afdeling give et indblik i ressourcer og samtidigt give et billede af, hvor der skal hentes yderligere hjælp for at styrke barnets behov og minimere barnets udækkede behov.

12.1 Mere viden

Siv Bergquist, 2003: *"Att möta barn i behov av särskilt stöd"*,

I filmen *"Far og mor er anderledes",* TV2/04/96 (udlånes blandt andet på biblioteket/RUC) viser Eva Schulsinger hvordan det påvirker børnene når en eller begge forældre er udviklingshæmmede.

13 Samlet oversigt over referencer, der er nævnt i håndbogen

Andersson, B.-E. and Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Barnpsykologiska forskningsgruppen (1982). *Utvecklingsekologi: en teoretisk referensram till studiet av mänsklig utveckling.* Stockholm, Barnpsykologiska forskningsgruppen, Inst. för pedagogik, Högsk. För lärarutbildning.

Andersson, Gunvor og Svärd (2007), *Barn utan hem*, studentlitteratur

Arrhenius, Jan (1995), *Eventyrmetoden-en genvej til dialog med børn*, Munksgård-Rosinante

Bergquist, Siv (2003), *Att möta barn I behov av särskilt stöd*, Liber

Bernler, G. and L. Johnsson (2001). *Teori för psykosocialt arbete.* Stockholm, Natur och kultur.

Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: bioecological perspectives on human development.* Thousand Oaks, Sage Publications.

Böhm, T., L. H. Gustafsson, et al. (1981). *Barn under krigs- och katastrofförhållanden: deras upplevelser, beteenden och psykiska svårigheter*. Stockholm, Huvudavd. 5, Försvarets forskningsanstalt.

Birk Sørensen, Jytte (2007) *Støt mestring – bryd mønstre,* Dafolo

Bäck-Wiklund, Margareta; Johansson, Thomas (red)(2007): "*Nätverksfamiljen Modernitet och mångfald*", Natur och kultur

Cleaver, H.; Unell, I.; Aldgate, J., (1999), *Children's Needs – Parenting Capacity: The impact of parental mental illness, problem alcohol and drug use and domestic violence on children's development*

Dencik, Lars (2005), *Mennesket i postmoderniseringen - om barndom, familie og identiteter i opbrud*, Bäck-Wiklund, Billesø & Baltzer

Dørup, A. B., K. Holland, et al. (1996). *Lad målet styre midlerne prioritering og arbejdsmetoder i en socialforvaltning.* Kbh., Munksgaard.

Ejrnæs, M. (1997). *Socialt miljøarbejde i lokalsamfundet*. Kbh., Hans Reitzel.

Erwin, Phil (1998), *Venskab blandt børn og unge.* Oversat af Mikael Arboe. Original: Friendship in Childhood and Adolescence.

Fauerholm, J. (1999). *Forældrekompetence i udsatte familier. Empowerment i praksis.* Århus, Systime.

Fridh, Birthe og Norman, Gunilla (2000), *Att utreda när barn far illa*, Gothia

Gjertsen, Per-Åke (2007), *Forebyggende barnevern. Samarbeid for barnets beste.* Fakbokforlaget

Geldard, K. G., David (2004). *Counselling Children. A Practical Introduction*. London, SAGE Publications.

Gise, M. (2002). *Dykkerdrengen.* København, Det Danske Filminstitut.

Gjærum, B., B. Grøholt, et al. (2000). *Mestring som mulighed i samspil med børn, unge og deres forældre,* oversat af Ole Thornye. [Kbh.], Gyldendal.

Gulbrandsen, Liv Mette (red)(2006). *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver.* Oslo: Universitetsforlaget.

Gulbrandsen, L. M. (1996). *Kulturens barn: en utviklingspsykologisk studie i åtte - ni åringers sosiale landskap.* Oslo, Univ.

Gullestrup, Lise (2005): *At blive et med sig selv – om udvikling af det 0-5 årige barns SELV*, Frydenlund

Gustafsson, L. H. (2004). *Se barnet, se dig själv!: om sårbarhet och styrka hos barn och ungdomar*. Stockholm, Norstedt.

Gustafsson, L. H. (2004). *Upptäcka livet: om barns, ungdomars och vuxnas utveckling tillsammans.* Stockholm, ePan: Norstedt.

Gustafsson, L. H. and Socialstyrelsen (1989). *Leva med barn: en bok om små barns hälsa och utveckling.* Solna, Stockholm, LIC; Socialstyr.

Heap, K. K. (1981). *Barnemishandling behandlerens dilemma.* Oslo, Tanum-Norli.

Heap, K. K. (1983). *Barnemishandling behandlerens dilemma.* Oslo, Tanum-Norli.

Heap, K. K. (1987). *Omsorgssvikt en kasusstudie og etterundersøkelse av barn i omsorgssviktsituasjoner.* Oslo, [s.n.].

Hepworth, Dean H. et al (2005), *Direct Social Work Pratice Seventh Edition*, Thomson Books/Cole

Honneth, A. and R. Willig (2003). *Behovet for anerkendelse en tekstsamling*, på dansk ved Mogens Chrom Jacobsen. Kbh., Hans Reitzel. http://www.gyldendal.dk/webapp/wcs/stores/servlet/product+10001+10002+35011+1000+10089.

Horton, Pul (2007), *Mobning og antimobningspolitik i skolen – inddragelse af et børneperspektiv*, 2007

Jørgensen, L. K., Steen (2006). *Forældreinddragelse - til barnets bedste. Rør ikke ved min datters hestehale uden at spørge mig først.* København, Børnesagens Fællesråd (KABU).

Kildedal, K. (1996). *Det anbragte barn en debatbog om mødet mellem barnet og den professionelle.* Redaktion: Anders Hind. Tegninger: Egon. Frederikshavn, Dafolo.

Kildedal, K. (1998*). Når et barn skal anbringes så - arbejdsmetode ved anbringelse af barn uden for eget hjem.* [Frederikshavn], Dafolo.

Killén, K. (1995). *Omsorgssvigt er alles ansvar;* oversat af Andreas Bonnevie. Kbh., Hans Reitzel.

Killén, K. (2006). Barndommen varer i generationer, oversat til dansk af Mikal Arboe. Kbh., Hans Reitzel.

Killén, K. and M. Olofsson (2003). *Det sårbare barnet barn, foreldre og rusmiddelproblemer.* Oslo, Kommuneforlaget.

Killén, K., S. R. Wilkinson, et al. (2005). *Risikoutvikling tilknytning, omsorgssvikt og forebygging et jubileumsskrift til Kari Killén.* Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst.

Killen, L. and W. Dunne (1990). *Impact of renewable derived fuels on energy and agriculture sectors.* Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

Kristensen, Else, *"Opvækst med særlig risiko"* kapitel 3
http://www.sfi.dk/graphics/SFI/Pdf/Rapporter/2006/0604_Opvaekst_med_risiko.pdf

Lee, Judith A.B." *The Empowerment Approach to Social Work Practice: Building the Belowed*"

Levine, Mel (2005), *At kunne præstere, Når barnet ikke slår til i skolen*

Lindkvist, A., C. Nordenstam, et al. (1987). *Flyktingbarn i Lycksele : en undersökning av 30 barn i deras familjer.* Lycksele, Stenbergska Vårdcentralen.

Mark, F. W. (2004). *Risk and Resilience in Childhood. An Ecological Perspective*. Washington, DC, NASW Press, National Association of Social Workers.

Mehlbye, Jill (2006): *En vurdering af børns behov og udvikling: Integrated Children's System (ICS).* Projekt DUBU, Socialministeriet og KL.

Munch, A. (2005). *Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge - En antologi.* Julsminde, KABU og UFC.

Nigel, Thomas (2005), *Social work with Young People in Care*, Palgrave Macmillan

Nygren, P. (1999). *Professionel omsorg for børn og familier fra teori til værktøj,*
oversat af Ivar Søe. Kbh., Dansk Psykologisk Forlag.

Oltedal, S. (2005). *Kritisk Socialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.

Pallesgård, K. L. S. O. (2001), *SE MIG! Om observation og udredning.* København K, Frydenlund.

Parker R., Ward H., Jackson S., Aldgate J., Wedge P. (1991), *Looking After Children: Assessing Outcomes in Child Care*. Department of Health

Payne, M. and J. Campling (2005), *Modern social work theory*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Payne, M. and J. Campling (2005), *The origins of social work: continuity and change*. Basingstoke, Palgrave.

Petersen, Tove; Nielsen, Anne; Paludan, Margrethe, Rasmussen, Søren: *"Børns sundhed ved slutningen af skolealderen".* En undersøgelse blandt elever i 8. og 9. klasse i 1996 / 97

Ronström, O., A. Runfors, et al. (1996), *En svensk tiger" - eller "Det tydliggjorda kulturmötet* : kulturmöten i barnomsorgen i norra Botkyrka.

Rutter, M. (2000), *Den livslange udvikling - forandring og kontinuitet*. København, Hans Reitzels Forlag.

Scharling Research (2007), Undersøgelse om underviseres underretningspligt, www.undervisere.dk

Schelderup, L. , O. Cecilie & Edgar Marthinsen (2005), Nye metoder i et moderne barnevern. Bergen, Fagbokforlaget.

Servicestyrelsen (2007) *Håndbogen om anbringelsesreformen*, 2. reviderede udgave, Servicestyrelsen

Skerfving, Annmi (2005), *Att synliggør de osynliga barnen*, Gothia

Skytte, M. (1997), *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde.* Kbh., Hans Reitzel.

Skytte, M. (2002), Anbringelse af etniske minoritetsbørn om socialarbejderes vurderinger og handlinger. Lund, Socialhögskolan.

Socialstyrelsen (2003). Introduktionsfilm om Barns Behov i Centrum (BBIC), socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2007). Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa

Thorman, I., G. Charlotte (2001), Hånden på hjertet. Omsorg for det lille barn i krise. København, Hans reitzels Forlag.

Tvärkulturellt socialt arbete: Av socialarbetare för socialarbetare, Fou-rapport 2005:3, Socialtjenstförvaltningen

Uggerhøj, L. (1996), *Hjælp eller afhængighed en kvalitativ undersøgelse af samarbejde og*

kommunikation mellem truede familier og socialforvaltningen. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag.

Ward, H. (1995) *Looking After Children: Research into Practice,* The second Report to the Department of Health on Assessing Outcomes in Child Care

Weeb, Nancy Boyd (2003), *Social Work Practice with Children*, Guildford Pubn

Øvreeide, H. (2004). *At tale med børn samtalen som redskab i børnesager*
oversat af Kirsten Amstrup. Kbh., Hans Reitzel.

Øvreeide, H. and R. Hafstad (2004). *Forældrefokuseret arbejde med børn,*
på dansk ved Merete Gudmand-Høyer ekstern redaktion: Kurt Alling Nielsen. Århus, Systime.

Aadnesen, Bente Nes, & Eva Hærem (2007), *Interkulturelt barnevernsarbeid*, Universitetsforlaget

Aaen, Susanne (2006)*, Sundhed handler også om trivsel,* Ungdomsforskning, nr. 4, Årg. 5. dec. 2006.